

ЗА БУКВЕНИТЕ

КИРИЛО МЕТОДИЕВСКИ ВЕСТНИК

ОПИСМЕНЕХЪ®

ИЗДАВА СПЕЦИАЛИЗИРАНОТО ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ • ГОДИНА XXXI • БРОЙ 31/НОЕМВРИ 2009 Г.

Монументът „КНИГАТА“
Издигнат в двора на СВУБИТ.
Открит на 24 май 2009 г.

България в културното многообразие на Европа

Шеста национална
научна конференция
с международно
участие

София, 1 ноември 2008 г.

Корица на сборника с материали от Шестата конференция с международно участие относно културното многообразие на Европа. Издателство „За буквите – О писменехъ“, 2009 г.

Повече светлина!

На 22 май 2009 г. – Деня на отворените врати на СВУБИТ, се състоя Петата студентска научна конференция и изложба „Информация – ценности – общество“. Тя бе открита със слово на Ректора проф. Стоян Денчев „Информацията като обществена ценност“ и приветствия от председателя на Парламента Георги Пирински, министъра на образованието и науката Даниел Вълчев, научния секретар на БАН проф. Росица Чобанова, директора на Столичната библиотека Михаил Белчев.

В присъствието на учени от институти по информатика, библиотекари от национално значими библиотеки, представители на отечествения и чуждестранния дипломатически корпус, общественици и духовници студентите на СВУБИТ представиха Академична постановка по съвременното учение за ценностите „Светна като слънце“ – по думите на Св. Климент Охридски, изречени за Св. Константин-Кирил.

В духа на съвременните интертекстуални четения звучаха посланията на Св. Константин-Кирил Философ, Св. Архиепископ Методий, Св. Климент Охридски, Черноризец Храбър, Отец Паисий Хилендарски, Любен Каравелов, Христо Ботев, Петко Рачов Славейков, Иван Вазов, Пейо Яворов, Димчо Дебелянов, Гео Милев, Христо Смирненски, Никола Вапцаров, на формиралите националния универсален информационен код на съзнанието – ценностния геном на нашата книжнина и художествена литература – изящното слово, бе пресъздадена монументална художествена фреска, рационално композирана в съответствие със свръхмодерната концепция за информационната среда (проф. Стоян Денчев), пулсираща в диалектичното единство на съграждащата я триада: информационни фондове (съществуващите текстове); информационни технологии (средствата, закрепящи

информацията върху съответни материални носители); интеракции (конотации, възникващи във времето и пространството).

Композицията е дело на проф. Александра Куманова и литературния критик Николай Василев. Текстовете представят непрекъсваемата връзка между Ранното средновековие и съвременния ХХІ век – века на синтеза.

Студентите изнесоха 80 доклада в три секции:

- I. Библиотекознание, библиография, книгознание;
- II. Информационни технологии;
- III. Културно-историческо наследство.

Откроиха се докладите на М. Петрова „Промените в Търновската конституция от Освобождението до Балканските войни“, Д. Стойчева „Търновската конституция и Органическият устав на Източна Румелия“, Ж. Желева „Петко Рачов Славейков и Търновската конституция“, Д. Тодорова „Петко Рачов Славейков – създателят на универсален възглед за национален идеал“, Ал. Зердева, А. Мутарова, Цв. Григорова „Електронни сайтове, третиращи Търновската конституция (Таблично представяне)“ и др.

Конференцията премина под девиза „Licht, mehr Licht“ („Светлина, повече светлина!“) – думи на Гьоте.

Пламен Трайков

Видим и невидим мост

Книгата – пазител на духовността

Доц. д-р Кристина Върбанова-Денчева –
ръководител на катедра „Книга и общество“ в СВУБИТ

Навлизането на човечеството в третото хилядолетие е белязано с отказа от класическите школи, стереотипи и устояли на превратностите на времето традиции. Тези драматични промени засягат в най-голяма степен образованието, като предизвикват верига от процеси с непознати досега ефекти върху обществото. Променените условия за живот имат като неизбежни следствия и преустановяване на производства, отмиране на професии и поява на нови, които осигуряват прехода към информационното общество. Образованието е призвано да осигури новите професии и дейности в среда, в която информацията е ключов фактор за постигане на предимство във всички области на живота. Професиите, свързани непосредствено с опазването на постигнатото знание и неговото използване за благо на обществото, са поставени под силния натиск на два фактора – новите технологии и глобализацията.

Какви предизвикателства стоят конкретно пред образованието, осигуряващо подготвени кадри за традиционните професии, свързани с книгата, книгопечатането и печатните медии? Дискусиите за бъдещето на Гутенберговата галактика изглеждат с предизвестен край, който добива реални очертания в последния проект на „Google“ – „Google Library“, за дигитализиране на световното писмено наследство.

В тези условия в катедра „Книга и общество“ се осъществява подготовка на бакалаври, магистри и докторанти по печатни комуникации, медии и реклама в научната област „Книгознание, библиотекознание и библиография“.

Катедрата е приемник на ръководената от доц. д-р Петър Парижков (1944–2007), създадена през 1971 г. катедра „Книгоразпространение“ в Полувиския институт по библиотечно дело, в която се обучават специалисти за книгоразпространителската мрежа, библиотеки, издателствата.

В нашата катедра се подготвят бакалаври по печатни комуникации в редовна и задочна форма на обучение. Разработена е и бакалавърска програма за завършилите специалисти с висше образование. Програмата „Печатни комуникации“ дава базова подготовка по профила на специалността в трите основни направления: съдържание, технологии, комуникации. Съдържателният аспект се осигурява от изучаването на старобългарска, нова и съвременна българска литература, западноевропейска, американска, руска литература. Технологиите в производството и оформлението на книгата се преподават в съвкупност от дисциплини, представящи модерните технологии в предпечатната подготовка, книгопечатането и оформянето на различни видове издания. В областта на комуникациите са застъпени както профилиращи дисциплини по маркетинг на книгата, модели в международната книготърговия, а също и съвременни информационни системи, издателско брокерство. Преходът към съвременната информационна среда се осъществява с подготовка по дигитална конверсия, електронна книготърговия, електронен маркетинг, електронно книгоиздаване, технология на библиографирането, автоматизирани издателски системи. Управление, бюджетирание и счетоводна отчетност в медиите, се изучават в

бакалавърската и в магистърските програми на катедрата и създават стабилна основа за ориентирване в сложната пазарна обстановка. От 2006 г. в двете магистърски програми – „Мениджмънт на печатни комуникации“ и „Медийна информация и реклама“ се подготвят кадри за организация и управление в книгоиздателския сектор, книготърговията, всички видове медии, библиотеки, културно-информационните центрове.

От създаването и акредитирането на програмите в катедрата се дипломираха над 200 бакалаври и магистри, които успешно се реализират по профила на подготовката си. Трябва да се отбележи, че над 90 на сто от завършилите бакалаври по „Печатни комуникации“ намират работа по специалността си.

Академичният състав на катедрата включва 14 преподаватели, всички са с научните степени доктор и доктор на науките, 12 от тях са хабилитирани, сред които и доайените в катедрата – проф. д. филол. н. Георги Василев, проф. д-р Цветана Георгиева, доц. д-р Мария Гуленова, доц. д-р Елена Павловска, доц. д-р Стефан Коларов, проф. д-р Иван Белчев, доц. д-р Лъчезар Георгиев, проф. д-р Иван Попов, доц. д-р Иван Гогов, доц. д-р Йорданка Захаријева, с научни специалности по профила на бакалавърските и магистърските програми: „Книгознание, библиотекознание и библиография“, „Теория и история на литературата“, „Теория на научната информация“, „Икономика, организация и управление извън сферата на материалното производство“, „Информатика“, „Теория и история на журналистиката“.

Допълнителни възможности за обогатяване на знанията и уменията на студентите се предоставят с програмата за студентска мобилност (Еразмус-Сократес), която за първи път се реализира в нашата катедра с обучение на двама студенти във Висшето училище за медии в Щутгарт, Германия. Студентите учиха един семестър в Щутгарт, като изучаваните дисциплини и кредитите, които носят, бяха признати и по нашата бакалавърска програма. Съответно и в нашата бакалавърска програма за един семестър беше обучаван един студент от Варшавския университет, специалност „Книгознание“, който също получи трансфер на кредити от СВУБИТ по профила на нашата специалност.

Доц. д-р Кристина Върбанова-Денчева

Магистърските ни програми също привличат завършилите бакалаври от СВУБИТ, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Нов български университет, Техническият университет – София, Великотърновския университет и др.

Първият випуск магистри по програма „Медийна информация и реклама“ в задочна форма на обучение привлече много кандидати, включително и от чужбина, което ни провокира да разработим и дистанционна форма на обучение. Очакваме до края на януари програмата да стартира и в тази форма на обучение, което ще даде възможност на българите по света да се обучават онлайн.

В катедрата се обучават 3 докторанти – в редовна и в задочна форма на обучение в научната специалност „Книгознание, библиотекознание и библиография“. Научните изследвания на докторантите са по профила на катедрата – книжовно наследство, съвременни информационни източници, дигитална конверсия на книжовното наследство. Научноизследователската дейност на катедрата обхваща разработване на проекти по проблемите на книгоиздаването в съвременната информационна среда, публикационната активност на преподавателите, провеждането на научни форуми. Поддържаме интензивна комуникация с потребителите на подготвяните от нас кадри – издателства, печатници, библиотеки, книжарници, печатни и електронни медии, което ни осигурява обратна връзка за реализацията на нашите кадри, както и обновяването на нашите програми за придобиване на знания и компетентност от бакалаврите и магистрите в съответствие с изискванията на потребителите.

От 2002 г. катедрата е организатор на ежегодната научна конференция с международно участие по случай Деня на будителите. Проблемните области в книгознанието, библиотекознанието, библиографията, културно-историческото наследство и информационните технологии, образователните технологии, се дискутират с оглед на приоритетите на обществено-икономическото развитие на страната и нашата интеграция в европейското културно пространство.

Най-ефективна инвестиция

Предизвикателствата на XXI век към образованието

Георги Първанов – Президент на Република България

Подкрепям и ще подкрепям всяка идея на правителството, на парламента, на другите институции и инициативите, насочени към завръщане в България на младите ни талантиливи сънародници. Средствата в образованието и науката не са разходи, а инвестиция. Държавата и обществото трябва да създадат достатъчно силни, мотивиращи предпоставки у нас за работата на даровитите млади хора, за да могат те да се завърнат в страната.

Из словото, произнесено при връчване на наградата „Джон Атанасов“, 5 октомври 2009 г.

Бойко Борисов – Министър-председател на Република България

Българската държава е била най-силна, когато властта и духовността са били единни. Образованието следва да върви ръка за ръка с възпитанието на подрастващите, като не подценяваме и тяхната физическа подготовка. Майка ми беше учителка и аз от ранната си младост съм възприел този най-важен от всичко урок. Новото правителство има благородните намерения да осъществява далновидна държавна политика в това направление.

При откриване на новата учебна година в Баня, 15 септември 2009 г.

Йорданка Фандъкова – Министър на образованието, младежта и науката

Министерството на образованието, младежта и науката поема инициатива за укрепване на интереса към българския език. Във века на информационните технологии е много важно да имаме мост от миналото, който да ни отвежда към бъдещето. Лично аз много обичам Вазовото стихотворение „Българският език“ и нерядко цитирам части от него. Следващата дискусия на тази тема може да бъде в Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии като водещо висше учебно заведение. Бъдете модерни, скъпи студенти и преподаватели, но не забравяйте корените ни, защото те ни държат на тази земя!

Из приветствието, произнесено при откриване на новата учебна година в СВУБИТ, 1 октомври 2009 г.

220 години безсмъртие

За времето на Васил Априлов и след него

Зад студения и аристократичен поглед на Априлов, който днес познаваме само от запазените негови портрети, всъщност се е криел един темпераментен и чувствителен мъж със специфична душевност, който се е чувствал тъй самотен в своите най-съкровени копнения и тъй лишен от другари, с които би могъл да сподели всичките си надежди и съмнения, своите възгледи и наблюдения. Поемайки по пътя на духовното израстване, той си поставя за цел да посвети в това дело всички българи, за да е сигурен, че след смъртта му неговото дело ще остане безсмъртно. Колкото и неразбран по онова време да се е чувствал той, Априлов успява. На 2 януари 1835 г. в Габрово отваря врати Първото новобългарско светско училище.

Оказва се, че българският народ е бил способен да разбере, развие и съхрани Априловия завет за просвета и избавление от духовна леност. Повече от век и половина зад стените на Априловската гимназия поколения българи пазят и надграждат създаденото от големия благодетел. Всяка стая, всеки ъгъл на школото е пропит от вековния негов дух. Всичко напомня, че това не е просто училище, а просторен храм на знанието, една изстрада на мечта, издигната върху основите на човешката воля и самопожертвование, които Априлов е притежавал в изобилие. И не само това – той е проявил истинската си природа и душата си на българин, и без да гледа на крехкото си здраве, се е отдал на упорит труд за прераждане и въздигане на народа си.

Този човек, когото наглед не са тревожели никакви силни чувства, който е бил пълен господар на себе си и бил проникнат от здрав смисъл, изведнъж е бил обладан от една благородна страст, която е поглъщала всичките му духовни сили и го тласкала към смели решения.

На същото се опитват да научат и бъдните поколения, онези, които са наследили Априловия завет. Така от поколение на поколение се предава почитта към българското, уважението към училището като институция и паметта на големия възрожденец. Но най-важният житейски урок, който остава след благодетеля, е, че всичко, което прави човек, трябва да върши с безкрайна обич, упоритост, себеотрицание и преди всичко по вътрешна убеденост, с чувство за

лична удовлетвореност и душевен мир от стореното.

Така дори и 220 години след рождението си, духът на Априлов продължава да съществува като универсален пример за нравствена сила, устойчиви житейски ценности и здрав смисъл на съществуването. Пример за това как се живее достойно и честно и как се преследват мечти. Такива личности се раждат по веднъж на столетие, приемайки образа на тленността. А същността, душата, която го изпълва, се раздава изцяло. За да посее в сърцата на хората екзистенциални ценности и велики идеали.

За такива личности смъртта е само изход от суровата плът на времето, мигът, в който душата получава мечтаната си свобода, след като е изпълнила мисията на земния си път. Успели да надмогнат смъртта приживе, великите личности не умират, защото има кой да ги помни и повтаря завещаното от тях. И докато това е така, те остават безсмъртни, вградили сянката си в темелите на създаното от тях, за да бъде вечен градежът.

Илияна Хинова
ученичка от XI кл. на
Националната Априловска
гимназия

Печатът на Габровското училище

*Всеки един има дълг да прави възможното.
Потомците, като станат образовани, ще правят повече.*

Ние живеем за нашите потомци. Нека захванем ние, за да могат те да довършат

Васил Априлов

Ирина Бокова – генерален директор на ЮНЕСКО

Снимка в. „24 часа“

Българският посланик в Париж Ирина Бокова на петия тур с тайно гласуване в Изпълнителния съвет (с 31 гласа от общо 58) бе избрана за генерален директор на ЮНЕСКО. Тя е първият глава на Световната културна общност от Източна Европа и първата жена на този най-висок пост.

На 15 октомври т.г. Генералната конференция на ЮНЕСКО одобри избора със 166 гласа от всичките 193 страни членки.

Достойно ест! На добър път, Ирина!

„За буквите – О писменехъ“

Път за нов размисъл

Самостоятелната роля на България в историческото развитие на Европа

Проф. Шарл Моразе – председател на Международната комисия за научна и културна история при ЮНЕСКО

Славяните са били най-верни пазители на опит и знания от незапомнени времена. Те са съставлявали резерв от сила и младост за народи, които поради превратностите на своята съдба по-рано са излезли на историческата сцена и преждевременно са остарели. Ту странични наблюдатели, ту завоеватели или спасители, славяните дават мяра за големите исторически колебания между меланхолията на упадък, носталгичните повеи и огромните надежди за обновление.

Българската история е неделима от тези големи движения на народи и култури, превърнали Дунавска Европа в огнище на енергия и полюс на нейното излъчване. Българската съдба е от най-необичайните и е най-богата на уроци.

Делото на Кирил и Методий е образец на най-значителните културни промени в историята. Става дума за прехода от цивилизации, изградени върху устната традиция, към цивилизации, изградени върху писмеността. Увековечаването на спомените променя своята природа, променя се и същността на общуването – колективно и индивидуално. Религиозните вярвания, гражданските закони и взаимоотношенията между народите или отделните личности се поставят върху нови основи – делът на рационалното нараства в сравнение с емоционалното начало.

В сътрудничество с многобройни френски и международни екипи аз се старая да разбера защо тъкмо в Европа, и то в модерната епоха, са се родили и развили научни знания, на които независимо кой учен, в независимо коя страна и епоха, би бил способен, но които, при все това, нито ислямският свят, нито Китай не са могли и не са пожелали да осъществят, въпреки че са били по-напреднали в своите теоретически и практически познания.

Съвременното научно развитие ми изглежда свойствено на една специфична културна общност, много особена по своя характер – именно европейско-християнската.

В тази общност и в нейното историческо развитие България е играла самостоятелна роля. В това отношение значението на богомилството е равнозначно на ролята на албигойството във Франция. И едното, и другото откриват пътя за нов размисъл върху природата и истината.

В. „За буквите“, брой 9, септември 1984 г.

Кръстопоклонна азбука

Чуждестранни учени и писатели за България и делото на Кирил и Методий

Проф. Жозеф Вандриес – *френски езиковед-индоевропеист*

„Славянската азбука на Кирил и Методий е истински шедьовър. Колко далече от нея са азбуките на англосаксонци и ирландци. В течение на много столетия те са положили доста усилия да приспособят латинската писменост към своя език и това не им се е удало напълно.“ (1937)

Проф. Фредерик Кортланд – *Лайденски университет, Холандия*

„Старобългаристиката е основна дисциплина на сравнителната граматика на славянските езици. Откритията в манастира край Равна променят нашите представи за ранната история на славяните.“ (1982)

Проф. Гунар Сване – *датски учен-славист*

„Ако съвременните хора искат да разберат самите себе си, те биха могли – и са длъжни – да проследят дългия път, който отвежда назад в историята. В началото на този път като светли пътеводители стоят първоучителите Кирил и Методий. Хора от подобна величина като великаните Кирил и Методий завинаги ще останат извор на вдъхновение за всички хора – не само за българите и славяните.“ (1980)

Проф. Моше Алтбауер – *преподавател по славистика в Ерусалимския университет, Израел*

„Съвременните поколения, които днес ползват кирилицата, са длъжни да се отнасят с благоговение и почит към великото дело на Кирил и Методий, да виждат в тази писменост и в творбите, създадени на нея, символ на културно-историческото наследство на децата си и да я пазят за бъдещите поколения.“ (1981)

Проф. Съиочи Кимура – *президент на Японската славистична асоциация*

„В продължение на векове латинският език е бил изучаван с огромен труд, защото той е достъпен само на най-образованите хора на онези времена. Старобългарският език е велик дар, даден от братята Кирил и Методий на славяните, защото е бил достъпен на тях. През Средновековието религията и културата са едно и също нещо. Тъкмо затова делото на Кирил и Методий има огромно културно значение. Създаденото от тях е гениално, истински непреходно. То се предава от век на век чак до съвременността.“ (1985)

Проф. д-р Петер Кирай – *преподавател по славистика в Будапещенския университет, Унгария*

„Константин-Кирил и Методий отстояваха истината на своето учение: правото на писменост на майчин език и по този начин поставиха основата на старобългарската писменост. Именно в България учениците на Кирил и Методий намират

най-благодатна историческа почва за развитието на своето епохално дело. Тяхната дейност не се ограничава само в пределите на страната. Тя се разпространява на изток – в Русия, на запад – в Сърбия, а също и в Румъния, както и в останалите славянски земи. Старобългарската литература поставя началото на старобългарската писменост и култура, като обогатява не само славянската култура, но и културата на унгарците и на други народи от Стария континент. Наред с гръцкия и латинския език по онова време трети официален език

е, че когато преподавам на студентите от славянски филологии, които изучават старобългарски език, аз им подчертавам, че този език всъщност в основата си е в основата на всички славянски езици.“ (1986)

Ян Йендзие – *доцент по българска филология в Пекиния университет, член на Управителния съвет на преводачите в Пекин*

„Учениците на Кирил и Методий са посрещнати в новосъзда-

Българската царица Ирина
Стенопис в Боянската черква (XI-XIII в.) – паметник на световното културно наследство, вписан в листата на ЮНЕСКО (Луксор, 26.X.1979 г.)

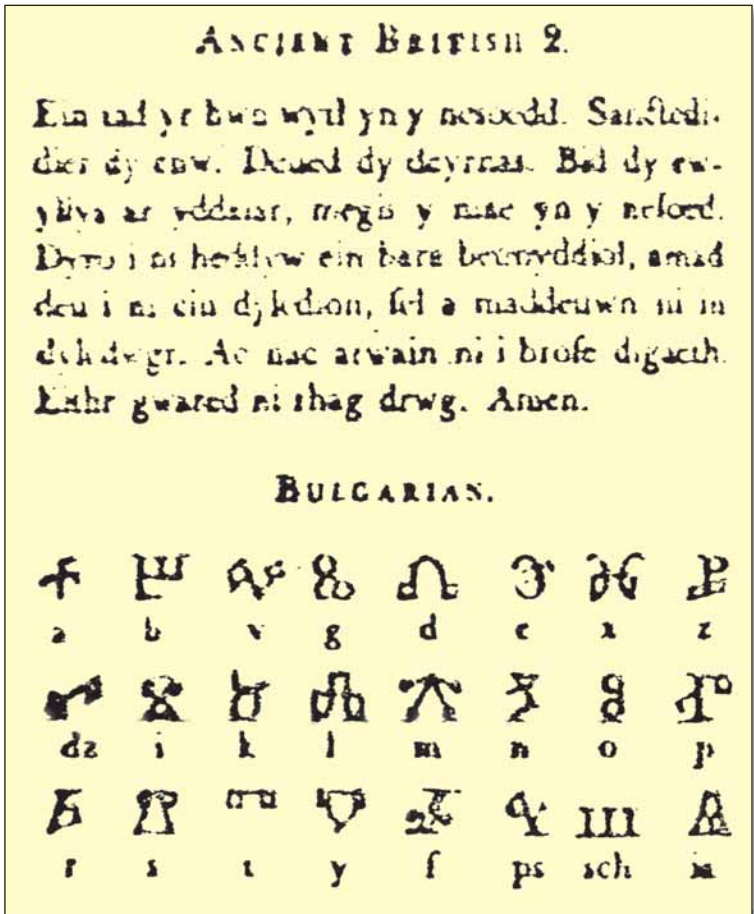
Глаголица в Калкута

Проф. д-р Елена Савова

В индийската национална библиотека в Калкута бе намерена книгата на Едмънд Фрай „Пантография“, издадена през 1799 г. в Лондон. Старобългарската азбука – глаголицата, е поставена наред с известните тогава азбуки в света, които са повече от 250.

Много добре са оформени графично двадесет и четирите букви. На следващата страница авторът дава обяснение за азбуката: „България е провинция на Турция, буквите приличат на илирийските (т.е. на кирилица), но диалектът е славянски“.

Книгата на Едмънд Фрай е много ценна с богатата библиография на изворите, които той е използвал за написването на своя труд. Посочени са повече от 50 авторитетни източника: исторически и езиковедски, монографии, географски описания, енциклопедии и речници, вестници и др. Най-старият източник, печатан в Париж, датира от 1538 г. Имало предварително абонати на тази книга: учени, философи, езиковеди и др. На първо място е посочен председателят на Английското научно дружество сър Джоузеф Бенке, с чиято щедра помощ е била издадена тази книга.

Едмънд Фрай, „Пантография“ (1799)

„Синайски евхологий“ (молитвеник, требник) – глаголически пергаментен старобългарски ръкопис от края на X в. или първата половина на XI век. Състои се от 133 листа.

Съхранява се в манастира „Св. Екатерина“ на Синайския полуостров и в Руската държавна библиотека – Москва.

лен език на Европа става старобългарският. Първият известен текст на унгарски език например е едва от XII век. Старобългарският език има огромна роля за културното развитие на Средна Европа. Делото на Кирил и Методий и техните ученици е наистина епохално и тепърва ще се очертават границите на техния принос.“ (1987)

Йоуко Линстед – *ръководител на катедрата по славянска филология в Хелзинкския университет, Финландия*

„Кирил и Методий откриха път към великия принос на славянството в европейската и световната култура. Тяхната вяра в еднаквото достойнство на големите и малките народи е пример за нас и до днес.

В нашия университет е прието да се използва терминът „старославянски език“. Макар традициите да са различни, в известна степен те са различни названия и тъждествени по смисъл. Важното

дената славянска държава България. Тук тяхното дело получава небивало развитие. Славянската азбука се усъвършенства по-нататък, появява се кирилицата, която преминава и у други народи. През 1764 г. по време на руския цар Петър I кирилицата е опростена като „гражданица“, която се използва и до днес в България, Русия, Сърбия и други страни. Благодарение на делото на Кирил и Методий и техните ученици България рано приема културното наследство на човечеството с помощта на своята писменост, запазва и развива своята културна традиция и националния си характер, става една от страните с развита култура в Средновековието. Съвременна България наследява идеалите на Кирил и Методий. „Слънчевата светлина осветява цялата земя“ – тази китайска сентенция се родее с Кириловата „Слънцето грее еднакво на всички“, изказана в диспута с триезичниците във Венеция.“ (1987)

Специално за в. „За буквите“

Кирилица без граници

Св. Кирил като нов апостол Павел

Петко Тотев

Ролята на кирилицата за християнизирането на Европа е безспорна. От век на век заглъхва ехото на спорове и полемики, които знаем от Пространните жития на солунските равноапостоли, от Сказанието „За буквите“ („О писменехъ“) на Черноризец Храбър, а и от други източници. Изтекло е достатъчно време, за да се открие и натежи приносът на славянската писменост. В началото се е налагало да се защитава Кирило-Методиевото дело. Днес солунските равноапостоли са съпокровители на Европа, светци от общохристиянския календар. Разширението на християнската проповед чрез кирилицата е внушителна победа на новозаветността. Колкото и да е трудно да се преодоляват враждите, конфликтите, любовта към ближния тръгва по свояа трънлив път. Колкото и християнски диоцези да се очертават с огън и меч по подобие на земните царства, новозаветността не спира да работи за любовта, включително и за любовта към врага – единствения способ да се разкъса Каиновият порочен кръг.

В „Похвално слово за Св. Кирил“ Св. Климент Охридски пише: „Той довърши това, което Павел не бе успял да свърши, прелитайки като орел по всички страни – от изток на запад, от север на юг.“ Ето най-перспективният поглед – Кирило-Методиевото дело в светлините на новозаветната проповед. Най-перспективният поглед, нека да се подчертае, грейва още в X в. високо над пренията, диспутите в Рим и Венеция, високо над доводи и срещу доводи кои писмена са посвещени. Новозаветно апостолство облагородява всички посоки с апостол-Павловата проповед на любовта. Чрез кирилицата на север и на изток следват своя спасителен път словата на „новия Павел“. На запад и юг сред неизбежни сблъсъци също се подготвят бъдещи победи на Новия завет. Приносът на славянските първоучители е двоен – те разширяват християнската проповед, дават ѝ криле с все повече живи езици, разбираемост, достъпност и същевременно обновяват християнството с продължаващо, неспирно апостолство на любовта, сближението, преодоляната вражда. Движението на Словото на изток и север е от града към света. Градът е оградено място, светът е безграничен. От изток на запад тече Великото преселение на народите. Търсят се по-тучни пасища, за тях се водят кръвопролитни войни. От запад на изток е пътят на Новия завет, на новото след старото „око за око и зъб за зъб“. От който славянски град да тръгват следовници на апостол Павел – Солун, Велехрад, Преслав, Охрид, Търновград, Киев... – те носят на света християнска съборност, солидарност на ближни, подкрепа за човешкото у човека, кураж в схватките с демоните на егоцентризма, алчността, агресията. Направеното чрез кирилицата е величествен ход към Новия завет. В дни на отчаяние ни се струва, че се отдалечаваме от него, че се

върщаме към старозаветни вражди и още по-назад – към „природното“ изяждане на по-малките от по-големите, към „правото“ на хищниците. Развитието на новозаветността от апостол Павел към мислите на солунските равноапостоли, от учениците на Спасителя към учениците на славянските първоучители, от покровители към съпокровители, от три свещени азбуки към повече и равновесни писмености изважда и най-големи скептици от мрачевините на техните безизходици, неверия и катастрофични прогнози.

При отсейването на недискуссионното в многовековни полемики ясно се вижда как на все повече езици се разгръща християнската проповед. Все по-многобройните средства, чрез които Словото просветлява, засилват интереса към първоизворите, към основните писмености, на които апостоли са приобщавали към Новия завет. Ето защо расте популярността на кирилицата – равностойна с другите първописмености, на които се е разпространявало християнството. В този именно основен смисъл кирилицата е безкрайна, безгранична. И сама по себе си като разпространителка на Божието Слово, и като свято единодействие на всяка бъдеща писменост, на всяка следваща възможност Евангелието да стига до все повече хора, поколения, култури. От това гледище кирилицата съработи с писменостите преди нея и отваря път за следващи общувания с християнския хуманизъм в неговото безгранично и безкрайно развитие. Временни са границите на града, държавата, империята. Сблъсъци на хора отсам и отвъд разделителни линии изпълват историята на човечеството. Границите пулсират – разширяват се и се свиват, появяват се и изчезват. Стратези се изкушават да пренасят границите, фронтоните и в сферите на духовното. Появяват се поводи да се сравняват резултатите в материалното и нематериалното развитие. Свадите и на боговете, които воюват заедно с покровителстваните от тях, продължават да блазнят генерални щабове и поредни претенденти за господство над целия свят. Същевременно над разделени хора и въвлечени в Троянската война езически богове се появява и се разширява новозаветността. Посланието „На Земята мир и между човеците благоволение“, апостолските проповеди за любов и братство бавно и мъчително преодоляват старото. Веднъж появили се, новостите на Новия завет са вече същина на християнството, на всяка човеколюбива религия, на всеки хуманизъм – религиозен, светски, синтезен. Победите на духовното над бездуховното не са триумфални. Дълбоко лични, съкровени, те се събират през векове и хилядолетия и търпеливо проправят пътя към единението на боговете и хората, към човешкото у човека и божественото във вечното и временното. Черноризец Храбър най-подробно описва как кирилицата изразява

характерните звуци на славянската реч. Нововъведените за целта букви не са само филологическа, езикова новост. Как да се означава особеното, несрещаното другаде? Как то да се свързва с общото? Как по-стари и по-нови открития да се хармонизират? Въпросите и отговорите на първите защитници на кирилицата се открояват с цялата си мащабност в перспективата на новозаветността. Тя е именно недискуссионното; вечно новото сред лицедействата на старото, каиновското; спасителното сред трагедията на братоубийствата.

Значението на славянската писменост за новозаветната проповед сега изглежда азбучна истина. И все пак, когато става дума за солунските равноапостоли и техните ученици, се проследяват полемиките, борбите при утвърждаването на една нова писменост. Пряката връзка на новозаветното апостолство с мисии от рода на Кирило-Методиевата сякаш се разбира от само себе си. Но защо да се започва винаги от полемиките, борбите? Защо се вслушваме и в техни далечни отгласи, а оставяме встрани безспорното, изначално недвусмисленото, азбучно ясното?

Новозаветната проповед е на повече от две хилядолетия. От Кирило-Методиевите мисии са изминали единадесет века. От Рождество Христово тече време на единна новозаветна проповед с разширяващо се учителство-апостолство. Единодействат учители и ученици, поставящи жалони на безкрайно развитие – към новост над новостите: свят, изграден от любов, защитен от адските пристъпи на омразата. Оказало се е възможно пряк ученик на солунските равноапостоли пряко да говори за тяхната новозаветност. Как е успял Св. Климент Охридски в разгара на страстите, сред полемики, въпроси, отговори, нападки, защити да се съсредоточи върху новозаветността, върху нейния неспирен ход не само при ново летоброене, но и при безкрайно, непрекъсващо, неспирно апостолство, единосъчно в духовните си висини над времената, посоките, обстоятелствата?

Когато Св. Климент Охридски вижда Св. Кирил като нов Павел, той полита като орел над своята съвременност към бъдещи хилядолетия с нескончаема рат от апостоли на Новия завет, към трудни, все по-важни победи над дележите, разделенията, ненавистничествата и равнодушията. Стилът на „Похвално слово за Св. Кирил“ от Св. Климент Охридски – с извисяването над конкретноисторическото, с прозрението в новозаветното апостолско следовничество – идва сякаш от бъдещи, следконфронтационни времена. Откъм разширението на новозаветната проповед, откъм единодействието на апостол Павел и солунските равноапостоли се отварят и четирите посоки, мисията сред славяните е неделима от вселенско дело с безкрайна перспектива – християнска и общорелигиозна, разумна, надскепична и сакрална.

Св. ап. Павел. Рисувана керамична икона от Преславската художествена школа (X в.)

Химн на любовта

Първо послание на Св. ап. Павла до коринтяни

Да говоря всички езици човешки
и дори ангелски,
щом любов нямам,
ще бъда мед, що звънти,
или кимвал, що звека.
Да имам пророчески дар
и да зная всички тайни,
да имам пълно знание за всички неща
и такава силна вяра,
че да мога и планини да преместям,
щом любов нямам, нищо не съм.
И да раздам всичкия си имот,
да предам и тялото си на изгаряне,
щом любов нямам, нищо ме не ползва.
Любовта е дълготърпелива,
пълна с благост,
любовта не завижда,
любовта се не превъзнася, не се гордее,
не безчинствува на своето,
не се сърди, зло не мисли,
на неправда се не радва,
а се радва на истина;
всичко извинява,
на всичко вярва,
на всичко се надява,
всичко претърпява.
Любовта никога не отпада,
а другите дарби,
ако са пророчества, ще престанат,
ако са езици, ще замлъкнат,
ако са знание, ще изчезнат.
Защото донейде знаем
и донейде пророчествуваме.
Но, кога дойде съвършеното знание,
тогава това „донейде“ ще изчезне.
Когато бях младенец,
като младенец говорех,
като младенец мислех
и като младенец разсъждавах;
а като станях мъж,
оставих младенчеството.
Сега виждаме смътно като през огледало,
а тогава – лице с лице;
сега зная донейде,
а тогава ще позная, както и бидох познат.
А сега остават тия три:
вяра, надежда, любов;
но по-голяма от тях е любовта.

Гл. 13, стихове 1-8

Преписа за броя Елизабета Спасова, дипломантка в СВУБИТ

Ехо на Златния век

При 40-годишното управление на цар Петър продължава разцветът на книжовността

Проф. д.ф.н. Румяна Павлова

„Този извод намерих аз, Яков, между книгите на цар Петър Български, който имаше за престолен град Преслав, а умря във великия Рим.“

Яков Крайков, „Различни потреби“, Венеция (1572)

Великият български владетел цар Симеон управлява държавата 34 години (893–927). През тези години България достига смайващи културни върхове, времето на цар Симеон неслучайно и отдавна е получило определението „Златен век на българската култура“.

Изниква въпросът: Какво става със старобългарската култура след 927 г.? Нека си представим ситуацията на страната през онова далечно време. През есента на 927 г. наследникът на Симеон Велики – синът му цар Петър, се жени в Константинопол за Мария, внучката на византийския император. Пищната сватба на Мария-Ирина и цар Петър е описана във византийски исторически извори. Този брак бележи началото на мирния период в българо-византийските отношения, продължил през целия владетелски период на цар Петър (927–969). Този факт е важен, тъй като условията за културно развитие в мирно време са много добри. Цар Петър (царската му титла официално е призната от Византия) наследява от баща си огромна държава, в чиято хазна продължават да се стичат богатства, включително и данъците, които Византия плаща на България. А за успешна културна политика трябват много пари, които държавата на цар Петър е притежавала. Огромни финансови средства са нужни за строеж на храмове и манастири и за поддържане на старобългарските скриптории. Материалът, който е бил използван за писане на книги – пергаментът, е кожа, за която е трябвало да се осигурят животни, кожата им да се обработи, после да се направи на „тетради“, текстът да се напише, ръкописът да се оформи художествено, да се подвърже. Една ръкописна книга е струвала извънредно много. Затова при войни такива книги са били голям и скъп трофей. А обучението на книжовниците и цялата организация на религиозно-културния живот какви средства са изисквали! Погледнато финансово, цар Петър е можел да си позволи една богата културна политика. Тогава България е разполагала с отлично подготвени и надарени книжовници.

Разбирал ли е самият цар, че е бил призван да утвърди здраво и окончателно християнската духовност в страната си? На този въпрос трябва да отговорим категорично положително. Макар и силно пострада, старобългарската и славянска писменост е

съхранила сведения за царя книжовник.

Преди години изнесох сведения от два ръкописни сборника, които сега се пазят в две големи руски библиотеки и в които се е запазил цитат на изречени от цар Петър слова, които започват с: „Петър цар рече ...“ В рядка старопечатна книга със заглавие „Различни пот-

реби“, издадена от софиянеца Яков Крайков във Венеция през 1572 г. (работила съм с екземпляр, който се пази в Руската национална библиотека в Санкт Петербург), се съобщава изрично за книги на цар Петър Български.

Важно е, че цар Петър е вероятен автор на няколко старобългарски поучителни съчинения, т.е. той е книжовник и автор. Известно е, че в края на живота си царят става монах – Петър Черноризец, и даже в един извор се казва, че е бил игумен. За монасите от своя манастир той превежда манастирски устав, за който Стефан Кожухаров пише, че е ранна редакция на известния Студийски устав. Видният наш академик Йордан Иванов никак не се съмнява, че цар Петър е „писал книги“. След смъртта му българската църква го канонизира. За светеца цар Петър е запазена служба, но другият задължителен текст при канонизацията – житие на светеца, за съжаление, засега не е открит, а той би могъл да даде отговор на редица въпроси.

Наистина цар Петър е високообразован монарх, който управлява една голяма държава, наследена от баща му. Как се развива старобългарската писмена култура през неговото царуване? Както неведнъж е подчертавал нашият изтъкнат учен проф. Петър Динеков, най-оригиналните теми в старобългарската писмена книжовност са главно две – темата за светите братя Кирил и Методий и богомилската книжнина. Прославата на светите братя продължава да се обогатява с текстове и по времето на цар Петър; впрочем преклонението на българите пред сътвореното от Св. Кирил и Св. Методий живее през цялото Средновековие, през Възраждането, че и досега. Що се отнася до богомилската книжовност, тя започва да се развива именно по времето на българския цар Петър, когато се появява, както е написано в един ръкопис, „поп Богомил, а всъщност богу-не-мил“.

С антибогомилската реакция на официалната българска църква е свързано творчеството на нашия отличен полемист от X в. Презвитер Козма, което се вижда в изключителната му творба „Беседа против богомилите“. Другият автор от X в. Петър Черноризец пише поучения, пропити с типичните за жанра християнска нравственост и грижа за душата. Проповедта на Петър (вероятно цар Петър) е достъпна, гореща и искрена, чувства се силното му желание да помогне на грешните хора, да ги насочи към спасителния път. Дълбоката убеденост на автора извира от душата му и отива към хората с мекота и любов. В противопоставянето официално християнство–богомилство Козма участва силно, гневно, директно с открито и остро отричане на богомилската ерес. Петър Черноризец не е пропуснал

почти нищо от онова, срещу което се бори Презвитер Козма, но той внушава у хората официалното чрез метода на утвърждаването и обясняването, стреми се с чувство на авторска висота и достойнство да приобщи, а не да осъди.

При цар Петър няма онзи голям и бляскав кръг книжовници, както по времето на баща му, но епохата вече е друга. И за нея е характерно още нещо много важно – усиленото превеждане на византийски съчинения-образци, които запълват и обогатяват корпуса на старобългарската писмена култура. Имената на преводачите почти

Оловен печат на цар Петър

не са известни. От християнска скромност те работели анонимно, без изтъкване на своите личности. Справедливо е мнението на известния историк Острогорски и на мнозина други учени, че по времето на цар Петър

културната византинизация достига своя връх.

Това е естествено, като се има предвид, че водещата страна в православие е Византия, оттам идват културните модели и образци, останалите църкви са били длъжни да ги пренасят сред своите читатели и слушатели чрез точен превод.

За православното славянство тази мисия още от покръстването е отредена на България. Киевска Русия става държава в края на IX век (около 880 г.), през X век тя още е езическа, покръства се и става православна в края на X век (988 г.). Сърбия по онова време още не е консолидирана (това започва едва при Стефан Неманя в края на XII и началото на XIII в.). Доколкото през онези години там съществува православна писменост, тя е под българско влияние. България е страната, в която през X век продължава с пълна сила преводаческата работа, започната още от учениците на Кирил и Методий, като се постига идеята за културно и литургично единство с Византия. И не бива да се смята, че преводаческата работа е някакъв технически процес. Като съдим по преводните текстове, виждаме, че изумително подготвените старобългарски преводачи са намирали славянския еквивалент на гръцките текстове с голяма вещина, с усет за езика, с умение да предадат гръцкия текст точно, с голяма художественост и с учудващо майсторство да трансформират и нагодят един високоразвит книжовен език, какъвто е бил гръко-

Проф. Румяна Павлова

византийският, на родния си старобългарски език, като и него са издигнали на високо литературно-книжовно равнище. Вижда се, че те наистина са били проникнати от мисълта, че предават Божието слово с цялата му святост и красота.

През X в. в България се разраства манахеството и съответно монашеската книжнина. Така се появяват монашеските поучения на сирийския епископ Исак Сирин, живял през VII век, преведен на гръко-византийски през IX в., а през X в. у нас е осъществен първият му превод. Творението на Исак Сирин носи заглавие „Постнически слова“. Пак за нуждите на монашеските братства през X в. се появява житието на Теодор Студит. Монашеско четиво е преведеният тогава сборник от разкази, наречен „Патерик“ и по-точно Египетският патерик и може би Иерусалимският патерик. Явно по цар-Петрово време се оформя комплектът от 12 тома на служебните минеи.

Към времето на цар Петър се отнася интересният компилативен Княжески изборник, който се оформя преди 971 г. като дидактично съчинение, т.е. сборник за възпитание и на княжеските деца. Известен е друг от средата или втората половина на X в. много обемен сборник, наречен Тълковна палей (писмен стар паметник, който излага библейски истории). В него са събрани части от библейски, богословски, житийни, естествено-научни, астрономически и други извори. Изобщо по времето на цар Петър усилено се превежда и разпространява тълковната книжовност, което означава, че основните текстове вече са съществували, по тях и след тях идват тълкуванията и това е съвсем логично и естествено. На интереса към полемична литература вследствие развитието на богомилството отговаря съчинението „За Бога, за материята и за свободната воля“, основната тема в което е за произхода на злото.

Пак към годините на цар Петър в България се появява превод на Хрониката на Георги Амартол. Към книжовно-преводната продукция на Преслав възхожда първоначалното ядро на една от основните християнски книги, която съдържа кратки четива за светците и други църковни сведения през цялата църковна година

и която се оформя във Византия към края на IX век. Тя получава в България наименованието „Пролог“. Обемното житие на Андрей Юродиви, вероятно написано във Византия около средата на X век, веднага е привлякло българските книжовници с аскетичната си тема за духовно самоотричане, духовна извисеност и апокалиптичност (през втората половина на X век апокалиптичната тема е била актуална, както това обикновено се наблюдава в идващия край на който ве да е век, а в случая – и на десетте века християнство).

Прави впечатление колко бързо България реагира на новопоявили се текстове във Византия. За преведените от гръко-византийски съчинения през времето на цар Петър може още да се говори, но мисля, че и казаното дотук ни убеждава, че тогава е извършено огромно преводаческо дело, което заедно с оригиналната книжнина и заедно с направеното при цар Симеон съставя богатия корпус на старобългарската книжовна духовност. Вероятно през втората половина на X в. е живял още един старобългарски творец – презвитер Иеремия, автор на апокрифни творби.

Важна страна на многостранната старобългарска книжовност е трансформирането на написаните с глаголица текстове в текстове, написани с кирилица. Цар Симеон Велики по свои политически и културни мотиви

заменя глаголицата с кирилица

– акт държавен и църковен, а не само църковен. Известна е мечтата на цар Симеон за световна империя, за съединяването в една империя на Византия и България. С кирилицата, създадена на базата на византийското унициално писмо и обработена най-вероятно от Константин Преславски, като за някои букви-звучи е използвана и глаголицата, българската азбука не остава само едно локално по начертание явление. Чрез приближаването си до гръцкия унициал (форма на буквите, която се характеризира със заоблени и правилни линии) тя получава международен облик. При смяната на глаголицата с кирилица става много по-възможно и редактирането на свещените текстове според старобългарските книжовни норми. Кирилицата безусловно се появява по волята на цар Симеон, защото в православната държава владетелят е водещ (т.нар. цезаро-папизъм). Тя е дело на Преслав и никак не е логично да се смята, че някой книжовник, в някакви отдалечени от столичния център предели си е позволил на своя глава да осъществява такова важно държавно и църковно дело. Ръкописният материал от периода на цар-Петровото царуване ни подсказва, че обръщането на глаголическите книжни екземпляри в кирилски е продължило и тогава – това е голям, нелек и продължителен процес, изискващ време и отлична подготовка на книжовниците.

Писано в Преслав

Авторът на Тълковната палея – неизвестен старобългарски книжовник от X век

Проф. д.ф.н. Татяна Славова

Тълковната палея е компилативен славянски паметник, съставен от готови източници (преводни и оригинални, библейски и небиблейски), подчинени на един общ замисъл – да се изтълкуват онези места от Стария завет, които са предзнаменователни за новозаветните събития, и да се изтъкне превъзходството на християнската доктрина над нехристиянските представи за света (юдейски, мохамедански и езически).

Нейната структура е мозаична – в нея умело се преливат старозаветен библейски текст, естествено-научни съчинения, тълкувания на Светите отци, жития и апокрифи, майсторски споени от авторските коментари на съставителя. За своите цели компилаторът е разполагал с внушителен обем от различни извори, предимно преводни, но също и оригинални славянски – старозаветни библейски книги, тълкувания на Свещеното писание от отци на Църквата, творби на византийски църковни писатели („Паренесис“ на Ефрем Сирин, „Сказание за 12-те камъка“ на Епифаний Кипърски), естествено-научни богословски съчинения, „Шестоднев“ и „Богословие“ в превод на Йоан Екзарх Български, „Християнска топография“ на Козма Индикоплевств, „Диалози“ на Псевдо-Кесарий, „Физиолог“, византийски хроники, астрономически текстове за пасхални изчисления, жития на Кирил Философ и други, апокрифи.

Библейският текст е основен източник и затова през Средновековието Тълковната палея е била

възприемана като Свещено писание. Въпреки апокрифите в нея, тя е записана сред истинските боговдъхновени книги в индексите. За това свидетелстват и многобройните преписи на паметника (над тридесет, всичките руски от XIV-XVII в.).

Къде е съставена Тълковната палея и по кое време?

Дали е преведена от гръцки език или има оригинален славянски характер?

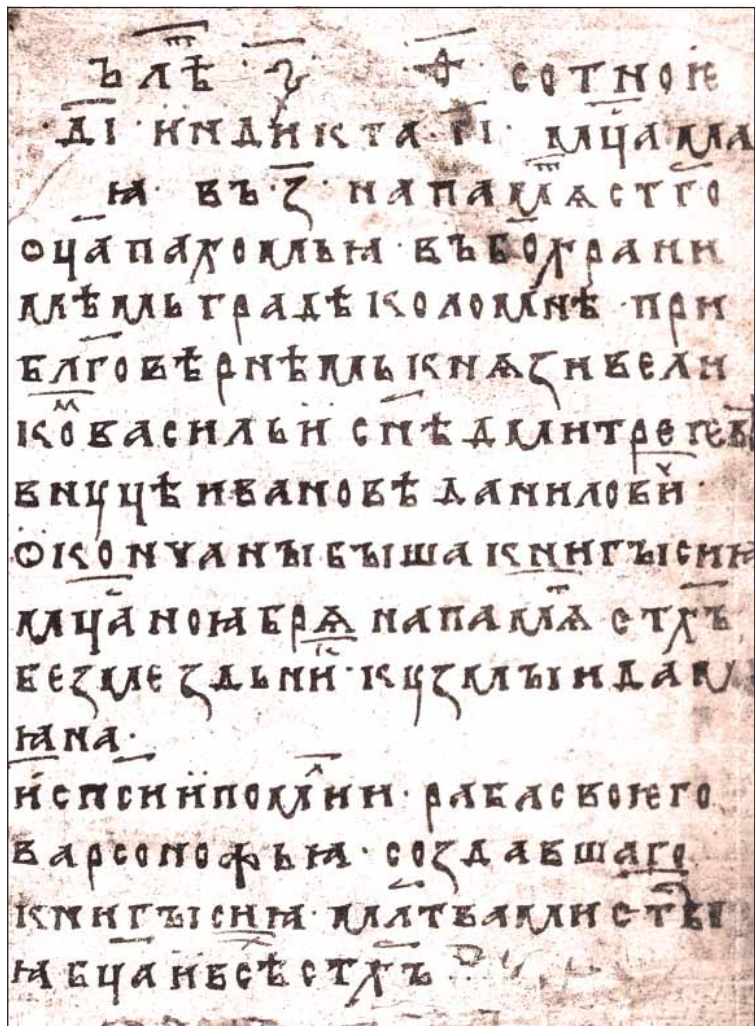
До последното десетилетие на XIX в. в науката господства тезата за гръцкото потекло на паметника. Впоследствие обаче изследванията доказват нейната несъстоятелност. Отхвърляйки възможността той да е непосредствен превод от гръцки,

мнозина руски учени налагат хипотезата за Тълковната палея като произведение на руски книжовник от XIII век.

Има обаче съществени аргументи за твърдението, че Тълковната палея е съставена в българско книжовно (вероятно манастирско) средище около средата на X век. Архаичният език, следите от глаголическо писмо, отсъствието на оригинални творби от староруски автори, граматичната и лексикалната характеристика на авторските части на палейния съставител, включените съчинения със старобългарско потекло, съчинени (или преведени) най-късно до средата на X в., са убедителни аргументи за датиране и локализиране на памет-

Асеманиево евангелие. Старобългарски глаголически паметник от втората половина на X век. В календара за първи път е вписана памет за Св. Климент Охридски

Приписка на монах Варсонофий в Коломенска палея от 1406 г.

ника към края на първата четвърт на X в. в България, сиреч края на цар-Симеоновото управление.

Наличието на апокрифи в тълковния сборник насочва и към времето на цар Петър, когато усилено се разпространява апокрифна книжнина с богомилско съдържание. Потвърждение за отнасянето на първообраза на Тълковната палея на българска почва до втората половина на X в. е и обстоятелството, че един виден старобългарски книжовник – Поп Йеремия, използва Тълковната палея като източник за написването на своята компилативна „Повест за кръстното дърво“ през същия X век.

Личността на анонимния автор на този забележителен сборник се откроява чрез самото произведение. Мащабът и размахът на палейта, с които са осъществени идеята и композицията ѝ, майсторството и авторското му самочувствие да изказва собствено мнение редом с това на големите отци на Църквата, издават личност, прекрачила в бъдещето и оставила трайна диря през вековете.

Авторът преподава старобългарски език в Катедрата по кирилометодиевистика на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

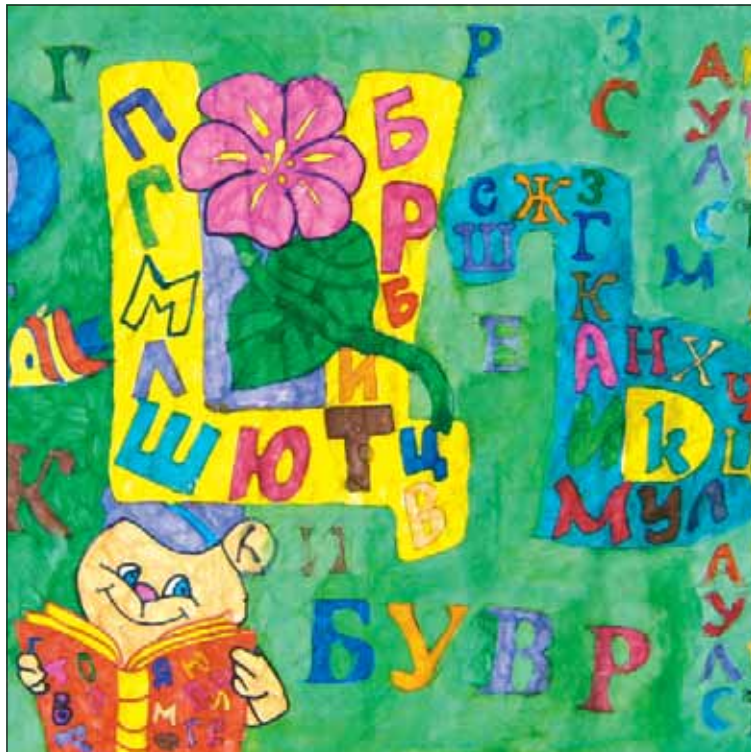

Рис. Елжана Колева, V^a клас.

Детските рисунки в броя са от изложбата „За буквите“ на ученици от СОУ „Васил Левски“ – Стара Загора, в Регионалната библиотека „Захарий Княжески“

Трета след Елада и Рим

Кръстопът на култури и цивилизации

Николай Федоренко

В българската етнографска и културна стихия са се слели всички ветрове и течения, които са идвали от Запада и Изтока. Едновременно с това българският народ, чиято държава векове наред е била оживен кръстопът, многократно е понасял ударите на съдбата, изпитал е на собствен гръб нейните превратности, петстотин години е страдал под чуждо иго. Плодотворно влияние при формирането му обаче са упражнили богатите култури и цивилизации – тракийската, гръцката, римската, славянската, прабългарската, византийската, западната и източната. Той е съумял да преосмисли и да пресътвори духовните постижения на тези цивилизации, като е запазил при това своята култура и национална самобитност.

В резултат се появява синтез от тракийска, елинска, византийска и други местни култури. Именно това сливане е дало на света сегашната култура на България.

Когато се изследват духовният живот и историята на културата обичайните понятия запад и изток едва ли могат да се приемат като научни дефиниции за адекватни понятия. Те по-скоро следва да се разглеждат като символи или условности с тяхното ограничаващо значение.

България е била мост, по който в Европа се е върнала античната култура и античната мисъл, унищожена на европейския континент по време на Великото преселение на народите, но запазена в Азия. Тук, в България, първата феодална страна на Европа, могат да се срещнат останки от най-старото европейско Средновековие.

България е третата в Европа земя на античната класика след Древна Елада и Рим.

Тринадесет века ни делят от създаването на българската държава от Хан Аспарух. Преди тринадесет века по тези места са се смесили славянските племена, местното тракийско население – мохикани на античните времена, и древната култура с конните орди на прабългарите. Тук, на тези земи на Балканския полуостров, където са преминали вихрите на робски въстания, през VII в. е основана България – единствената европейска държава, която е съумяла да запази името си до наши дни.

България притежава единствени по рода си златни и сребърни съкровища от траките. Изяществото и високото ювелирно майсторство при изработката на съдове и украшенията ги правят истински съкровища. Ненапрасно те са си спечелили вече световна слава след тяхното представяне в най-големите музеи и галерии на Европа и Америка.

Елините и римляните са оставили в наследство на българите каменни настилки, мраморни амфитеатри и храмове, лековити бани, построени край множество топли извори, с които е така богата тази земя.

Първи от целия славянски род българите създават своя писменост и книги.

В противовес на господстващия през ранното Средновековие догмат за триезичието, според който Бог може да се слави само на еврейски, гръцки и латински, славянобългарската азбука на братята Кирил и Методий дава на европейската литература първите писмени паметници на разбираем за народа език.

Първият в Европа „златен век“ на писмеността може да бъде наречен български.

Служейки си със славянската писменост, богомилите в България въвеждат първото народно антифеодално движение в Европа с идеи, които стават ново стъпало в развитието на европейската философска мисъл от онази епоха.

Авторът е бележит руски дипломат и писател, изследовател на източната и западната култура. Откъсът е взет от неговата книга „Български записки“, издадена в София през 1981 г.

Български ареопаг

„Древные и нынешние болгаре“ на Юрий Венелин като научно-художествено произведение и национален мит

Георги Гачев

Зачетох се с удивление в тази малка книжица в бедно, архаично, старопечатно издание. Какъв жив текст! Страст на душата, блясък на ума, дейно работеща ученост, остроумна аргументация, ирония, хумор, елегия!...

И разбрах, че държа в ръцете си историческо съчинение със синкретичен жанр, което е характерно за ранните „истории“ у всички народи, когато подобна „история“ е едновременно факт на науката и художествена литература, като представлява своего рода исторически епос.

Херодот, Тукидит, Тацит, руската „Повест за изминалите години“, „История славяноболгарская“ на Паисий Хилендарски, „История на руската държава“ на Карамзин, „Историята на Петър I“ и „Историята на Пугачовския бунт“ на Пушкин (както и „Векът на Людовик XIV“ на Волтер)... – та чак до „Архипелагът ГУЛАГ“ на Солженицин. Историята като повествование (а такъв всъщност е първичният гръцки смисъл на този термин) се намира всякога между науката, разсъждението, научната критика – и епическия разказ, където се явяват персонажи, характери, образи, колизии, сюжети, симпатии, антипатии и самият историк.

Като схванах по такъв начин съчинението на Венелин, аз се заех да го чета като драматическо повествование за неговия герой – Българския Народ, за отношението му към неговия брат – Руския Народ, за историческите приключения и срещите между тях, за взаимните недоразумения и разбирателствата помежду им, а също така за коварните клевети на европейската, в частност на немската наука, която е целяла да ги скара – брат с брата, като обявява българите не за славяни, а за татаро-тюрки.

Сюжетът на книгата представя покритата с тайнственост история на българския народ. За българите сега се говори с недомлъвки, нищо за тях не се знае. Турците ги укриват старателно, а европейците и даже – за наш срам! – и русите, в това число и самият Карамзин! – нищо не споменават за българите. Само че Венелин, живеейки в Бесарабия, където има десетки хиляди български преселници, знае, че там, отвъд Дунава, има цяла страна и многомилионен народ! И той трябва да бъде спасен от забрава, да бъде въведен в Логоса на Европа, да се заговори, дори да се закрещи за него!

Ето откъде е дошла нуждата на учения за лекар Георгий Хуца, русин (закарпатски украинец), чиято душа заболява, като приема близо до сърцето си съдбата на българите, да се преквалифицира в историк. Историята е път към възкресението: чрез нея може да се даде отново живот на един народ. Венелин пише:

„За да се възвърне историческото достойнство на днешния български народ (както на един човек може да се възвърне чувството за собствено достойнство и само-

чувствието му – б.м., Г.Г.), трябваше да се види живата картина на неговото минало битие и по такъв начин да се облагороди нашата представа за него.“

Повествованието за съдбата на българския народ изправя Венелин пред своеобразен „исторически Ареопаг“, на който той сякаш излиза със защитна реч. Ето първото изречение на книгата:

„Преди да пристъпим към разглеждане на историческия съдебен процес (к.м., Г. Г.) над българите, ние сме длъжни донякъде да се запознаем с тяхното днешно положение, а сетне вече да изследваме тяхната древност.“ И по-нататък: „Нашият исторически Ареопаг се превръща в аукционен търг, на който почти всичко знаменито в европейската древност се приписва на немците, без каквито и да било ясни документи за това.“

Художествената яркост на Венелиновия текст, неговата емоционалност и личен патос тозчас предизвикват възражения у строгите учени историци от немската школа: нали етикетът на науката, според тях, не допуска изява на личността, емоционалност и обрразно мислене. Науката е онова, от което мухите измират. Ако всичко е обосновано с факти и няма нужда да се прибегва към въображение и да се прави впечатление с красиви фрази... Такъв е стандартът на германския Логос, натрапен на световната наука.

У Венелин сработва Руският Логос и той съвпада с особеностите на неговата натура и ум. В безкрайния простор на руския Космос, където „*като точки, знаци, стърчат твоите незабележими градове (Погол), където островчето на живота мисълта може да се движи в пространството стъпка по стъпка, звено след звено, както в западноевропейската логика. Ето защо в Русия се губи строгият разсъдък („Умом Россию не понять“), а образът прескача като кон. Поради това всички наши мислители са писатели и нашата философия не е строга, и нашият жанр е не на философ, а на мислител, и руската мисъл не е отвлечена, а художествена, религиозна, екзистенциална.“*

Така че образното мисленie на Венелин не е прищявка и само лична самобитност, или даже негова черта като романтик в духа на онази епоха, но е също така в руслото на руския стил на мислене, на Руския Логос.

Ала още едно обстоятелство спомага също за подобен стил на мислене, а именно : слабата разработка на древната история на Европа и Славянството, оскъдицата на свидетелства и факти, така че волю-неволю само с усилията на въображението следва да се доизмислят много неща. Нали само по своите собствени впечатления от бесарабските българи Венелин е бил длъжен да съставя умозаклучения за българите оттатък Дунава, където не е могъл да проникне, пишейки тази книга, а е пътувал по-късно. А не е имал под

ръка нито археологически данни и древни текстове, нито ръкописи. Налагало се е да прониква даже надълбоко в тъмнотата на предисторията...

Като имаме оправдано предубеждение какво истинно може да извести един учен и мислител при такива условия, се удивляваш колко много верни и уточнени по-късно от науката неща е предугадил Венелин със своята интуиция.

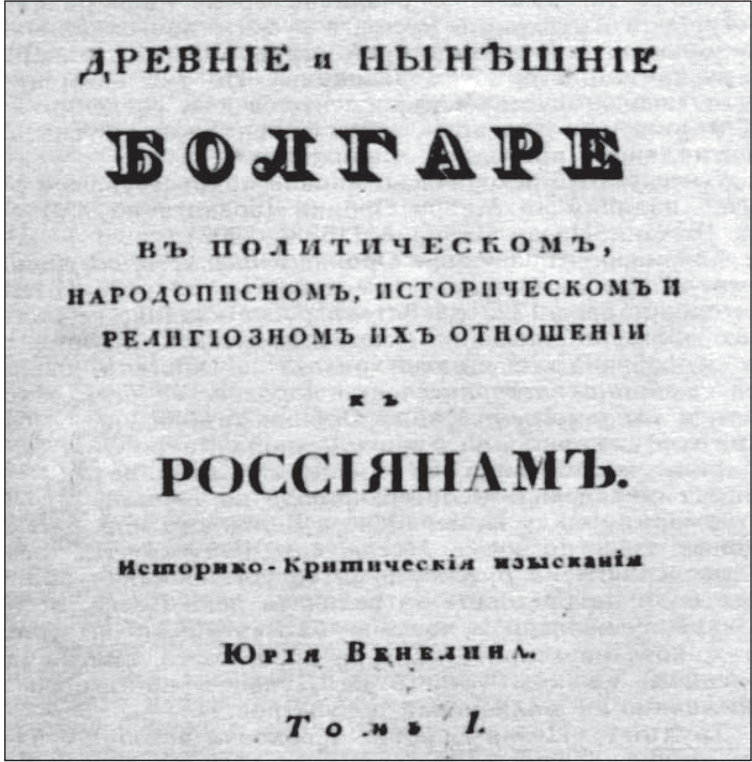
Книгата на Венелин дава историческо обоснование на процеса на националното Възраждане. Той снабдява българските възрожденци с национален мит. В случая е много съществено да се подчертае, че не свой автор (каквто е българинът – следователно заинтересован – Паисий Хилендарски, монах и архаичен книжовник), но един страничен човек, от Русия, учен историк, който може да отсъжда безпристрастно, ще предложи на българите подобно схващане.

Венелиновият мит за българите е съставен от научно-исторически и емоционално-художествени елементи. От данните и свидетелствата на историята и с тяхната страстно-заинтересована интерпретация в крайна сметка се отхвърля едно, а се усилва друго и самите особености на народа като неговата история и съдба-призвание започват да светят с неузнаваемо одушевление.

И е напълно естествено, че първият общонационален културен център в България почва да се оформя около идеите на Венелин. Ако дотогава духовното развитие на България не е било централизирано, а е носило полусредновековен характер: извършвало се е в различни огнища на културата (монастири, килийни училища) и е осъществявано от един или друг учител („*даскал*“), то вече духовните сили на България почват да се сплотяват. Идеите на Венелин са в духовния живот на България като магнитно поле с неговите сили на притегляне и отблъскване. Създава се литературна общественост, интелигентска среда, в чието лице духовният живот и общественото съзнание на цяла България започват да функционират самостоятелно като общонационален духовен организъм.

Пред очите ни се оформя „*националната идентичност*“ (както сега се нарича това явление) на самите българи в България. Чрез Венелин те намират благотворна взаимна подкрепа: и българите от русите, и русите от българските древности. Ще последват още много стадии, фази, поврати и „*криволичения*“ в процеса на националното самопознание (какви сме ние, защо сме такива, откъде идваме?), ала епизодът, свързан с Юрий Венелин, ще си остане един от приснопаметните.

^[1] Из книгата „Ю. И. Венелин в Болгарском Возрождении“. Изд. Российская академия наук, Институт славяноведения и балканистики. Отв. ред. дфн Г. К. Венедиктов. Москва, 1998 г.

Венелиновата книга, която стои в основите на Българското възраждане, е издадена през 1829 г.

Под българско влияние

Руски учени за България и Кирило-Методиевото дело

Акад. Петър Лавров (1856–1929)

„Едва ли някой друг славянски народ е възприел Кирило-Методиевото наследство в такава степен, както русите, с приемането на християнство от гърците при посредничеството на цялото богатство от първоначалната славянска писменост и нейния разцвет в България.“

Проф. Николай Туницки (1878-1934)

„По времето, когато западноевропейските народи не можеха и да мислят за народни езици в богослужението, когато сред западните славяни остатъците от народна църква и славянска писменост постепенно замираха, а сред сърбите и хърватите едва се подемаха първите стъпки на просвещението, когато Русия бе още съвсем езическа, в България за няколко десетилетия се създаде самостоятелна славянска църква, с народен език и духовенство, а славянската просвета достигна небивали успехи в своето развитие.“

Проф. Николай Гудзий (1887-1965)

„Руската литература и руската култура наред с другите славянски литератури и култури дължат своя разцвет на Кирил и Методий. Богатата литература на Киевска Рус е ползвала огромното богатство, създадено от двамата братя и техните най-близки ученици.“

Енгелс Зиков (1934-1976)

„Като се оценяват заслугите на България пред славянския свят, наред с всичко, справедливо се подчертава и фактът, че българите са запазили от гибел и забрава наследството на великите славянски просветители.

Днес може да се счита за доказано, че проникването на българската книга в източно славянските земи е започнало още през периода на неофициалното разпространение в тях на новото вероучение. Превръщането на християнството в държавна религия в Русия е облекчило и укрепило тези връзки, а заедно с това е усилило притока на български книжовни богатства. За сравнително кратък срок България ни е предала по-големия дял от своя преводен и оригинален фонд. За руската литература тази помощ е имала големи последици и трудно е да се оцени нейното значение.“

Борис Унбегаун

„Русите, които са били покръстени от Византия, не са превели църковната литература на своя собствен език. Те са я получили от България – една страна, която е била покръстена около 130 години по-рано и вече е притежавала християнска традиция. Тези книги са били написани на старобългарски език.“

Проф. Генадий Литаврин

„Историята на Древна Русия е тясно преплетена с историята на България, особено след като княз Борис извършва нейното покръстване. От края на IX в. и началото на X в. България почва да оказва дълбоко културно влияние върху Русия, което се осъществява както по официални пътища (подобно на византийското влияние), така и неофициално. Фактът, че до последното десетилетие на X в. Древна Русия си остава езическа, съвсем не е непреодолима пречка за пренасянето на славянската писменост от България. Аз признавам първенстващата роля на България в този процес. По мое мнение започналото преминаване към християнството на част от древноруското общество още в първите десетилетия на X в. става не само под византийско, но и под българско влияние.“

Кумир и оракул

Юрий-Венелиновата българска граматика – една иконна книга

Проф. д-р Христо Първев

„Юрий Венелин стана, както е известно, не само гений, а кумир и оракул на един народ, който за първи път намираше в Европа защитник.“

Проф. Иван Шишманов

Тъжно е да се изпише, че сътворената преди повече от век и половина Венелинова новобългарска граматика става публично достояние чак през... 1997 г.; издадена в Москва от Института по славянознание и балканистика при Руската академия на науките. Достойно е за съжаление, че авторът граматик е трябвало приживе да понася огорчения от високопоставени чиновници царедворски, в академични и в административно-просветни руски ведомства, а също от други, чуждестранни книжовници и слависти, към които по-късно се прибавят български гласове.

Заслужава да се изтъкнат принципната положителна оценка и всеобщото уважение към делото и личността на Юрий Венелин сред нашите народни будители – Неофит Бозвели, Неофит Рилски, Васил Априлов, Петър Берон, Николай и Спиридон Палаузови, Георги Раковски, Димитър и Константин Миладинови, Петко Славейков, Любен Каравелов, Райко Жинзифов и други още видни възрожденци и следосвобожденци. Всеизвестно е, че този свят българолюбец (украинец по рождение, на име Георгий Хуца, родом от с. Велика Тибава, днешна Унгария) има в нашата национална памет отредено трайно място за почит и признателност.

„Граматиката на днешното българско наречие“ предлага в изобилие материали от дългогодишни преки наблюдения върху живата българска реч на българските изселници в Бесарабия (Кишинев и другаде), както и върху езика на българското население южно от Дунава, главно в източни области и в Североизточна България с Добруджа. Това е богата и направо „от извора“ неоценима документация – езикова, езиковедска, народоведска, историческа, демографска, етноложка, битова, културна, социолингвистична и пр. Още в „Древние и нынешние болгаре...“ (1829) Венелин е непоколебимо категоричен:

„Язык болгарский отличается от всех прочих родственных, как от сербского, словенского, русского и проч., и составляет совсем особое славянское наречие. На сей язык славянские литераторы столь же мало обращали внимания, сколь же и на самый народ.“

Венелиновата натура просто не можела да остане равнодушна към страданията на българите, откъдето идват всъщност повече или по-малко романтично обагрените страници, както и характерната за цялото изложение хуманистична атмосфера. Тъкмо затова от граматиката струи собствено авторско личностно обаяние и затова тя, граматиката, представлява романтизиран израз на неговата любов

Книгата на Юрий Венелин „Граматика на днешното българско наречие“ е издадена за първи път в София през 1997 г.

към българите, към техния бит, култура, история и, естествено, към техния език. По стара традиция Венелиновата граматика съдържа преди всичко описание на морфологията, където пак по традиционному най-много място се отделя на имената – особено за съществителното и за глагола. Разбира се, успоредно със словоизменителните особености не са пропуснати и други характерни явления – например словообразователни с конкретно представени суфикси, без да липсват съответни лични и фамилни имена. Би било неестествено, ако глаголното спрежение с неговото изключително формово и семантично многообразие не представляваше вторият стожер на морфологичния дял (наред със съществителното име) с оглед на дотогавашното и последвалото развитие. При това изложението е богато на съпоставки и сравнения с близки и с по-далечни славянски и неславянски езици – само с класическите старогръцки и латински, но и с живи други европейски – главно френски, италиански, маджарски. За прегледността и синтезираността допринасят много парадигми и таблици, най-често използвани при разработката на имената и особено на глаголното спрежение. Излишно е да се изтъква колко при такъв сравнителноисторически подход е наситено съдържанието, но без да се затлачват яснотата и прегледността на новобългарската езикова система, както е тя представена в граматиката. Не липсват и характерни опити да се дообрисува българската езикова структура с оглед и на фонетични, включително и интонационни особености – нищо, че за синтаксис не е останало много място в сравнение например с речника (лексиката), където е отделена страничка и за „идиотизмите“, т.е. за фразеологизмите. Не е маловажно и това, че новобългарският граматичен строеж е представен с

основни моменти от своя исторически развой, пряко или косвено свързан с културни, етноложки, териториално-диалектни, демографски и пр. характеристики – плътно до началните десетилетия на XIX век.

Заслужава да се отбележи още, че Венелин е отделил необходимото внимание и на скромната за онова време наша възрожденска печатна книжнина. Характерен е примерът с българските лични и фамилни имена, с тяхната специфична пъстрота, запазена в значителна степен и днес – етимологична, словостроителна, морфологична и пр. За тези имена авторът е черпил конкретни данни пряко от всекидневието на тогавашните живи българи, но е използвал находчиво и спомощствателни списъци към съответните издания, каквото е например „Священное цветообрание“ (1825) на Атанас Кипиловски. Венелин дава особено висока и справедлива оценка на Петър-Беронови „Буквар с различни поучения“ (1824), тя е приведена в предговора на проф. Венедиктов:

„Я не видел – писал он (Юрий Венелин) – ни одной русской азбуки, которую бы можно сравнить с достоинством сей книжки, весьма поучительной; изложение статей ее ясно, слог понятный, показывающий, что болгарский язык гибок для всяких оборотов.“

Венелин е имал реална представа и за състоянието на тогавашното българско просветно дело – той със собствените си очи се е уверил, че българите са били принуждавани, щото децата им да бъдат обучавани от учители гърци:

„Училищ не имеют никаких, кроме нескольких приходских мест. По городом есть нередко учителя, которые нанимаются учить детей нескольких домов. Более всего, однако, придерживаются письменности, какова она ни есть, в Балканских городах, в которых общество содержит учителей. Такие училища находятся в Сливне, Котле (Казане), Филиппополе. К несчастью, и эти училища, со времени восшествия греков на архиепископские кафедры, можно назвать более греческими.“

И авторът заключава :

„Итак, неудивительно, если народная письменность болгарская угнетена как в церковном, так и в общественном отношении. Единственная надежда остается на кочующих вольных учителей. К несчастью, эти люди не довольно образованны для того, чтобы могли оказать какое-либо существенное влияние на поддержание народной письменности.“

Венелиновото класическо произведение всъщност е не само новобългарска граматика, но и огледално отражение на българското духовно и материално житие-битие отпреди близо две столетия.

Рис. Доротея Ковачева, V^г клас

Следи от Преслав Български говор в Украйна пази до днес особености на старобългарския език

Проф. Валентина Александровна Колесник, доктор на филологическите науки, завежда катедрата по българска филология във филологическия факултет на Одеския национален университет „Илия Мечников“. Автор е на учебник по български език. Редом с преподавателската си дейност тя проучва от години българските говори в Украйна. Досега е издала отделни изследвания на с. Заря (Чийшия), с. Нови Траян, с. Ореховка (Пандаклия), с. Виноградовка (Бургуджи), с. Равное (Купоран). Замислена е поредица от 20 подобни издания.

Четвъртият том на тази поредица е посветен на с. Криничне, наричано доскоро Чуммелий. То се намира на 15 км от град Болград и на 25 км от Измаил. Населението му наброява около 5000 души, предимно българи. Основано е от преселници през 1813 година. Те са дошли от десетина села в областта Сърта между Шумен и Провадия. Съртският говор е открит за българската диалектология от проф. Любомир Милетич. Неговите особености навремето предизвикват възражения от страна на проф. Беню Цонев, който предполага влияние на южнобългарски говори.

Говорът на село Криничне е изключително архаичен и се отличава значително от останалите български говори в Украйна. Самите негови жители доста се различават от жителите на съседните села, както по езикови, така и по етнографски признаци. Той е изследван още преди един век от акад. Николай Державин, а по-късно и от украинския диалектолог В. К. Журавльов.

Новото изследване на проф. Колесник представя настъпилите промени в говора.

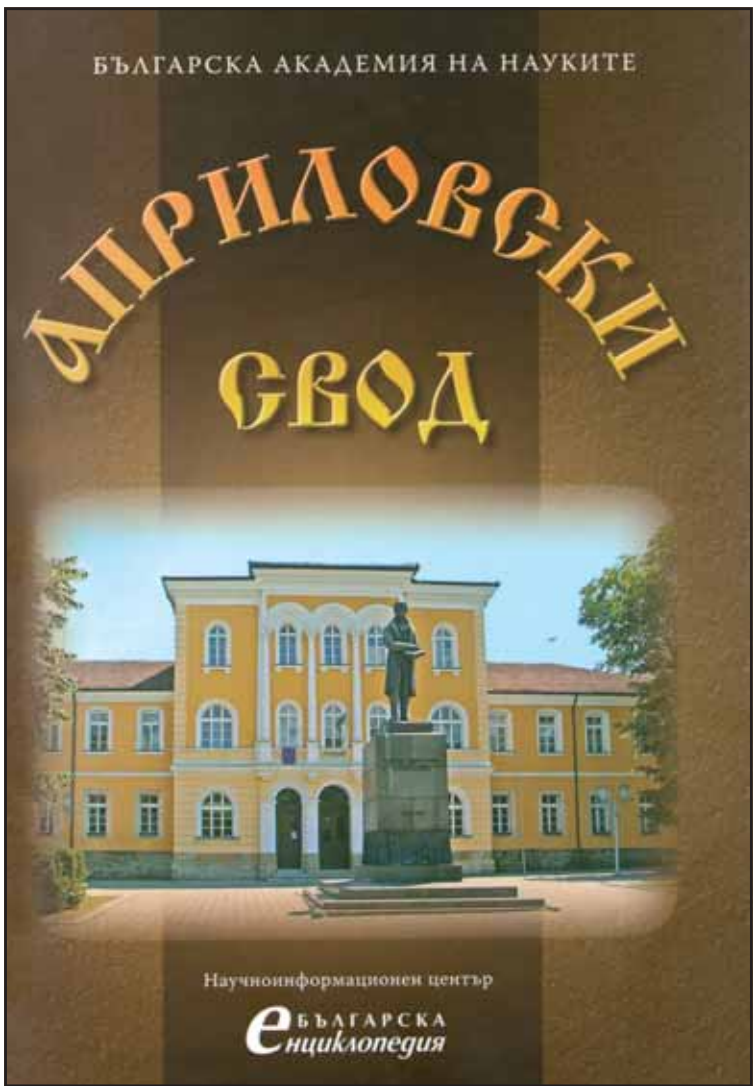
В крайна сметка съртският говор отвежда към старобългарския език и като цяло към културата на Преславската книжовна школа. В него са оцелили до наши дни старобългарски думи, които са включени в подробния речник на изданието.

Като приложение към него са предадени описания на тукашни обичаи в диалектоложки записи от 1926 г. до днес, както и разказ за основаването на селото.

Особена цена имат пословиците, дадени като примери към речника. Като илюстрация са отпечатани единствени по рода си шевици, непознати в прародината.

Книгата е издадена в Одеса през 2008 г.

„Априловски свод“. Издава Научноинформационен център „Българска енциклопедия“, София, 2009.

Автор съставител: Петрана Колева. Отговорен редактор: Петко Тотев. Рецензенти: ст.н.с. I ст., д-р истор. науки Николай Жечев, ст.н.с. II ст. д-р Лиляна Грашева. Художник на корицата: Константин Жеков.

Посвещава се на 220-годишнината от рождението на Васил Априлов, 170-годишнината от смъртта на Юрий Венелин и 140-годишнината от създаването на Българската академия на науките.

Книгата се издава със спомоществователството на Националния дарителски фонд „13 века България“. Издателски съвет: Вера Мутафчиева, Виолета Миланова, Димитър Коруджиев, Тошо Пейков

Европеец и от XIX, и от XXI век

На рождения ден на Васил Априлов в Националната Априловска гимназия

Петрана Колева

Васил Априлов е известен предимно като създател на Габровското училище – първото българско светско училище с национална значимост, и като негов меценат. Но дейността му е далеч по-многогранна. Той е теоретик на новобългарското образование, инициатор и организатор в изграждането на възрожденското просветно дело, на модерно, на европейско равнище, „общо сколио“, което в същото време е „народно училище“ – безплатно, с обществена издръжка и изборно управление, достъпно за децата от всички социални слоеве, в което се получават на роден език полезни знания и се възпитават граждани и патриоти, в което синът „и на последния ковач“ „познава светът, познава себе си и...що е длъжен в обществото и как да успява в търговията си“.

Вярно е предсещането на Априлов, че основаните „по примера и образа на Габровското училище“ учебни заведения (по неговите сигурни сведения през 1841 г. те са вече 12, фактически са повече) „обещават плод, богат и изобилен“, че „навсякъде ще се отворят подобни заведения“. Априловата училищна мрежа е първият етап от новобългарското просветно движение, чрез което българите се консолидират, елинофилството и гръкоманството се преодоляват, постига се българската национална идентичност, намерила по-късно израз в движението за църковна и национална независимост.

В енциклопедията Априлов е показан и като ранен идеолог на църковно-националната борба, който непрекъснато внушава, че богослужението трябва да се извършва на български език, висшите духовници да са „природни българи“, че трябва да се възстанови самостоятелната българска патриаршия.

Необходимо беше да се изяснят заслугите на Априлов като началник в много области на българската наука (етнография, фолклористика, документалистика, археология, краезнание и др.), с удивителна научна интуиция; като компетентен филолог, застъпник на становището, че новобългарският книжовен език трябва да се изгражда въз основа на живата народна реч; като пръв български модерен писател-историограф, публицист, полемист. Надявам се, че в книгата се открояват Априловите усилия да обединява тогавашната българска интелигенция за работа върху най-важните задачи на Възраждането и постоянната му грижа да осигурява материално културното развитие, като убеждава заможни българи да стават дарители, спомоществователи, благодетели.

В книгата се обръща специално внимание на малко известните (с изключение на взаимоотношенията Априлов – Венелин) преки и косвени контакти на одеския българин с руски държавници, с именити родоначалници на славистиката като И. И. Срезневски, А. Х. Востоков, О. М. Бодянский, В.

И. Григорович, С. П. Шевирьов, А. А. Скалковски, П. Г. Бутков, П. Й. Шафарик, В. Ханка, В. Караджич и др., с професори в Ришельовския лицей в Одеса и с други учени, чиито трудове му разкриват основополагащата роля на старобългарския език и старобългарската литература в изграждането на славянската култура и приноса ѝ в европейския културен напредък, стимулират стремежа му да подпомага чуждестранната българистика и го вдъхновяват да популяризира и да брани българското културно-историческо наследство.

По многообразната дейност на Априлов, по съчиненията и писмата му, читателят може да съди за неговата личност и неговия характер. Без да го идеализираме, бихме могли да почувства-

Петрана Колева

ме неговия интелект, ерудиция, полемичен и писателски талант, принципност, настойчивост, способност да убеждава, да намира и привлича съмишленици и сърадетели сред съотечественици и чуждестранци чрез дипломатичност, тактичност, постоянство, без да накърнява честта и достойнството си. Би трябвало да се осъзнаят и драматизмът на неговия вътрешен свят, понесените от него болки, обиди и разочарования, когато тъй често среща равнодушие, консерватизъм, „тъпо или тлъсто невежество“, корист от страна на „закоравели само в алчност хора“, гръкоманство у просветени българи, неблагодарност и злословие от одеските гърци, бунтарство от български ученици в Одеса, на които е благодетел, подозрения и полицейски надзор от руската държавна власт – и неимоверните морални сили и неизчерпаемо родолюбие, необходими, за да се издържи на всички изпитания.

Други линии в енциклопедията съдържат сведения за съвременници, съидейници и следовници на Априлов, които подкрепят и продължават неговото дело, за първите взаимни училища, създадени по модела на Габровското, за учители и общественици, допринесли то да прерасне в класно училище и в първата в българските земи пълна гимназия, за историята на Габровското училище и Априловската гимназия (днес Национална Априловска гимназия), за техни бележити възпитаници, за изследователи в миналото и днес на априловски проблеми.

Включени са и статии за основни обществени и културни процеси и прояви по времето на Априлов, за същностни понятия в тогавашната училищна практика, за документи по организацията на учебно-възпитателния процес, за Априлови и училищни юбилеи и юбилейни издания и др. Темите са много, от различен характер; обединява ги адаптацията към триединството Априлов – Габровското училище – Априловската гимназия.

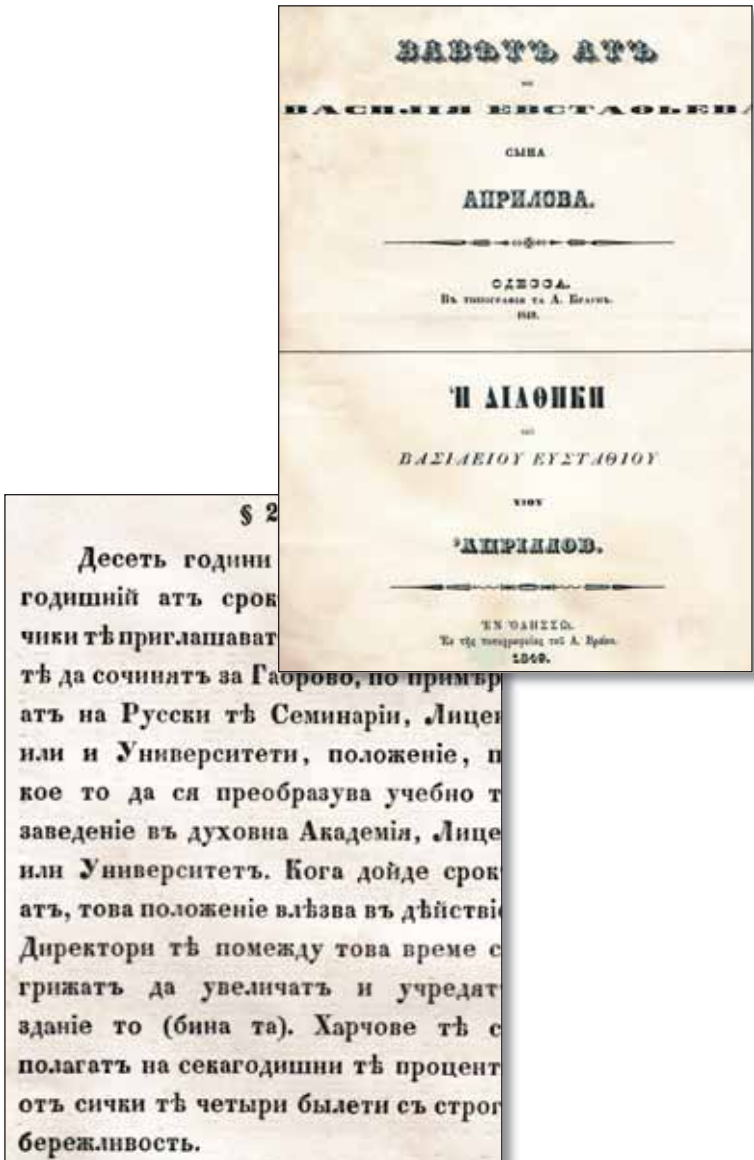
В „Априловски свод“ априловската проблематика не е изчерпана. За да се състави само един том от огромния материал, беше нужен подбор. Книгата е отворена – за допълване, продължаване, а и за корекции въз основа на нови изследвания. Тя и сега е в известен смисъл колективно дело. Благодарна съм на всички габровски институции и приятели, които ми съдействаха при подготовката ѝ. Трудно е да се изрази признателността ми към моите колеги от Научноинформационния център „Българска енциклопедия“ при БАН, които подготвиха за печат и издадоха ръкописа, и към Националния дарителски фонд „13 века България“, който финансира отпечатването на книгата.

Преди повече от 170 години той осъществява на практика убеждението си (днес научно и неоспоримо доказано), че най-ефективната инвестиция, както бихме се изразили на съвременен език, е инвестицията в образованието и възпитанието на младежта. За него обучението и възпитанието са единен, неделим процес. В днешния глобализиращ се свят проникновено звучи повелята му да се пази националната самобитност, да се зачита и обогатява приносът на всеки народ в общочовешкия прогрес. „Всеки народ, колкото и малък да е той, трябва да обработва своя език“ – пише Априлов, за когото езикът е носител на националните ценности. Априловският пример показва, че думите, добрите идеи и намерения имат истинска стойност, когато се съчетаят с дела. Вечен е Априловият призив „Имайте за свята длъжност да обичате отечеството си...“

Априлов неведнъж изтъква, че всичките му усилия и „трудове“ са посветени на българското юношество, на потомците. Той вярва, че те „ще се образуват... и не ще да ся крият, но ще ся хвалят, че са българи. Другите народи ще ги приемат като човеци просвещени и ще ги считат достойни да са техни друзи“. Априлови потомци са хилядите младежи, минали през неговото училище, днешните и бъдещите априловци. Научните, обществените и културните приноси на много от тях показват, че Априловите надежди не са химера, че неговите традиции са живи.

На всички априловци по дух и сърце – спорен път и сполика!

Слово на Петрана Колева, авторка на „Априловски свод“, при представянето на книгата в Националната Априловска гимназия в Габрово, 21 юли 2009 г.

„Заветът на Васил Априлов“, Одеса, 1849 г. (на български и гръцки език). Факсимиле от оригиналното издание, съхранявано в Регионалната библиотека „Априлов-Палаузов“ – Габрово

Огнище и светилник на просветата

Светското класно новобългарско училище през Възраждането

Проф. д.ф.н. Иванка Янкова

Проф. д.ф.н. Иванка Янкова

училище като продължение на съществуващото начално взаимно училище. През 1852 г. класното училище е преименувано на Градско училище, в което се обучават 70 ученици. То се помещава в сградата на взаимното училище, в което учат 300 ученици.

През 1851 г. в Сливен се завръща Добри Чинтулов и под негово ръководство в града се открива българско класно училище, издържано от общината.

През 1853 г. българската одеска колония предлага на руското правителство да подпомогне откриването на българско училище от типа на гимназия, което да подготвя учители и свещеници за цяла България. Пловдив е избран за седище, като се предвижда Пловдивското класно училище „Св. св. Кирил и Методий“ да се превърне в гимназия, но този проект се реализира значително по-късно и при други условия.

Обобщено, през 40-те и началото на 50-те години на XIX в. новобългарските училища окончателно се освобождават от гръцкото влияние, което постепенно се заменя с нарастващото влияние на Русия. Със създаването на класните училища в градовете, като по-висока степен над началните, се изгражда основният корпус на националното училище през Българското възрождение.

В началото на 70-те години на XIX в. най-характерният тип класно училище е трикласното. По същото време в по-малките селища съществуват училища с по един или два класа, докато в големите градове вече има и четирикласни и петкласни главни училища. Класните училища в Габрово и в Пловдив достигат до своя завършен вид и се превръщат в гимназии от европейски тип, съответно със седем и шест класа.

Градските класни училища успяват за няколко години да подготвят голям брой народни учители и да създадат предпоставка за повсеместно развитие на народното образование в българските земи.

С постоянното си увеличаване и развитие българските класни училища повишават културното ниво на нацията, приобщавайки своите възпитаници към постиженията на просветените европейки народи – процес, който след Кримската война става още по-динамичен.

Като най-големи просветни центрове в днешните български земи, които определят посоката в новобългарското образование в периода след Кримската война (1853-1856) и до Освобождението на България в 1878 г., се очертават градовете Пловдив, Стара Загора, Габрово, Свищов, Шумен, Елена, Търново, Русе, Варна, Неврокоп, София.

В някои от българските градове, които нямат преди това класни училища, такива се създават веднага след края на Кримската война. В Ямбол Добри Чинтулов открива класно училище със 120 ученици. До Освобождението на България в Ямболско има разкрити 50 български училища.

Голяма помощ за развитието на новобългарското образование в София оказва големият родолюбец Иван Денкоглу. Той дарява 30000 гроша от необходимите 59000 гроша за построяване на сграда за училището при църквата „Св. Неделя“, което впоследствие прераства в първото класно училище с петгодишен курс на обучение. Денкоглу препоръчва лично Сава Филаретов за главен учител в София през 1857 г., с идването на когото настъпва видим прелом в учебното дело в София. Особено внимание и грижи отделя той за развитието на класното училище. Поставя си за цел да изгради единно учебно заведение с учебен план, който да задоволява нуждите на гражданите не само от нова висока обща култура, но и да даде практическа насоченост според стопанските изисквания на времето.

През 1869 г. в Котел е построена нова, трета по ред в града, училищна сграда, на чиято лицева страна котленските учители изписват знаменитата фраза: „Помогни ми да те възвися“. Главен учител в това училище е Стефан Матеев Томов, който учи в английския колеж в Малта, после в американския Роберт колеж в Цариград и следва в Ню Джърси, САЩ.

През 1860 г. гражданите на Търговище строят нова сграда за класното си училище. Учебните занятия започват в 1863 г. с назначаването на Петко Р. Славейков за учител. Той преподава там български и турски език, аритметика и естествена история. В края на 50-те г. на XIX век отваря врати и девическо класно училище, едно от най-ранните подобни учебни заведения в страната, в което се преподава главно ръководение и домакинство.

От края на 50-те г. в старозагорските училища започват да се учат и младежи от околните села. През 1863 г. в Стара Загора се открива и първото българско девическо класно училище. След още няколко години, през 1867 г., петте класа на училището, в което се учат момичета от Стара Загора, Видин, Русе, Габрово, Панагюрище и др., се настаняват в новопостроена сграда при църквата „Св. Богородица“. Главна учителка става Анастасия Тошева – първата българка, получила високо образование в Русия. Другите учителки, като Зюмбюла

Талимова, Желка Иванова, Сма-райда Начева и Кера Бакърджиева, получават педагогическото си образование в Чехия и Сърбия. В отделни години в Стара Загора учителстват Петко Р. Славейков, Павел Дагоров, Стоян Веженев и др.

Нова страница в учебното дело на Плевен открива главният учител Нестор Марков, който въвежда през 1868-1869 г. нови предмети – анатомия и физиология и теоретична алгебра. Интересът към училището му нараства и броят на учениците се удвоява от 300 на 600. През 1869 г. девическото училище в Плевен прераства в класно. Двукласното училище се преустройва в четирикласно през 1875 г. През 1871 г. две от училищата в Плевен – „Свети Николаевското“ и Градското класно училище – се сливат в Народно плевенско училище с три класа: долен – тригодишен, среден – двегодишен, и горен – също двегодишен.

Никола Първанов, който се явява най-значимата фигура в културния живот на Лом през Възраждането, създава в града класно училище. Най-напред той формира непълна гимназия от два класа с разпределение на учебните предмети между отделни учители. През учебната 1867/1868 г. Ломското класно училище разкрива още един – трети клас.

В Долната махала на Свищов през 1867 г. се открива девическо класно училище, а пет години по-късно Фердинанд Дечев от Банат заедно със своята съпруга открива и частно девическо училище с пансион.

Обществеността в Търново през 1866 г. реагира остро против намерението на Мидхат паша да създаде смесено българо-турско училище и успява да го осуети. По същото време едновременно с действащите основни и класни училища – две мъжки, две женски и две смесени, в Търново са открити и две неделни училища – женско и мъжко.

В Ловеч, където Параскева Некова обучава момичета още от 1843 г., първото девическо училище се открива едва от учебната 1870/1871 година. Още през следващата 1872 г. Т. Мишаков открива в къщата на И. Карагьозов Харманлийското девическо училище с учителка Витка Пишуркова, Долнокрайноското училище става класно, а Горнокрайноското остава основно и само за момчета.

Създаването на светското народно училище в българските възрожденски градове е първият реален факт в културната еманципация на българите и е израз на духовна пробуда. Тук се събират просветените умове, които събуждат поривите му към просвещение и свобода. Тук се изучава славното минало, ражда се вярата в българското бъдеще

Авторът е председател на Общото събрание на СБУБИТ и ръководител на катедра „Библиотечен мениджмънт“.

Първ изразител на идеята за създаване на светско новобългарско училище става роденият в Котел голям български просветител д-р Петър Берон, получил много високо за времето си образование в Хайделберг и Мюнхен. Със средства на сливения търговец Антон Иванов през 1824 г. Берон издава и първия новобългарски учебник – „Буквар с различни учения, събрани от Петра Х. Беронича за българските училища“, познат повече като „Рибен буквар“, с който открива пътя на модерната педагогическа мисъл в българското възрожденско училище. Чрез него Петър Берон въвежда сред българските учители прилаганата като модерна по това време във всички европейски страни Бел-Ланкастерска или взаимоучителна метода, която се оказва много подходяща за българските условия, защото дава възможност със сравнително неголям брой добре подготвени учители, каквито в българските земи по това време няма в изобилие, да се даде светско образование на голям брой ученици.

Към 40-те години на XIX век, когато възрожденските процеси в България обхващат всички области на обществения живот на българите, се появява и необходимостта от по-високо образование, което може да се постигне с въвеждането на по-висока степен на обучение.

Класните училища са по-висока степен в структурата на новобългарското светско училище. През Възраждането те най-често са наричани „главни училища“, което показва и мястото им в българската образователна система по това време. Чрез тях се проявяват основните педагогически възгледи на българската възрожденска интелигенция. Те „материализират идеите за бъдещото развитие на националната просвета“. Класното училище е напълно самостоятелно и отделено от основното училище и се различава значително от него главно по своето предназначение. То запознава учениците с различни области от човешките знания, включително и с обществените и природо-математическите науки. Може да се каже, че по своята същност, след средата на XIX век, българските класни училища представляват преход от началното към гимназиалното образование.

През 20-те години на XIX в. жителите на Долната махала в Свищов довеждат двама сърби от Банат, които преподават славяно-български език по взаимната метода. През 1824 г. учителят Васкидович преименува официално свищовското училище на „Славяно-българско“. До 1830 г. то е едностепенно, след което се разделя на две степени: „долна“ – с елементарен тригодишен курс на обучение, и „горна“ – с по-сложна система за подготовка, където обучението продължава до четири години. Тази степен впоследствие се утвърждава като класно училище. От 1821 г. в училището при църквата „Св. св. Петър и Павел“ преподава

Христаки Павлович. След десетгодишно учителстване през 1831 г. открива славяно-българско училище в къщата си в Горната махала на Свищов. Някои изследователи считат това училище за първото новобългарско училище.

През 1842 г. в Котел е построена сграда за ново елинско училище, наречено „Долното“. Обособено е от самото начало като класно училище. В литературата става популярно като „Голямото школо“ или „Котленската академия“. В него са обособени четири класа, единият от които е подготвителен. Всички се водят от Сава Доброплодни. Славата на училището е толкова голяма, че привлича ученици и от други големи градове – Сливен, Разград, Шумен, Осман пазар (Омуртаг), Ески Джумая (Търговище). По популярност през 40-50-те г. на XIX век се равнява само с училището на Райно Попович в Карлово и на Параскева Дамянова в Русе.

Първото класно училище в България се открива в Копривщица от Найден Геров през 1846 г., второто – от Никифор Попконстантинов в Пазарджик през 1847 г., а третото – от Ботьо Петков в Калофер през 1848 г. През 1850 г. Найден Геров открива в Пловдив класно училище „Св. св. Кирил и Методий“ със средства, дарени от пловдивските първенци Чалъкови. През периода до 1856 г. Пловдивското класно училище се превръща в главен център на българското образование.

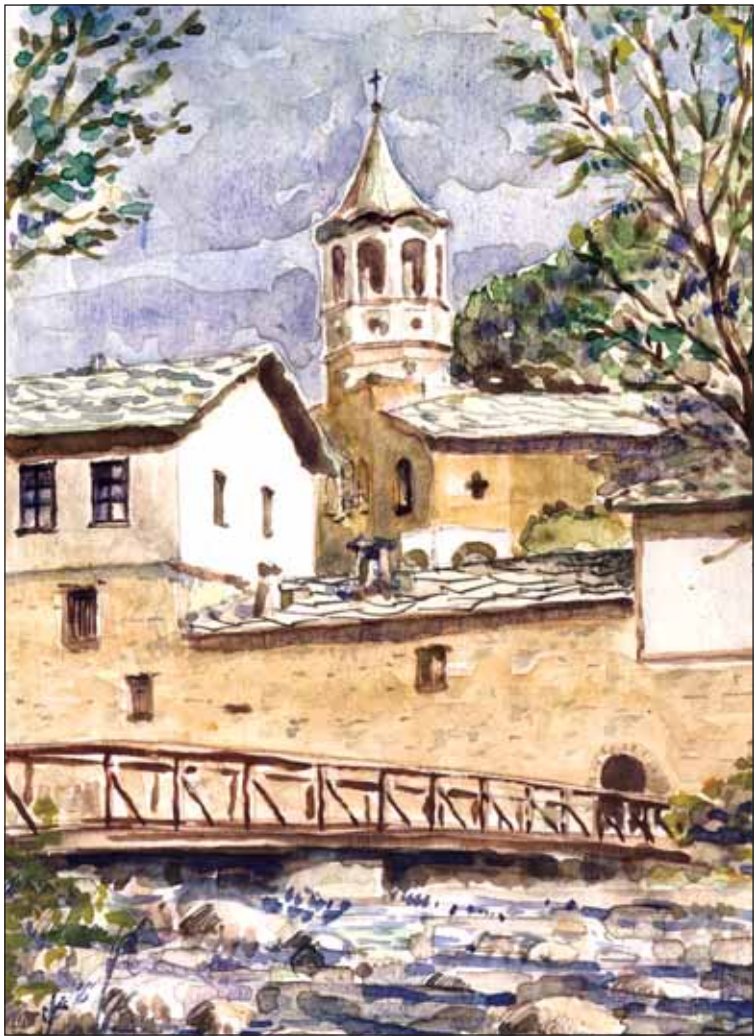
До Кримската война на територията на днешните български земи класни училища се откриват и в градовете Габрово, Търново, Русе, Свищов, Шумен и Стара Загора.

В Шумен класното училище се открива едновременно с това в Копривщица през 1846 г., като повисш курс на елинското училище в града. В него се обучават от 350 до 400 ученици. Първ учител в него става Сава Филаретов, заместен през 1847 година от Сава Доброплодни, който го преустройва и реформира, като засилва изучаването на българския и въобще на славянските езици. Ръководейки се от идеята да въведе един цялостен образователен процес, той разделя обучението на три степени: взаимен курс (две години); основателен курс (три години); горен или гимназиален курс (също тригодишен). От средата на 50-те г. на XIX век класното училище в Шумен има само български характер, а гръцкият език в него се изучава наравно с другите чужди езици. В Шумен е открито и първото девическо класно училище.

Началото на класното училище в Карлово е поставено също през 1846 г., когато от общия брой от 350 ученици в новобългарското училище се отделят 50 по-изявени, от които се съставят три класа.

Класно училище с три класа през 50-те години на XIX век се открива и в Търговище.

В Плевен с идването на Емануил Васкидович започва нов етап в училищното дело на града. През 1849 г. той открива там класно

„Дряновският манастир“. Худ. арх. Илия Лефтеров

Дряновският Царственик

Непроучен препис на Паисиевата история

Между многото известни преписи на Паисиевата „История славяно-болгарская“ един носи названиее „Дряновски“, който се съхранява днес в Библиотеката „В. И. Ленин“ в Москва (музейна сбирка № 1022).

Той е преписан в Одеса от друг препис и е изпратен в Москва на Юрий Венелин по поръка на Васил Априлов на 20 юни 1838 година. А откъде е взет първият препис, личи от следната приписка в края на ръкописа:

„Сей царственик изписан от мене и с прилежание мое понеже обретох го и аз на Дряновский монастыр Свети Архангелов и тако с Божей помощию преписах го аз и ученик мой Цаню от Дряновский царственик за воспоменание и които четете на сие воспоменайте во вашей молитви еже ко Господу и ученика и даскала его и яко да воспоменят вас Господ Бог во царствие своем. Амин. Месяц енвария 1837-го года. Преписано учителем Стефаном папа Зотовым и его учеником Манойлом Данчевым Алексия Минковым, копия 1837 г., генваря 9 дня. Учител папа Зотов.“

От тази приписка проф. Васил Златарски обяснява историята на Венелиновият препис, запазен до днес:

„Имало в Дряновския манастир един царственик неизвестно кога и от кого преписан. Там го намерил поп Стефан Зотов и го преписал заедно с ученика си Цаню, вероятно за себе си. После от този препис бил направен друг като копие от същия поп Зотов и трима негови ученици в 1837 г., който бил изпратен на Априлов в Одеса. Най-сетне оттам е било извадено точно копие през 1838 г., на 20 юни, и изпратено на Юрий Венелин, което е сегашният запазен ръкопис в Москва.“

Заклучението на проф. Златарски е, че Дряновският препис е направен от точен препис на Паисиевата история. А може Хилендареца сам да е идвал в светилището край Дряново, когато е разнасял по българската земя своя съкровен труд. Той е търсел будни и грамотни българи – свещеници, монаси и учители, на които да повери ръкописа си и да ги убеди в необходимостта той да бъде преписван и разпространяван.

А като се има предвид, че Дряновският манастир е бил едно от големите книгохранилища и книжовни средища по време на робството, като е поддържал тесни връзки със светогорските манастири, може да се предположи, че Паисий нарочно е дошъл тук, като е бил снет точен препис от неговата „История“.

При опожаряването на манастира в деветдневната битка през Април 1876, както твърди в спомените си скоро след това игуменът Пахомий Стоянов, в пламъците са изгорели „четири кола книги църковни с всички такъм и една кола ръкописи“.

По всяка вероятност между тях е бил и Дряновският препис на „История славяноболгарская“.

Димитър М. Димитров
В. „Дряновска искра“, бр. 10/26 май 1982 г.

Кирило-Методиевският вестник настоява български и руски изследователи да се заемат конкретно с проучването на Дряновския препис на „История славяноболгарская“, за да бъде публикуван и издаден.

Светите книги

Как са спасени по време на 9-дневната битка в Дряновския манастир

Генчо Генев

Дядо Генчо чете Библията

соко местността. Потресаващата гледка го прави безпомощен и той се свлича със сълзи на земята. Когато се съвзема, коленичи и вдига ръце към небето с молитва към Бога да му даде сили отново да съгради манастира. Измежду гъстите облаци се появява слънчев лъч и осветява останките от светилището. „Това било знамение Божие – казваше ми моят дядо Генчо, внукът на Геню Белчев. – Той живя цели 120 години, почина чак през 1901 година“.

По поръка на игумена Пахомий Стоянов заедно със своя син Георги Майстор Геню се заема да съгради наново манастира. Когато след две години той е осветен, игуменът му подарява една „святая“ – по неговите думи – Библия, преживяла опожаряването, с пожелание тя да се предава на всяко поколение от фамилията. Става дума за цариградско издание на Священото писание в превода на Петко Рачов Славейков от 1875 година.

А как е спасена тази Библия по време на битката, научих след много време от моя дядо Генчо:

„Когато Поп Харитон бива ослепен от взрив на барут в една манастирска килия, мнозина от встъпниците изпадат в униние. Игуменът Пахомий разбира, че няма да има спасение за никого. Целува майка си за сбогом и през нощта на 3 май – четвъртия ден от началото на битката, завързан с въже, се спуска в придошлите води на реката.“

От записките на Пахомий, писани скоро подир въстанието, научаваме, че тогава той се бил договорил в черквата скришом с Христо Габровчето да бягат, като по даден знак сетне да се срещнат на определено място. Турците ги усещат и

Разказва правнукът на Геню Светогореца от Върпища – 120-годишният строител на манастири и крепости

засипват с куршуми долината. Няколко пъти Пахомий отива на мястото на срещата, ала от Габровчето нямамо никаква следа. Той излиза през манастирското лозе и стига до Дряново. На другия ден се среща с тукашните чорбаджии, които решават да го укрият. Тогава Пахомий узнава, че и Христо Габровчето се е явил при тях.

Според дядо ми Габровчето – наричаше го „дамаскинар“, сиреч грамотен човек – спасява пет книги и други ценности от черквата „Св. Богородица“: споменатата Библия, препис от Паисиевата история – също „света книга“ – и руски книги с религиозно съдържание, ползвани при литургията.

Малко преди да почине, дядо Генчо ми подари Библията, един вечен календар и една тетрадка с твърди корици, в която през 1920 г. бе започнал родословното дърво на фамилията с думите: „Няма какво друго да ти завещая – няма ниви, няма гори, добитъка го взеха в текезето...“ Считаше ме за най-близък – нали нося неговото име.

След дълги вътрешни колебания през 1988 г. аз подарих тази Библия на новооткрития исторически музей в Дряновския манастир и сега тя е изложена там в стъклена витрина. Вярвам, че нейното място е именно там и завръщането ѝ в нейния предишен дом е най-вярното решение.

Приписки на дядо Генчо

Сриването на манастира срива една епоха и постави началото на друга

1944. доде комонизама 9 IX

1957. основаха текезета

плевнята и хармана ми земаха да запираат овце

1959 29 юли. комонистити сабориха манастира в габрово сас взрив

1969. голям сняк

1970 април. яви се опашата звезда

1973 16 IV. ваял сняк 4 дни череши и круши цъфнали

„Ако аз и да не съм се явявал до днес на книжовното поле, ако и да не съм талантлив писател, то пак предприех да напиша книжката под заглавие „Приключенията в Дряновския манастир на 1876“. Аз като участник в това приключение и като страдах така също в този манастир заедно с моите другари, затова поисках да изложа няколко факти за това приключение, които може би ще послужат за нашата нова история. Аз казах, че не съм талантлив писател, но като виждам, че нашите способни писатели не са писали нищо за това историческо приключение, а само гледат да се карат за по-големи постове, без да обърнат внимание на интересите на отечеството ни и без да се потрудят за обогатяването на нашата бедна литература.

Бяла черкова, 8 май 1880 г.

Посвещава на белочерковското читалище „Селски труд“. Съчинителя Петко Т. Франгов

Колю-Фичевска зидария със следи от крупови топове

Първовъзрожденец

Паисиевата „История славяноболгарская“ – издадена на немски език

Проф. д-р Норберт Рандов – почетен доктор на Югозападния университет „Неофит Рилски“

Повече от половин век съм в плен на българската литература и се стремях тя да стане част от представите на моите сънародници и на всички, които ползват немски език, за световната литература. С тази цел започнах, особено след 1965 г., когато пътят ми беше затворен в университета и към всякаква друга дейност в научни учреждения, да издавам на своя глава и да коментирам на немски най-важните произведения в българската литература, започвайки от Пространните жития на Кирил и Методий, през големите възрожденци чак до най-значителните поети на XX век Атанас Далчев и Александър Геров.

Едно от съществените постижения на моята дейност е преводът и най-широкият реален коментар към Паисиевата „История славяноболгарская“, излязъл през 1984 г. в Лайпциг.

Скоро след като станал свещеник, Паисий, както показват регистрите на Хилендарския манастир, от време на време е изпращан като таксидиот в българските земи, т.е. трябвало е да събира дарения за манастира, да изповядва нуждаещите се и да води поклоннически групи, които са искали да отидат на Атон. Такива пътешествия, каквито през XVIII в. все повече се предприемали, били не само израз на религиозни стремления, но и същевременно признаци на нарастващото съзнание за национална солидарност. Защото от манастирите изхождали не само верските, но и националните образци, от които българите са имали толкова голяма нужда под турското, а с това същевременно и ислямско господство, и спрямо едно висше духовенство, което се състояло навсякъде от гърци, преследващи националистични интереси. Самият Паисий е най-убедителният пример за това, че българското манастирско духовенство е могло да реагира на все още нецеленасочено артикулирано чувство на народа и да го направлява в една посока, която водела към национално възраждане.

По време на своите пътешествия през отечеството си той с горчивина наблюдава печалното положение на своя народ. В неговия буден дух полека-лека узрява решението да възкреси в съзнанието на своите сънародници славното им минало и по такъв начин да им отвори очите за тяхната стойност, която едва ли са усещали, особено в сравнение с мнимото превъзходство на съседите (преди всичко на гърците). Често даже българите са се стремели да се адаптират към тях, отказвайки се от собствената си народност. През 1760 г. Паисий

в самотата на своята манастирска килия

в Хилендарския манастир започва да пише своята „История славяноболгарская“. От голяма полза му било четенето на църковната история на Цезарий Бароний (преведена на руски през 1719 г.), която намерил в манастирската библиотека, както и на множество византийски и старобългарски произведения, в които попаднал на много материали за своята цел. Много добре му дошло, че една година по-късно той бил изпратен от манастирското управление за Карловиц (днешния Сремски Карловци в Сърбия), за да прибере от там останалата собстве-

ност на един умрял хилендарски монах. В този град, който тогава е принадлежал към Австро-Унгарската държава, той се запознал със сръбския просветител Захари Орфелин (1726-1785), който токущо бил завършил своята голяма поема „Многострадална жалба на някога славна Сърбия“. В Карловиц тогава е живял и сръбският историк Йован Раич (1726-1801), който по това време работел върху една твърде обемиста история на южните славяни, между тях и българите. Тя обаче излязла чак през 1794–1795 г., и то в 4 много големи тома. Много е вероятно Паисий да се е срещнал и с него – той може би му е насочил вниманието върху руския превод (излязъл през 1722 г.) на произведението на далматинския историк Мавро Орбини „Царството на славяните“. Паисий проучил тази книга и се върнал на Атон с големи извадки от нея. Известно време той живял в Зографския манастир, където е намерил още материал за своето произведение.

Най-после през 1762 г. той завършил своята „История“ в Хилендарския манастир, където междуременно брат му станал игумен. С това за първи път на български език е създадена една книга, която, макар и в много отношения да е в плен на средновековни представи за историята, все пак силно изразява новия дух на една стремяща се към национално достойнство нация.

Отсега нататък Паисий като таксидиот из българските земи винаги носи произведението със себе си, за да го прочете на своите сънародници или да ги накара да го преписват. В най-скоро време се появили много преписи. Първият дошъл до нас е направен от свещеника Стойко Владиславов, по-късно епископ Софроний Врачански (1739–1813). Паисий му е носил книгата си в родния му град Котел през зимата на 1764–1765 г. и още през януари 1765 г. един препис за всеобщо ползване се намирал в тамошната църква „Св. Св. Петър и Павел“.

Вечно боледувайки, но неуморимо пътувайки с книгата си из българските земи, Паисий през ранното лято на 1773 г. умира в Ампелино, близо до Станимака (днес част на Асеновград), умира от своите страдания, за които говори в послесловието към неговата „История“. Творбата му обаче продължава да обикаля и копие след копие се редуват, така че днес са доказуеми

повече от 60 копия,

от които около две трети са съхранени до наши дни. Творбата излиза напечатана за първи

път в Будапеща през 1844 г. – дело на учителя Христати Павлович (1804–1848).

Когато се чете „История славяноболгарская“, може да се получи впечатлението, че тя в сравнение с днешния научен стандарт притежава неголяма стойност. Но против това трябва да се изтъкне, че духовният стремеж, който подтиква хората да се занимават с историята, не може да влезе в нашите модерни дефиниции за историческа наука. Това стремление обаче при Паисий проличава с цялата си сила. Той изхожда не само от плодотворните мисли на своето време – без които неговата творба наистина би била празен баласт, но той придава на тези мисли може би най-значимо изражение. Напълно му е било ясно, че трябва да се опре на историческата истина, ако иска да убеди сънародниците си, че са имали голяма история, която е гаранция за възстановяването на техния национален живот. Главната му цел била да намери тази истина и да я покаже, като с тази водеща идея на своята „История“ и даже отчасти със знанията, които е събрал в нея, той е бил на нивото на времето си, въпреки всички средновековни елементи в нея.

Изследването на Паисиевите извори, въпреки някои богатства на материал студии, още не е приключено. Покрай Орбини и Бароний са посочени около петдесетина произведения, от които е черпил сведенията си Паисий. Почти всички те принадлежат към средновековната литература. Паисий ги използва добросъвестно, и даже критично – в случаи, когато е повярвал, че е по-добре осведомен благодарение на други предания. При това него не го е било страх от авторитета на техните автори. Той е направил и директни изворови изследвания, както личи от споменатите от него исторически грамоти. С една дума: Паисий е познавал огромната сила на историческата истина за своя народ и нея се е стремял да направи дееспособна. И ако според Гьоте

същинската полза на историята е във въодушевлението, което тя предизвиква,

то тогава за Паисий можем да кажем, че той е успял да го събуди в своите сънародници. Цели поколения българи са добили представа от неговата „История“ за образа на своето национално минало, което ги изпълвало с гордост.

Но не само движението за българска свобода изхожда от Паисиевата „История“. В нея за първи път се извества и една от най-съществените тенденции на новобългарската литература: подчертаният й усет за реалното. За оформянето на мисълта и на литературния стил в България винаги са имали голямо значение произведения, в центъра на които стои битието на народа или на един от неговите представители, както например автобиографията на Софроний Врачански, както „Записки по българските въстания“ на За-

Норберт Рандов

Норберт Рандов на 80 години

Без преувеличение може да се отсъди, че за своите осем десетилетия Норберт Рандов е свършил работа, колкото един цял институт на някои държавни европейски академии. Той предаде прецизно на езика на Мартин Лутер и Гьоте Житията на Св. Св. Кирил и Методий, Паисиевата „История славяноболгарска“, „Житие и страдания грешного Софрония“, сборник с български народни пословици, творби на съвременни български поети, включени в авторитетни издателски поредици редом с класически автори от много страни по света. Изследователските му интереси засягат проблеми от старата и новата българска литература.

Един от Методиевите ученици, които не са напусчали никога Немско.

Достойно ест! На многая лета!

„За буквите – О писменехъ“

Немското издание на „История славяноболгарская“, изд. „Инзел“, Лайпциг (1984)

хари Стоянов или „Строители на съвременна България“ на Симеон Радев. Обосновани представи за същността на българския народ, каквато е в основата на всички исторически изявявания, най-добре могат да се извлекат от такива произведения. А в тяхното начало стои именно „История славяноболгарска“.

Разпространен в много преписи, оригиналният ръкопис на Паисий досега не е намерен. Йордан Иванов в началото на миналия век е открил на Атон собственоръчно написан от Паисий екземпляр на „История славяноболгарская“, непълен и очевидно неокончателен вариант. Той го издава през 1914 г. в София, като допълва липсващите пасажии от най-ранния Софрониев препис. Това издание досега е основата за научни изследвания. От него и аз направих немския превод.

Езикът на Паисий отразява едно състояние, което заслужава да бъде наречено уникално. Би било неправилно да се говори за безпомощност. Безпомощността не е езикова категория, срещу която тогава би стояла „помощен“ език. Касае се всъщност за разпадането на църковнославянската норма на средновековната българска литература и за плахи опити да постави на нейно място новобългарският говорим народен език, в който се стремяха да намират израз разни диалекти. Този процес при Паисий далеч не е бил още в крайната си фаза. Освен това при него съществува и този момент, че

той при използването на руски и сръбски източници се е поддал и на тяхното влияние. Така в „История славяноболгарская“ пред нас е един преходен стадий на българското езиково развитие, фиксиран изключително и само върху това произведение. Това затруднява немалко днешното разбиране на текста. Освен това Паисий не е бил майстор на стила и не е искал да бъде. Изреченията му са прости и често пъти сурови. Много пъти човек трябва дълго да се замисля, за да разбере какво има предвид той, понеже и препинателни знаци употребява само по изключение.

Този език, без изкуство и без украшения, който прави изключително архаично впечатление, се постарях да бъде доловен и в моя немски превод. Архаизиращи елементи, които общо взето изглеждат изкуствени, по възможност избягвах.

С обемистия реален коментар, който за прегледност направих във формата на азбучен именен показалец, целях да приемам Паисий като историк и да не го съизмервам с по-късното развитие на историческата наука, а преди всичко с това, което до неговото време е било постигнато в тази област. Също така се стремях да покажа до каква степен споменатите от него исторически лица отговарят на това, което ние днес знаем за тях, и най-после, че познаването на духовната стойност на „История славяноболгарска“ предполага колкото може по-широко разбиране на нейното съдържание.

Слово, произнесено при връчване на диплом за почетен доктор на Югозападния университет „Неофит Рилски“, май 2008 г.

Единствената църква, посветена на Св. Седмочисленици

Забележително изкуство

Синан – най-големият архитект на Османската империя

Орхан Памук – Лауреат на Нобелова премия

Орхан Памук

Султан Селим джамия в Одрин е построена по време на най-голямата мощ на Отоманската империя. Нейното вътрешно оформление и днес предизвиква чувство на възвишеност.

Архитектурата е най-забележителното отоманско изкуство и то достига своя връх с изграждането на Султан Селим джамия в Одрин (Източна Турция). През 1970 година, когато следвах архитектура в Истанбул и бях завладян от принципите на изграждане на великите отомански паметници, особено на построените от Синан – най-големият измежду всички отомански архитекти, който е изградил тази джамия, аз предприех нарочно пътуване до Одрин, за да я разгледам. Тя беше същата, каквато бях я виждал за пръв път заедно с моя баща десет години по-рано – със своето единствено куполовидно минаре, което

се издигаше високо над просторната равнина, като доминираше над пейзажа много километри надалеч. Нито един друг отомански паметник не се вгражда в града по подобен начин. Макар Одрин да е характерен със своите живописни исторически здания, те всичките изглеждат незначителни в сравнение с тази джамия и нейните минарета. Синан я построява за Султан Селим II между 1569 и 1575 г., когато отоманското военно и културно могъщество е най-голямо. През XVI в. отоманските владетели решително проникват навътре в Европа и този забравен днес столичен град става емблема на имперския образ. Колкото повече се разширява Империята, толкова повече тя се нуждае от един център. Султан Селим джамия изразява порива за централизация чрез своето оформление и прави всичките творения на Синан действително най-висок образец на отоманската религиозна архитектура. Стремехът е да се композира джамията по такъв начин, че тя и отвън, и отвътре да доминира над останалите сгради. Най-големите отомански джамии от по-ранно време, както и творбите на самия Синан, показват множество по-големи и по-малки минарета и красотата е в хармоничното взаимодействие между високите минарета в средата им с кулите и устоите около тях. Когато следвах, аз и моите състуденти търсехме връзката между архитектурата и политическия и икономическия образ на Империята. А в една книга на поета Саи Синан твърди, че е почерпил вдъхновение от черквата „Св. София“ в Истанбул.

Сп. „Time“. Специален брой „The Wonders of Europe“ (Чудесата на Европа)

Джамия става черква

Столичният храм, посветен на Св. Седмочисленици

Столичният храм „Св. Седмочисленици“ има стародавна история. До 1900 г. на неговото място е била „Коджа Дервиш Мехмед-пашовата джамия“, известна като Има-рет Джамия или Черната Джамия. Според предание, Черната Джамия е построена, за да увековечи победата на турската армия срещу маджарите при Мохач през 1526 г. Преди битката Султан Сюлейман I Великопепни (1520-1566) разполага войските си край град София. През нощта той има видение, което вещае победа над маджарите. На сутринта султанът разказва на везира си за съня и издава заповед на мястото, където е турският стан, да се постави знак и ако сънят се окаже действителност, там да се изгради голям молитвен дом за всички мюсюлмани.

Исторически данни за построяването на джамията се съдържат в паметна плоча от бял мрамор, поставена над вътрешната врата на сградата, сега намираща се в Националния археологически музей – София, в отдела за средновековна история и архитектура. На нея с позлатени букви е издълбан надпис, преведен от Димитър Ихчиев: *„В името и с помощта на Великия, Милостивия, Щедрия и Всесилен Бог, настоящият Богомолствен дом – Света Джамия, се съгради и построи с цел да служи като голям молитвен дом – главна Джамия на всички благородни, възпитани и просветени мюсюлмани, както и на всички истинно – верни и правоверни мохамедани, където и да живеят те. Съграждането на тази великолепна и украсена Джамия се започна по инициатива и с иждивението на Великия Царски Везир и главнокомандващ императорските храбри войници муширът Мехмед паша Тавил ибни Абдул Музедин в осмата година (1528) от царуването на Великия османски десети по ред, Султан Сюлейман I Славни, син на Султан Хан Селим I, наричан с прозвището „явуз“, т. е. „свилен“.*

Изборът за осъществяване на строежа посочва главния архитект на Османската империя Коджа Синан (1489–1587), който е българин, роден в Широка лъка. Като дете той е взет от родителите си и възпитан в Истанбул като еничарин. Неговото строително дело е колосално по обхват: 81 джамии, 33 дворци, 35 бани, 26 библиотеки, 7 водопровода и множество мостове, гробници, кервансарай и чешми.

Турският пътешественик Евлия Челеби Коджа пише: *„Дервиш Мехмед пашовата Джамия е на Везира Мехмед паша. Тя се именува Има-рет Джамия и е един светъл Храм. Като Султанска Джамия и тя е с високо кубе. Отвътре, както и отвън, тя е много величествена. Харемът ѝ е много широк и чудните кубета са покрити с олово. Минарето ѝ е много високо и симетрично. Тази светла Джамия е майсторска работа на архитект Коджа Синан, който в този Везирски дом е показал голямото си изкуство“.*

Минарето на джамията е изградено от витोшки гранит с черен цвят и е паднало през XVIII

в. от земетресение. Освен Евлия Челеби и други пътешественици свидетелстват, че към джамията има медресе – духовно училище. В близост до джамията имало хан – кервансарай и баня, за които пише Вратислав от Митровица. След втората половина на XVIII в., вследствие общия стопански упадък на Османската империя джамията е почти изоставена. Когато руските войски влизат в София, те заварват този молитвен храм превърнат в склад за муниици, а изоставените сгради към него покъсно стават затвор. След Освобождението Столичната община с решение № 9 от април 1896 г. дава съгласие на мястото пред джамията да се построи нова църква. Решението е утвърдено с Указ на Министерския съвет, обнародван в „Държавен вестник“ (бр. 109, 1896 г.). След дълги перипетии се възприема идеята на Петко Каравелов – вместо да се построи нова църква, самага джамия да се преустрои на църква.

Според легенда джамията е построена върху основите на древен манастир, посветен на небесния покровител на България Св. Йоан Рилски Чудотворец. Петко Каравелов предлага:

„Тази църква да се нарича „Св. Седмочисленици“, или както ги зоват още „Светите Светлозарни учители“, на които толкова много дължи славянството. Твърдим, че нкъде по българската земя няма храм, който да е посветен на „Светите Седмочисленици“. Слава и чест да бъде на светските и духовни хора в Средец, от които зависи названието на храма, затова новият бъдещ храм да се посвети на Светите Седмочисленици, действителни български учители и просветители“ (П. Каравелов. Сбирка от статии. София, 1897, с. 243-245).

През 1897 г. Министерският съвет решава Черната джамия да се преустрои в Църква, посветена на Св. Седмочисленици (в. „Мир“, бр. 403, 25 юни 1897). Проектите за преустройството на джамията, изработени от руския архитект Александър Померанцев, предвиждат черквата да има три престола – централен, южен и северен. Централният е осветен заедно с църквата на 27 юли 1903 г. от Софийския митрополит Партений и е посветен на Св. Седмочисленици. Южният е посветен на „Вси български светци“ с решение на църковното настоятелство (протокол № 2 от 8 март 1906 г.). През същата година Светият престол е осветен от Негово Светейшество Българският Патриарх Кирил, който е и Софийски митрополит. Северният престол е наречен на Св. Йоан Рилски Чудотворец.

Проучването и изготвянето на работните планове е поверено на българските архитекти Петко Момчилов и Йордан Миланов. Преустройството на джамията е осъществено около нейния централен корпус. Направена е само пристройка към притвора и камбанарията. Друга особеност са пробиването на югоизточната стена, за да се иззида олтарната абсида, и отварянето на две странични

врати с красиви колонади. Християнският храм е издигнат върху площ от 720 кв. м.

Оригиналният иконостас е зидан, покрит е с богата гипсова орнаментика и е така органично разположен в пространството, че дава алюзия за едно органично цяло. Красотата на иконостаса се оформя от многото и различни по големина икони, рисувани от известни художници. Сергей Иванов е нарисувал иконата на Св. Вмчк Георги Победоносец, Петър Стайков – на Св. Йоан Рилски Чудотворец, Васил Филипов – на Св. Вмчк Димитър Солунски, Никола Петров – Кръщението на Иисус Христос в река Йордан. По-голямата част от изображенията по кръстовете на темплото и по царските двери на трите престола са нарисувани от Никола Петров и Петър Морозов. Апостолите в горния край на иконостаса са дело на Стефан Иванов, който е изпълнил дарителската воля на Иван Евстратиев Гешов, като е нарисувал иконостасните икони на Иисус Христос, Св. Богородица, Св. Йоан Кръстител и Св. Седмочисленици. Впоследствие той изографисва иконите „Въведение Богородично“, „Възкресение Христово“, „Св. Николай Мирликийски Чудотворец“, „Преображение Господне“, „Св. Параскева-Петка“ и „Успение Богородично“. Княз Фердинанд дарява лични средства за изрисуване на 25 големи и по-малки икони, поради което църковното настоятелство на свое заседание от 26 август 1905 г. го прогласява за пръв ктитор и приложник на църквата „Св. Седмочисленици“. На централно място в храма пред иконостаса са разположени два големи, богато инкрустирани свещника, които са излети от д-во „Струга“ с материал от стражарски значки, излезли от употреба в Княжество България и Източна Румелия, подарени от Министерството на вътрешните работи. В храма има принадлежности от дърво с впечатляваща и богата дърворезба. Такова е задпрестолното разпятие, дело на Господин Желязков и дарено от Андрей Арсов през 1911 г. През 1926 г. д-р Нешо Салчев прави крупно дарение, с което се цели цялостно изографисване на стени-те на църквата. Тогава е изографисан само куполът. Образите на Св. Седмочисленици, Св. Цар Борис-Михаил и ангелите са в цял ръст. Те са дело на проф. Никола Маринов и Господин Желязков, а орнаментите на Харалампи Тачев.

Зографисването на черквата става в продължение на 70 години и е завършена окончателно завършена през 1996 година. В нея се съхраняват мощи на Св. Климент Охридски, на Св. Горазд и малкият пръст от дясната ръка на Св. вмчк Харалампий.

Стар храм, посветен на Св. Седмочисленици, е имало на мястото на днешната Спортна палата, който е разрушен по време на американските бомбардировки над София през 1944 г. Освен това подобна черква е имало при родопското село Дебращица.

Традиция и наследство в съвременния свят

Проф. Ронел Александър – Почетен доктор на
Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Богатството на българската диалектология е добре известно в славянското езикознание. Седемте тома на *Българския диалектен атлас*, 13-те тома на серията *Трудове по българска диалектология* и безбройните статии и монографии са представили това богатство на целия свят. С помощта на тези данни езиковедите успяха да разберат много по-добре историята не само на българския език, но и на целия южнославянски ареал. Тези данни са важни също от типологична гледна точка: възможно е да се намери в един говор някое рядко езиково явление. В такива случаи фактът, че всеки отделен говор функционира като цялостна система, ни дава цяла една лаборатория за изучаване на такива явления и техните отношения с другите елементи на системата. Но богатството се вижда най-добре в географски план: на картите можем да видим не само безброй индивидуални езикови явления, но и диапазона от отношения между тях. Тези отношения, които описваме като изоглоси, са предмет на изучаване от самостоятелна наука.

Дали е нещо наистина живо, или е живо само за нас в момента, за нас, които сме просто старомодни романтици, които работят на терен? Отговорът е: и едното, и другото. Някои села наистина умират, и техният живот умира с тях. Бяхме в села, където вече не живее почти никой. Говорихме например с една баба, която живее съвсем сама – синът ѝ живееше в София и, въпреки че разстоянието не е голямо, изобщо не идва да ѝ помогне, не пише, не праща пари – нищо. Много печално. Даже в селата, в които животът върви, много обичаи умират. Не след дълго, например, никой няма да тъче на стан или да преде с хурка. Това остава само в музеи; днес се тъче и преде само с машини. И така е сега навсякъде – в нашия съвременен свят; няма смисъл да се опитваме да избегнем това, да не използваме машини за такива неща.

Това се вижда най-ясно в сферата на изкуството. Поетите, художниците, музикантите носят вътре в себе си това, което са наследили от миналите поколения. Те знаят инстинктивно какво е важно и какво трябва да се запази за бъдещето и знаят, че най-пряката им работа е да намерят начин да пренесат тази стара мъдрост в съвременна форма. В сферата на музиката онези музиканти, знаещи и уважаващи своята традиция, ще я пренесат в по-автентична форма, за разлика от групи, които имат политически или просто комерсиални мотиви.

Но това не се отнася само до изкуството, това се отнася до всички нас. Всеки знае дълбоко в себе си какво от неговото минало (или от миналото на неговия народ) има значение и разбира, че има смисъл това да се запази за бъдещето. Много често знае това само подсъзнателно, но го знае. Остава да го прилага дейно в живота си.

Ние вече имаме една голяма фонотека от жива реч, т.е. свързани текстове, във форма на магнитофонни записи, от почти цяла България, повече от 50 места. Ще вземем от всяко място един текст от пет до десет минути. Текстовете ще изберем така, че всеки да представя не само най-важните черти на отделен говор, а и някоя мъдрост, някои елементи от живата традиция. Понякога това ще е нещо от

ция като наследеното от миналото, което има значение за бъдещето, тогава България е много богата.

Всички хора знаят своето минало и говорят за него с гордост. Но мисля, че българите усещат своето минало отвътре, те живеят с него и с неговата помощ. Това е нещо, което е и повече, и по-дълбоко от гордост, то е нещо инстинктивно, нещо, което те излъчват. Не мога да го опиша много конкретно, но

Проф. Ронел Александър (в средата) получава диплом за почетен доктор от заместник-ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ проф. Иван Петков, (вдясно) проф. д-р Панайот Карагьозов, декан на Факултета по славянски филологии, 18 май 2009 г. Снимка на Антоан Божинов

мъдростта на нашите баби и дядовци. В по-широкия смисъл на думата традиция означава всичко, което има стойност, което има смисъл да се запази и което е живо за нас. Така някои наши текстове ще представят мъдростта на нашата дисциплина. Ще създадем една христоматия с диалектни текстове, която ще съдържа самите текстове като аудиофайлове, заедно с транскрипции, преводи на английски език (и на книжовен български в случаите, където това е нужно) и коментари – не само по лингвистичните аспекти на текстовете, но и по тяхното съдържание. Нашата цел е по този начин да предадем на следващите поколения живата традиция не само на българските диалекти, но и на българската диалектология.

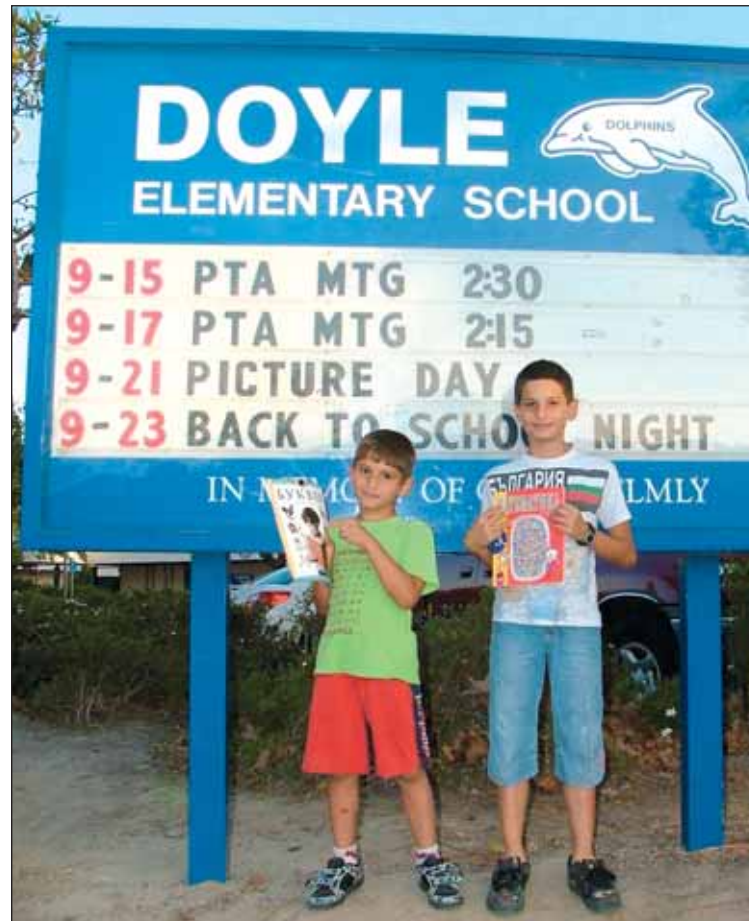
Работя заедно с български колеги почти двайсет години, и това, без всяко съмнение, е полезно за двете страни. Нашата съвместна работа започна след разговори с техния професор и мой много ценен колега и приятел Максим Младенов. Максим постигна много през своя кратък живот, а можеше да направи много повече. В негова памет ние организирахме такава експедиция през 1996 г. Трима американски докторанти, трима български студенти и трима преподаватели бяхме две седмици заедно на терен.

Дали има място за традиционна мъдрост в модерния европейски свят, особено от гледна точка на българската младеж? Познавам добре България и мисля, че вече разбирам нещо от нейния дух. Така че, ако определим *живата тради-*

съм го виждала много пъти и на много места, когато съм пътувала из България. Когато съм с българите, които или живеят в тези места, или ги посещават, или просто говорят за тях – усещам у тях едно самопознание, което идва директно от сърцето. Може би това е същото, което са казали старите гърци (както и Паисий Хилендарски): *познай себе си*, или, както е казал Шекспир – „*На себе си бди най-вече верен и както нощ от ден от туй ще следва, че никого не ще излъжеш*“. Може би тези големи писатели говорят за нещо по-скоро философско. Аз говоря тук конкретно за тази жива традиция, която българите носят дълбоко в себе си, без разлика дали го осъзнават, или не. Това е едно неуловимо наследство, най-ценното българско благо.

Общозвестно е, че ЮНЕСКО избира по света различни места от световното наследство, или *world heritage sites*. Преди няколко години започна да избира и съхранява и случайте на това неуловимо наследство, *intangible heritage*. Особено бих искала да кажа това на младите българи, не само на тези, които остават тук, но и на тези, които са напуснали България. Тук или там, те са тези, които ще носят в бъдеще това наследство от миналото, което има значение за бъдещето в нашия съвременен свят.

Академично слово, произнесено по време на тържество в аулата на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, 18 май 2009 г. Проф. Александър преподава южнославянски езици, литература и фолклор в Калифорнийския университет в Бъркли, САЩ.

Евгени (IV кл.) и Мартин (I кл.) Радичеви учат български език и история в начално училище в Сан Диего, Калифорния

Проф. Томас Бътлър на 80 години

Проф. Томас Бътлър е един от най-дейните американски слависти и българисти. Той е виден съвременен изследовател на богомилството и катаризма. През 1963 г. получава магистърска степен по славянски езици и литератури в Харвардския университет, последвана от докторат в същата област. Изучава още латински, старогръцки и съвременен гръцки език, както и староирландски, немски, урду и тибетски. Преподава в Харвардския университет, университета на Усконсин и университета Тъфт дисциплини,

Проф. Томас Бътлър

свързани с българския, сърбохърватския и руския език, както и сравнително езикознание. Организира първата международна конференция по българистика в САЩ. Изнася лекции в престижни американски университети върху житията на Светите братя Кирил и Методий, на Патриарх Евтимий Търновски.

Подготвя и издава забележителна двуезична (на старобългарски и английски) антология на старобългарската литература под заглавие „*Монумената булгарика*“, преиздадена и в България. Венец на дългогодишната изследователска дейност на проф. Бътлър е реставрацията на „*Канон за Св. Димитър Солунски*“ от Св. Методий, като неговото изпълнение в Българската академия на науките и Духовната семинария „Св. Иван Рилски“ се превърна в истинско знамение. Проф. Бътлър предостави авторски права на СВУБИТ за издаването на 200 компакт-диска със запис на Методиевата творба.

Достойно ест!
На многая лета!

„За буквите – О писменехъ“

Тревненци също рисуват Св. Седмочисленици

През октомври 1980 г. на научна конференция „Тревненска художествена школа“ Вера Христова, поетеса и журналистка, изнася доклад върху образите на Св. Седмочисленици.

В него тя известява за неизвестна тяхна икона. Докладът е публикуван в сборник „Тревненска художествена школа“ през 1985 г. Понастоящем тази икона е с неизвестно местонахождение и притежател.

„Параклис-памятник на гренадирите-герои от Плевен“

Построен в центъра на Москва по инициатива и с доброволни пожертвувания на участници в Плевенската епопея. Открит на 27 ноември 1887 г., в деня на 10-годишнината от героичната битка. Автор на проекта е акад. арх. В. О. Шервуд. Върху него са изобразени Св. Александър Невски, Св. Георги Победоносец и Св. Николай Чудотворец.

При откриването има военен парад от 12 батальона и 4 ескадрона, приемен от генерал-фельдмаршал Николай Николаевич (старши), главнокомандващия Дунавската армия. При освещаването с литийно шествие е донесена иконата на Иверската Св. Богородица – най-голямата московска светиня. През 1998 г., по повод 120-годишнината от Освобождението на България, паметникът е осветен от Московския и на цяла Русия патриарх Алексий II. През следващата година, имайки предвид значението и ролята на паметника за възраждане на традициите на православното воинство, Патриарх Алексий II учредява на това свято място патриаршеско подворие. Тук вече всяка година се извършват молебни и панихиди за руските воини-гренадири, загинали при Плевен за освобождението на братските балкански народи от османско иго.

С почуда и възхита

В Британската енциклопедия, XI издание, том 21, стр. 838-840, авторът Джон Хенри Верингтън Кроув известява лаконично следното:

„Град „Плевна“ има в щата Монтана. В него живеят едва 138 души според преброяване на населението от 2000 година. Най-голямата негова забележителност е, че там се е родил известен американски треньор по бейзбол.“

„Това отдавнашно наименование е заради град Плевен в България от битката по време на Руско-турската война от 1877-78 година – главното сражение между обединената армия на Русия и Румъния с тази на Отоманската империя. Отбраната на турците задържа настъпление на русите откъм юг. Заключителната атака на руските войски принуждава турския гарнизон да капитулира.“

Накрая – по английски пристрастно – Британската енциклопедия заключава:

„Тази обсада задържа настъплението на руската армия в България, като предизвиква възхита и почуда в целия свят.“

Тъкмо тази почуда и възхита обаче довежда до появата на разни селища върху картата отгатък Атлантика.

Градчето „Плевна“ се намира в щата Канзас и в него живеят около 200 души. То е разположено на малка река в областта Рино. Имало в него голям магазин, изгорял при пожар през 1997 година. Историческото основание за неговото наименование е определено с едно-единствено изречение:

„Град Плевна в България е свързан с голямата битка по време на Руско-турската война от 1877-78 година.“

Дадена е отправка към други селища в Северна Америка със същото название.

Град „Плевна“ има и в Канада, в щата Онтарио. Той се намира на стотина километра югозападно от столицата Отава. Създаден е през 1860 г., а с нарочно постановление на местния департамент през 1877 г. е преименуван в чест на битката при Плевен, което название запазва и до днес.

По същите причини е наименована и една фабрика в град Тампере, Финландия, още през 1877 година.

Няколко румънски села също приемат името „Плевна“: в областта Бошоани (село Сухарай), в областта Бузау (селото Кребану), в областта Калъраш (селото Зупсану) и в областта Галатия (селото Редиу).

Руският дух

От черновата на оригинала – един великолепен превод на романа „Евгений Онегин“

Цанко Живков

Неотдавна излезе в превод на Димитър Хр. Петричев второто допълнено и преработено издание на безсмъртния роман в стихове „Евгений Онегин“ на гения на руската и световната поезия Александър Сергеевич Пушкин.

Изданието е осъществено от издателство „Български бестселър – НМБКП“, София, със съдействието на Славянската литературна и артистична академия във Варна. Оформлението е на акад. Румен Скорчев, а консултант на текста е проф. Блажо Блажев. То е посветено на 210-ата годишнина от рождението на Пушкин и на Годишната на България в Русия.

Всеки нов превод на „Евгений Онегин“ е събитие и бележи етап в развитието на една литература. В случая значението му се подсилва от факта, че преводачът е работил над него повече от петдесет години – през целия си творчески живот. Той единствен от другите български преводачи е намерил „от черновата на оригинала“ и предложил превод на осем неизвестни Пушкинови строфи, постигайки най-голяма близост до първообраза, лекокрила песенност, авторова звучност и игровост на стиха.

Димитър Петричев е завършил славянска филология в Софийския университет и цял живот е бил преподавател по български език и литература в няколко провинциални гимназии, най-дълго в родния си град Трън.

Към животоописанието на Димитър Петричев трябва да се прибави и потомствената предопределеност. Заедно със своите шестима братя и сестри – всичките учители, женени и омъжени за учители, той е пето поколение просветител. Техните праотци още през XVIII в. полагат основите на светското образование в с. Берайнци, Трънско, сетне го разпространяват и в целия район. От рода произлизат видни просвещенски, революционни и религиозни дейци. Харамията и учител Димо Петричев е деловодител на местния Таен революционен комитет, а след Освобождението е пръв инспектор и организатор на училищата в района. Ярка педагогическа личност е и синът му Христо Д. Петричев (бащата на Димитър и на шестимата му братя и сестри). Избран за средищен учител, той се грижи за всичките си колеги в околията. Дъщерите на Димитър Петричев Росица и Бояна завършват руска филология и стават шесто поколение учители, а техните деца и племенници, вече на университетско равнище, са седмо поколение просветители.

Сам изкушен в писането на поезия, Димитър Петричев, разглеждайки пред учениците си класическите творби на руската, немската и френската поезия, е огорчен от слабите преводи. Изходът е един: да се заеме самият той с преводите им. Така през 1935 г. излиза от печат сборникът му „Вирове“ (с подзаглавие „Малък цветослов“) с преведените от него стихотворения на Лермонтов, Суриков, Никитин, Колцов, Аненски, Блок, френските поети Депард, Мюсе, Шатобриан, Бодлер и немските Гьоте („Пролог в небето“ и „Песента на Маргарита“ от „Фауст“) и Хайне („Бор“).

В същия сборник са отпечатани последователно първите 18 стро-

фи от Първа глава на романа в стихове „Евгений Онегин“.

Ученикът от Ломската гимназия Георги Божинов, станал по-късно известен публицист и писател, си спомня за своя учител:

„Този човек имаше абсолютен слух за литературното слово и никое хитро слово не можеше да го излъже. Той улавяше и най-неуловимите за обикновеното ухо нюанси или фалцети, полу- или обертонове, една почти необозрима гама от смисли и значения. И само неговата ужасна трънска затрънност, както и липсата на каквито и да било честолобиви кариерни амбиции му попречиха да излезе до върховете на нашето литературознание...“

Предлаганото второ допълнено и поправено издание (първото е от 1971 г.) е работено от преводача още 15 години. Представянето на изданието мина при голям успех на 16 април 2009 г. в Руския културно-информационен център в София, а така също и във Варна, организирано от Славянската литературна и артистична академия в навечерието на Деня на българската просвета и култура и на славянската писменост – 24 май. Среща с ученици и почитатели на Димитър Петричев се състоя и в народното читалище „Гюрга Пинджурова“ в неговия роден град Трън.

При всяка възраст сме покорни
на любовта като деца;
но пролет с бури благотворни
е тя за младите сърца:
под страстите ѝ те свежеят,
като поля цъфтят и зреят –
и дава щедрият живот
разкошен цвят и сладък плод.

„Евгений Онегин“

Глава VIII

По инициатива на Международната федерация на рускоезичните писатели (МФРП) в Панама е издигнат паметник на А. С. Пушкин. Той се намира срещу главния корпус на Панамския национален университет. Негов автор е 53-годишният молдовски скулптор Леонид Ватник, който работи от десет години в Канада. Бронзовият бюст е отлят в град Жуковски, Подмосковието.

През декември 2008 г. Пушкинов паметник е открит в Унгария.

На 6 юни т.г., в деня на 210-годишнината от рождението на великия руски поет, едновременно бяха открити три негови паметника – на склона на планината Парнас в гръцкия град Делфи, на територията на Университета „Адам Мицкевич“ в полския град Познан и в столицата на Република Македония Скопие, където по решение на властите централният градски парк е наречен „Александър Сергеевич Пушкин“.

В света вече има около 300 монумента на Пушкин – в САЩ, Китай, Индия, Мексико, Испания, Финландия, Словакия, Норвегия, Етиопия, Куба, Кипър и другаде.

В. „Русия днес“ бр. 11, 20-26 март 2009 г.

Корица на новото издание.
Худ. акад. Румен Скорчев

Напоследък узнато

Пушкин е казвал, че неговите деца трябва да четат Евангелието не на руски, а на църковнославянски език (по произход старобългарски).

✂✂✂

Нов фолклор

Тоталитаризъм ли беше, демокрация ли, глобализация ли – а Пушкин си е все Пушкин.

✂✂✂

Если Бога нет, то хоть бы ...
Пушкина.

Ако няма Бог, то поне да има ...
Пушкин.

Днешна руска пословица

И паметта за мен
в народа ще е свята –
че с лирата си
светли чувства будех аз,
че в моя век жесток
възславих свободата,
за падналите вдигнах глас.
О, музо, Божата повеля
само слушай,
от хули се не бой,
венец не искам ти,
хвала и клевета приемай
равнодушно
и със глупеца не спори.

„Exegi monumentum“
Превод Елисавета Багряна

Плодотворно съдружие

Практика на студенти от СВУБИТ в Москва

Доц. д-р Мария Николова

От 2004 г. е в сила Международният договор за сътрудничество между СВУБИТ и Московския държавен университет по печата (МГУП). По силата на този договор през 2007 г. преподавателят от СВУБИТ гл. ас. Мария Николова защити докторска дисертация в Специализирания съвет по книгознание, библиотекознание и библиография към МГУП.

През 2009 г. по проект по Наредба № 9 на МОН по инициатива на Директора на ДОД д-р Мария Николова бе организирано и осъществено пътуване до Москва на група студенти от СВУБИТ. Целта на проекта бе езикова и учебна практика на българските студенти в Русия – запознаване с новите информационни технологии в преподаването и обучението на студенти в МГУП, както и запознаване със забележителностите на Москва.

Пътуването бе осъществено от 21 до 28 юни. Никой от студентите не беше посещавал Москва и Русия. Обяснима беше тяхната изненада от изключително топлото посрещане от страна на домакините.

С голям интерес бе разгледан историческият музей на МГУП, в който е представена печатарската техника, използвана в Русия и по света. Експонатите и днес са важни за професионалната подготовка на бъдещите полиграфисти. Също така студентите се запознаха с най-новите машини и технологии на водещи световни фирми-производители на печатарски машини. Посетени бяха също така печатницата на Университета и Университетската библиотека, които са оборудвани и работят по най-новите технологии в тази област. Разгледани бяха московските забележителности – Кремъл, Червения площад, Третяковската галерия, Руската държавна библиотека и други архитектурни и исторически паметници на руската столица. Особено впечатление на студентите произведе Поклонна гора, където те се запознаха с историята на Великата отечествена война.

Нашите студенти участваха в традиционния университетски празник „Посвящение в полиграфисти“ – връчване на дипломите на абсолвентите. Това бе един изключителен спектакъл с много песни, танци, скетчове, хумор и веселие.

Пътуването на студентите съвпадна с посещението на Ректора на СВУБИТ проф. Стоян Денчев и на заместник-ректора доц. Ирена Петева. Тяхното присъствие бе по повод презентацията на книгата им „Роль библиотек в формировании и развитии культуры информационной прозрачности“, издадена от МГУП съвместно с издателство „Логос“. Тя бе организирана на високо ниво. Освен Ректора Алексей Максимович Циганенко и преподаватели от Университета, в залата присъстваха ръководители на водещи руски издателства,

Среща в МГУП (отдясно наляво): проф. Стоян Денчев, доц. Ирена Петева, проф. А. М. Циганенко

В музея на университета

Пред „Цар-Пушка“ („Цар-Топ“) в Кремъл

представители на Съюза на издателите в Русия, на Руската книжна палата. Много от тях се изказаха възторжено за научната стойност на книгата, за нейното огромно значение.

Проф. Денчев като официален гост взе участие във връчването

на дипломите на отличниците. Той от своя страна връчи на Ректора на МГУП проф. А. М. Циганенко Почетния знак на СВУБИТ. И двамата ректори изказаха своето задоволство от развитието на научните и културните взаимоотношения между двете учебни заведения.

Рис. Росица Василева, II клас

Над два милиона тома

Една от най-богатите световни библиотеки

Таисия Владимирова

Курската областна библиотека е открита на 16 май 1935 г. и със своите 74 години е „млада“ в сравнение със столетниците в Москва, Санкт Петербург, Орел, Владимир. Наследник е на Семьоновската публична библиотека и местни книгохранилища. В нейния фонд се съхраняват 2 522 061 книги.

Първото писмено споменаване на Курск е от 1032 г. в „Житие на Тедоси Печорски“. В „Слово за похода на Игор“ е възпята смелостта и бойният дух на неговите жители:

„А мои куряне – ратники быва-
лые... луки у них натянуты, кол-
чаны отворены, сабли изострены,
сами скачут, будто серые волки
по полю, князю славы ища, чести
– себе“.

Още в стари времена Курск е известно търговско-занаятчийско средище, което привлича и богати, и бедни хора от южния край на Русия. Това го превръща във воен-
ноадминистративен и стопански център, в религиозно и духовно огнище.

За поколенията на Втората световна война град Курск е свързан с грандиозната танкова битка, с тъй наречената Курска дъга. И до ден днешен, когато се разкрива нов открит рудник в района (тук са едни от най-богатите на желязо руди), се откриват парчета от разбити танкове.

За библиотеката и библиотекарите Втората световна война е битка за спасяването на ценния книжен фонд. С невероятни усилия те евакуират най-ценните книги в гр. Сарапул, Удмуртска автономна република, а останалите в библиотеката с находчивост, играйки си със смъртта, опазват от пренасяне в Германия.

Нов период в историята на библиотеката е строежът и откриването на новия ѝ дом през юли 1965 г. Преди това тя приема името на родения в градчето Лгов, Курска губерния, поет Николай Асеев (1889 – 1963).

Съвременната библиотека, вече научна, има 16 отдела и 11 сектора, които годишно обслужват повече от 37 хиляди читатели. Компютризация, интернет, многобройните връзки с библиотеки от цял свят – всичко това привлича научни работници, студенти, ученици. За любителите краеведи, историци, географи и пътешественици още от 1981 г. към отдела по литература и чужди езици е създаден клуб „Глобус“, който вече има около 150 постоянни членове.

Много са търсени също дискуссионният клуб по английски език, клуб „Градинар“, разностранни изложби, дискусии, представяне на нови книги, читателски центрове „Кръс-топът на книгите“.

Днешната Курска научна областна библиотека „Николай Асеев“ е достойна за потомците на древните „опитни воители“ и с право се равнява с много световни библиотеки.

Сентенция на Дмитрий Лихачов като девиз на библиотеката

Таисия Владимирова

Новият паметник на Св. Св. Кирил и Методий в Микулчице

Според схващането на старата българска литература публичното слово е изграждане на паметник, а литературата – изграждане на храм. В редки случаи като този двете свещенодействия съвпадат. Честити бяхме, че в реално време станахме свидетели на нещо, което няма аналог – ни преди, ни сега...

Съюзът на българите в Европа е създаден преди 9 години и има за свое седалище Прага. Оглавява го един особено деен българин – инж. Антон Стамболийски. Неговата основна изява е Съборът в дните около българския Кирило-Методиевски празник на 24 май. Тази година в него взеха участие около 3000 наши сънародници от Чехия, Словакия, Полша, Австрия, Унгария, Румъния, Германия, Испания, Кипър.

Всъщност – както ни довери Емилия Хрушкова, заместник-директор на Българския културен институт в Братислава, българите се събират в известното южнославянско градище Микулчице още от 1963 г., когато се навършват 1100 години от Моравската мисия на двамата солунски братя. В 1974 г. става официално събор. През 1982 г. в Микулчице е открита паметна плоча с текст на старобългарски език от трактата „За буквите“. Идвали са тук напоследък вицепрезидентите Тодор Кавалджиев и ген. Ангел Марин, българският президент Георги Първанов, председателят на Народното събрание Георги Пирински.

Този път тук официално бе открит нов паметник на Св. Св. Кирил и Методий. Идеята за него се появява преди година. Инициативният комитет е оглавен от д-р Александър Белков, представител на българската общност в правителствената комисия по малцинствата. Чешкото Министерство на културата, управата на Южноморавската област и строителният отдел на град Ходонин издават разрешително. Събират се дарения от тукашни българи. Решаваща е подкрепата на България.

Върху руините на каменна църква на древния Велеград по всяка вероятност е било седалището на Моравския архиепископ Методий. Някъде по тези места е завършен славянският превод на Свещеното писание

Печат на Съюза на българите в Европа

Скулпторът Емил Венков

– най-значителното постижение на славянското Средновековие. През 1952 г. един жител на Микулчице вижда насъне неколкратно манастир. След време върху обща площ от 10 ха археолозите разкриват 12 каменни черкви, следи от княжески чертог, защитни валове, около стотици погребения. В централната базилика, вдясно от олтаря според свидетелството на житиеписеца, те откриват неизвестен гроб, отбелязан върху картите им с № 580, с византийски кръст. Разкопките ръководи известният археолог проф. Йозеф Поулик. В гроба обаче няма никакви останки. Версията е, че Методиевите ученици, прогонени от Моравия, са взели мощите и са ги отнесли със себе си неизвестно къде. Знае се, че и Кириловите мощи са странствали доста по разни архиви и книгохранилища, докато заемат преди време трайно място в подземията на римската базилика „Сан Клементе“.

Собственоръчен автограф на Моравския архиепископ Методий и негови ученици в Лист на побратимените монаси от манастира на о-в Райхенау в Боденското езеро от времето на тяхното заточение след съдебния процес в Регенсбург (873)

Градеж на

На Третия събор на българите в Европа на Моравския архиепископ Св. Методий, бе

Чешка република, Прага – Микулчице. От пратеника

До Събора на българите от Европа в Микулчице

Приветствие от Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии, София, и Съюза на народните читалища – България

Скъпи сънародници!

Делото на светите братя Кирил и Методий, провъзгласени за вечни времена от папа Йоан Павел II за спокровители на Европа, е основа за реални прояви по укрепване на националната идентичност и утвърждаване на общоевропейските ценности. Обявяването на кирилицата за трета официална азбука в Европейския съюз ни задължава не само да се гордеем, че сме българи, но и да я популяризираме в Европа с различни дейности.

Съборът на българите, който вие уреждате в навечерието на 24 май 2009 г. с цел да се създаде втори европейски център за поклонение на българи и славяни, освен традиционното място за поклонение пред гроба на Св. Кирил в базиликата „Сан Клементе“ в Рим, печели нашата подкрепа и солидарност.

Приемете нашите горещи поздравии и пожелания за успех.

София

11 май 2009 г.

Проф. д.ик.н. Стоян Денчев

Ректор на СВУБИТ

Председател на Съюза на народните читалища

(Уместна добавка: Преди двайсетина години в София бе за пореден път големият руски учен акад. Борис Рибакков, директор на Института по археология при Руската академия на науките в Москва, виден изследовател на славянското езичество и ранното християнство. Насаме в разговор с редактори на в. „За буквите“ той сподели свои скорошни заключения, че в Моравия има следи от византийско присъствие – монети с образа на император Михаил III, доказателства от архитектурата на каменните църкви в околностите на Микулчице и др.)

Сега се очаква резерватът да бъде вписан като паметник под егидата на Световната културна общност ЮНЕСКО. Ако това стане, решително ще бъде ускорено разкриването на останките от десетте древни светилища. Следва да се има предвид, че понастоящем само една десета част от тях е проучена.

В средата на тазгодишния май достигна щастлив завършек иници-

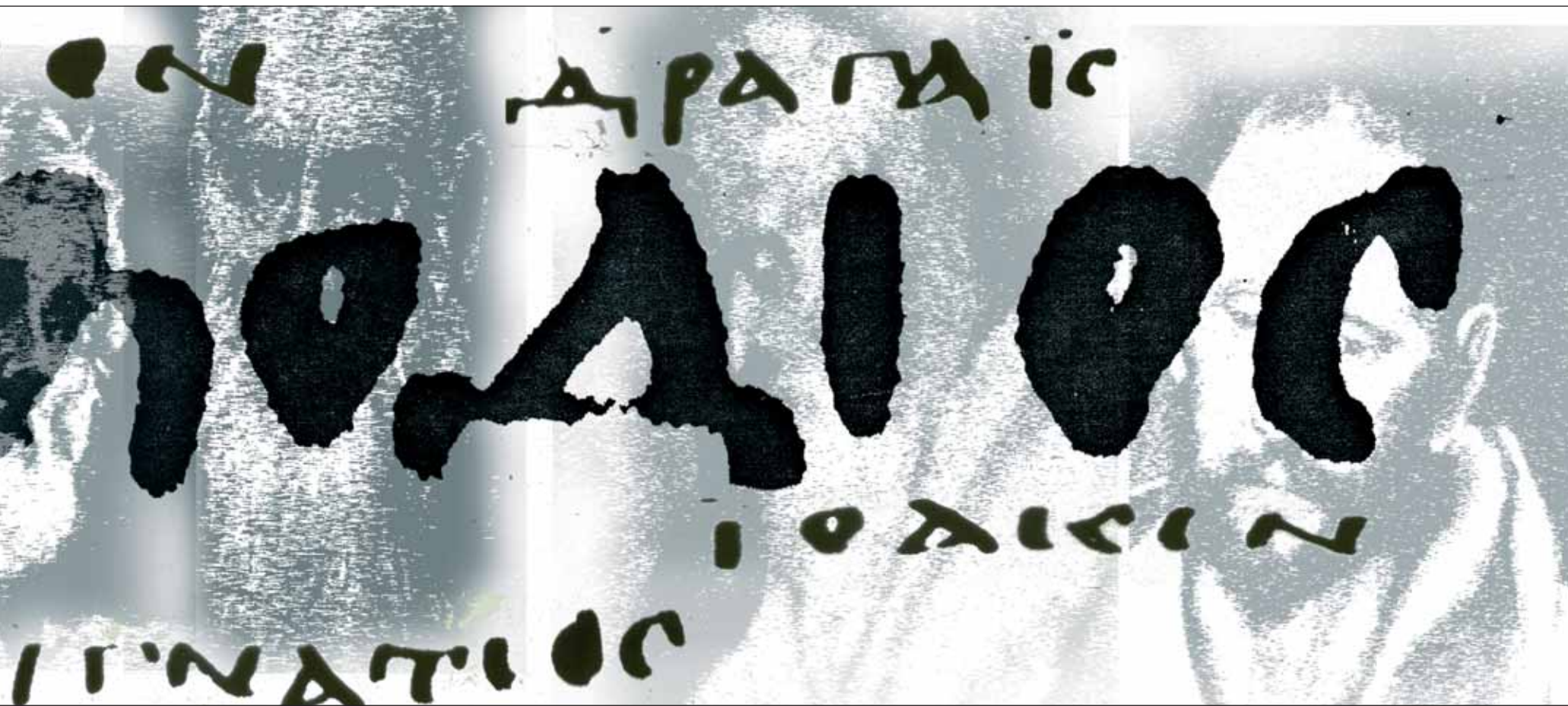
иативата на чешките българи да се освети друг център за поклонение по време на Кирило-Методиевския празник в самия център на Стария континент, запомнил Моравската мисия на двамата братя.

Първоначинател на тази перспективна идея е доц. д-р Пламен Павлов, като председател на Държавната агенция за българите в чужбина при Министерския съвет, понастоящем преподавател по средновековна история във Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“.

В Българския дом на ул. „Америчка“ № 28, близо до центъра на чешката столица, досущ като в кръчмата на Странджата, се събраха българи, дошли от разни посоки: Петко Иванов пристигна от Вилнюс, Литва, където живее от десетилетия; представляващ Община „Мадара“ дойде от австрийския град Линц с вестта, че е открил в неговите околности следи от древни българи, които предизвикват нарочни изследвания

в бъдеще; Йоана Радулеску от Констанца, Румъния, доведе внука си Петру и съпруга си с известие за типография в Брашов от времето на Гутенберг, която е печатала български книги на глаголица (не сме го чували досега, но е вероятно наистина); имаше човек от Румъния, автор на изследване за преселението на население от Чипровци преди 250 години в Банат, водещ две предавания седмично на български език по един телевизионен канал; д-р Дамян Урбан – представител на българска дружба в Будапеща; вицепрезидентът на Асоциацията на българите в Украйна Светлана Драгнева, възпитаничка на Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград.

На кръглата маса изнесе доклад проф. Боряна Христова, директор на Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ в София, с данни от изследвания върху старобългарското книжовно наследство. В залата зазвучаха на старобългарски език новооткрити творби на Климент

а МОСТОВЕ

опа при останките на каменната черква
бе въздигнат нов паметник на Светите братя

ка на в. „За буквите – О писменехъ“ Илия Пехливанов

Литийно шествие на православни духовници от цял свят

Охридски и Константин Преславски. Доц. д-р Пламен Павлов добави свои разсъждения за кирило-методиевската традиция като гръбнак на българската култура през вековете досега. Чешкият историк Иржи Рихлик разказа за написаното от него продължение на Иречековата „История на България“, което предстои да се появи в издание на български език. Последният сподели също свои разсъждения относно Моравската мисия на двамата славянски първоучители, не бе отбягнат и въпросът за техния етнически произход с утвърдението, че това все пак си остава второстепенен въпрос – главното, естествено, се състои във възможността чрез създадената от тях азбука славяните да проповядват Божието слово на разбираем за народа език, което е революционно дело за цяла Европа.

Почетоха с внимание обсъжданията заместник-министърът на националните малцинства Иржи Яначек – съветник по въпросите на

малцинствата при кметство Прага, Милан Пешарак – председател на Дома на малцинствата в чешката столица, Румяна Табакова – директор на Дома.

Кръглата маса бе ръководена от Йордан Янев – заместник-председател на Държавната агенция за българите в чужбина при Министерския съвет.

Православни духовници от цяла Европа откриха Събора с литийно шествие. Имаше официален представител на Вселенската патриар-

шия от Константинопол, професор от Богословския факултет на Солунския университет „Аристотел“ представяше родния град на славянските първоучители. Българската православна църква бе представена от Стобийския епископ Наум, главен секретар на Светия Синод. Архиепископ Христофор, глава на Православната църква в Чешките земи и Словакия, лично освети паметника. Съпровождаше го Оломоуцкият епископ Симеон. Испания и Португалия също бяха изпратили

Франтишек (Франсис) Дворник – Американски славист и византинист от чешки произход:

„Делото на Кирил и Методий бива спасено от българите. Годишите на разцвета на българската християнска култура в края на IX в. и началото на X в. са първата глава в историята от пренасянето на византийската култура сред славяните. Особено място в тази дейност заемат творци като Константин Преславски, Черноризец Храбър, Йоан Екзарх и най-вече Климент Охридски.“

Из книгата „Byzantine Missions among the Slavs“ („Византийската мисия сред славяните“), издадена в САЩ през 1963 г.

Инж. Димитър Христов – главен секретар на Съюза на българите в Европа

„Кирил и Методий не са само наши. Те създават славянската азбука заради Моравската мисия. Поради това чехи и словаци ги почитат всячески. А след Освобождението ни от турско робство по отдавнашните пътища на Кирило-Методиевите ученици в България идват мнозина чешки историци, археолози, художници, музиканти, без които не можем да си представим изграждането на новата българска култура.

Сега идва ред ние, българите, да вървим отново по дирите на славянските първоучители. Както заявява кметът на Микулчице Йозеф Хелешниц, „и ние станаме българи“. Пред сградата на местното кметство преди години е поставена скулптура на Св. Кирил и Методий. Не бива наистина по възрожденски да живеем с убеждението, че те са единствено наши светци. Още повече, след като папата ги обяви за покровители на цяла Европа.

Надяваме се музейният ареал Микулчице да получи закрилата на ЮНЕСКО. Това ще спомогне за уреждането на българо-чешки археологически проучвания и на ред други конкретни инициативи в бъдеще.“

свой представител – напоследък става известно, че паметник на Светите братя има отскоро и край бреговете на Атлантика. За изненада в Микулчице бе дошъл дори един православен духовник чак от Камерун – оказва се, че и в Африка също има православни! Детски хор, носейки хоругви с образите на Св. Кирил и Методий, изпълняваше православни песнопения.

Съборът бе открит от председателя на Народното събрание Георги Пирински. В словото си той подчерта, че в наше време делото на Св. Кирил и Методий е символ на градежа на мостове между Изтока и Запада. Той припомни енцикликата на Йоан Павел II – първият папа славянин в историята, който в навечерието на 1980 г. обяви славянските

просветители за вечни времена като съпокровители на Европа редом със Св. Бенедикт Нурсийски – основателя на западното монашество. В официалната българска делегация бяха също заместник-министърът на културата Иван Токаджиев, посланикът на Република България в Чешката република. От страна на домакините говори областният управител на Микулчице Михал Хашек.

Няма истински български празник без кръшно вито хоро за всяка възраст на зелена поляна. Наловиха се на него и възрастни, и деца. Хороводецът развяваше националния трицвет. Звучеше музиката на ансамбъла за песни и танци „Гергьовден“ от Раднево в съдружие с юношеския ансамбъл „Китка“ от Бърно, в който играят българи и чехи, та дори италианец и американец. След тях мъжки хор от Микулчице добави тукашни песни. Един от певците – инж. Станислав Виола, 79-годишен, разказа как местните хора от години почитат светите братя по своему – първо в черква, сетне до късно на зелената поляна пред нея. Както става и в България... Без да считат реката Морава за граница между чехи и словаци. А напоследък те са решили да изградят нов мост над нея!

С парламентарния самолет в Микулчице пристигна и брой 30 на Кирило-Методиевския вестник. Оставен на маса пред музея, той за минути се разтвори сред множеството, търсейки разни посоки и нови съмишленици из Стария континент.

Когато навлязахме в района, усетихме някакво мистично излъчване. Наистина, тази свята земя помни стъпките на далечните християнски проповедници. Обгръщаше ни тишина, а обилната свежа зеленина на горите наоколо наподобяваше с нещо атонските лесове...

Ярко слънце и ведро синьо небе белязаха този единствен ден. Празникът бе не само за моравяни и чехи, а и за всички южни и източни славяни – в противовес на мерациите, изразявани от някои свръхтенусиазирани глобалисти. А може би именно заради разширеното и обогатено общуване в общоевропейския ни дом.

Духът на Св. Методий и многочислените ученици на славянските първоучители през вековете можеше – временно! – да бъде спокоен.

Черквата „Св. Иван Рилски“ в Перник е построена през 1940 г. с миньорски дарения. Стенописите и иконите в нея са дело на художниците акад. Никола Маринов, Дечко Узунов, Никола Гамишев.

Мозайката над входа е по проект на проф. Александър Поплилов.

В годините на държавния атеизъм, когато срещу нея започва да се гради нов партиен дом, възниква намерението черквата да бъде разрушена. Местните писатели, художници, журналисти, ръководени от Любен Гайдаров, оказват организирана съпротива. И черквата бива спасена.

Св. Иван Рилски е покровител на миньорите и миньорския град.

Той е патрон и на Минно-геоложкия университет в София.

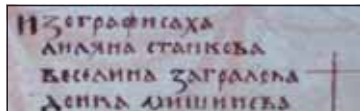

Паметник на Св. Иван Рилски при Дома на културата в Перник. Скулптор Милко Тодоров. Открит на 19 октомври 2008 г.

Кръстовете навръх Балкана

Новопостроен параклис припомня пренасянето на мощите на Рилския светител от Средец в Търновград

Българската държава е била най-силна, когато светската и духовната власт са живели в единство. Ярък пример за това са оставили за потомството още в началото на Второто българско царство.

Преди повече от осем столетия е решено да се отдаде почит към светия Рилски светител, първия южнославянски светец, като се пренесат неговите свети мощи от Средец в столицата Търновград. Тогава самият владетел цар Асен I заедно с патриарха Василий, игумена Йоаникий с всички боляри, знатни хора и цяло множество столичани се изкачват на билото на Стара планина. Понеже новата черква на хълма Трапезица не била още довършена, наложило се търновци да престоят на Балкана цяла седмица. Друг подобен случай на истина няма и той е останал в паметта чрез назоваването на това място – между върховете Шипка и Българка – връх Голям Кръстец.

Горното представя самият Патриарх Евтимий в своето Пространно житие на преподобния отец Иван Рилски – художествена кулминация на агиографската традиция, известно не само в България, а и в Сърбия, Молдова и Влашко. Знак за това единствено по рода си събитие е изградеността с усилията на туристи от дружество „Академик“ при Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ и планинските жители нов параклис на самия връх – сред вековна букова гора, до масивна скала, между прости пътеки, утъпкани от стотици посетители.

Главен подбудител на идеята е Борис Иванов, 77-годишен запален турист, родом от близката железопътна спирка Бъзовец, живущ в Стара Загора. Той създава проекта и ръководи строежа в съдружие с кметския наместник при община Трявна Иван Петков.

Без бавене студенти зографи под ръководството на свои преподаватели създават за три години подобаващи за случая стенописи: посрещане на мощите на Рилския Чудотворец на върха, сцени от неговото житие, образи на Св. Евтимий патриарх Търновски, Св. Михаил Воин, Св. Ангел Воин, Св. Николай Воин, на местните новомъченици Св. Димитър Сливенски, Св. Лазар Дебелдялски, Св. Онуфрий Габровски. В олтаря на параклиса са изобразени не според канона Светите Седмочисленици.

Мястото е осветено от Великотърновския митрополит Григорий още при започване на строежа, като е поставен на скалата железен кръст, висок три метра. В неговата основа е вградена частица от мощите на светеца, нарочно донесени от Рилския манастир. Освещаването е направено с изворна вода, също донесена от пещерата, където е живял светецът в Рилската пустиня. След завършването на стенописите параклисът е повторно осветен от митрополит Григорий.

Параклисът е построен главно с дарения на хора от цялата страна, най-вече от Стара Загора.

Всяка година тядва се прави празничен водосвет с курбан, на който идват стари и млади от

Кръст върху скала

Параклисът – общ вид

Поглед в олтаря на параклиса

разни български градове. Курбан правят и на съседния параклис „Св. София, Вера, Надежда и Любов“ при железопътната спирка Бъзовец. В тетрадка за отзиви има подписи на посетители от разни места, включително и на англича-

нин от Лондон. В нея може да се прочете и следното откровение:

„Няма красота, така неземна, както в нашата родна земя.“

Снимките осигури Илия Велев, магистър по етнология от Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“.

Богатство и красота

Православната богослужебно-певческа традиция

Русенски митрополит Неофит – почетен доктор на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

От гледище на религиозното чувство словото, редом с песнопение, се явява най-добро средство за изразяване на свещен израз на богочитание, какъвто притежават разумните същества. В беседата си върху 41-я псалом Св. Йоан Златоуст подчертава:

„Нищо не е в състояние така да възбуди духа, да го отдели от оковите на земното и телесното, нищо не може така да изпълни човека с любов към мъдростта и с равнодушие към житейската съета, както стройното пеене, построена според правилата на ритъма.“

В новозаветни времена псалмопение е осветено от самия Господ Иисус Христос, въведено било от светите апостоли, обогатено и систематизирано от светите отци. Така в живота на християнската Църква пеенето става неразделна част от всяко обществено богослужение, а вдъхновените певци, възпявайки Бога, стават подражатели на ангелите и тяхното служение.

В началото на IV в. с обявяването на християнството за позволена религия от благоверния император Константин Велики подземните катакомби и гробниците на мъчениците били заменени с просторни базилики, стенописи и мозайки, които допринасяли за храмовото благолепие, на което съответствало и тържественото богослужение, украсявано от песнопенията на изкусни певци.

Особено прочут в това отношение бил храмът „Св. София“ в Константинопол. Красотата и велелепието на богослужбите му възхитили пратениците на киевския княз Владимир и това се оказало една от причините Киевска Рус да приеме кръщение от Византия. Йоакимовската летопис съобщава:

„Гръцките цари патриархизиратиха митрополит Михаил, мъж високообразован, българин, и с него четирима епископи и много йерей, дякони и певци от славяните.“

Християнството поставило ново начало, нови идеи в староезическия живот. То се оказало живителна сила за младото славянско племе, току-що встъпило на историческата сцена. Религията носела със себе си култура, образование и осигурявала държавното единство. Църквата със своето административно устройство, величествено богослужение, многообразна по съдържание писменост, високо архитектурно-строително, изобразително и богослужебно-певческо изкуство се явила могъща културна сила, чрез която успешно се разгръщала широка християнска просвета.

Истинско нетленно богатство и неземна красота се явява песнотворчеството на ангелогласния средновековен певец, педагог, теоретик, реформатор и композитор, наричан „втори Йоан Дамаскин“, „учител на учителите“, „майстор“ Св. Йоан Кукузел (XIII-XIV в.). Вероятно неговата майка е била българка.

Русенският митрополит Неофит

Известен е българският вокален ансамбъл за старинна музика „Св. Йоан Кукузел Ангелогласния“, основан през 1967 г., с диригент доц. Димитър Димитров. С ентусиазъм млади богослови се заеха да изнесат на концертния подиум най-красивото от огромния църковно-певчески репертоар. Тогава бяха трудни години за популяризирането на църковната музика. Но започнахме, насърчени от успеха. Явиха се и противници. Предложи се да бъде свикан специален консултативен съвет от видни композитори, музиколози и музиковеди, за да се реши въпросът с дейността на ансамбъла. Надделя вдъхновено изказаното мнение на видния български композитор проф. Панчо Владигеров, който подчерта: „Това е музика с високи достойнства, тя трябва да се познава и да се предлага на широката публика. Не мога да си представя моите опери без използването на красивата мелодика на църковните песнопения.“

Ансамбълът съществува и днес с богатството и красотата на своя църковно-певчески репертоар.

Твърде интересно е и явлението

„Българският роспев“, станало известно у нас едва след Освобождението. Негов привърженик и защитник бил бележитият български композитор Добри Христов (1875-1941), който написал и статия под заглавие „Кое е истинското българско черковно пеене“. Разгоряла се дискусия в широк обществен план „Българският роспев“ или източното едногласно псалтикийно пеене, което и досега се изучава и практикува в Българската православна църква. Добри Христов поддържал становището си, че истинското българско черковно пеене е т. нар. старобългарски черковен напев, запазен в Югозападна Русия и записан през XVII и XVIII век. Появили се и български издания на мелодии от този разпев, както и обработки за четиригласен хор. Напълно обясним е стремежът към нещо родно, българско, създадено през XII век и пренесено от България в Русия по устни предания. При все това българските изследователи заключават, че „до този момент наметници на български разпев не са намерени в България“ (Елена Тончева) и „ние не

Кукузелеви певци. „Моление пред иконата на Христос Вседържител“. Миниатура в Томичов псалтир (XIV в.) – фрагмент

Отец Матей в Света гора. Худ. Калин Николов

знаем най-ранните форми на „Българският роспев“, за да ги сравним с редакциите от по-късно време“ (Венелин Кръстев). В сегашния му вид разпевът е осмогласен и е представен в твърде определен завършен вид, което свидетелства, че е обработван систематично „в среда, където е бил близък, предпочитан, доминиращ, ако не и единствен“ (Ст. Кожухаров). Руските учени отбелязват, че „певците бързо усвоявали мелодията на „Българският роспев“ и лесно го отличавали от всеки друг напев“ (Дмитрий Разумовски), той е „чисто славянски, във висша степен мелодичен и се отличава със своеобразен строй и движение на своите мелодии“ (В. Металов).

Българската православна църква мъдро е решила да приеме и въведе в своята богослужебна практика и традиция както източното едногласно църковно пеене на Византия и православния Изток, така и хоровото многогласно пеене, което се разпространява на българска земя с руско влияние от втората половина на XIX в. след Освобождението ни от петвековно робство.

Днес често се подчертава наличието на взаимно благотворно влияние между България и Русия в областта на духовността и църковното изкуство. И българи, и руси са свикнали с това и го приемат като полезно и необходимо обогатяване на традицията. Руският музиколог Н. М. Потулов отбелязва, че „ако тропарът „Благообразный Иосиф“ през Страстната седмица бъде изят в руските храмове не по български разпев, а по знаменен или какъвто и да било друг, то такова действие би смутило повечето богомолци и би възбудило в тях негодувание“. В известни руски храмове днес могат да се чуят „Достойно ест“ от Петър Динев или „Святый Боже“ от народната литургия, или „Тебе поем“ от Добри Христов. Покойният Московски и на цяла Русия патриарх Пимен през 1981 г. на св. Литургия в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски“, след като изслуша „Херувимска № 2“ от Добри Христов, пожела да има тази партитура за своя патриаршески хор в Москва.

В България пък не може да си представим службата на Рождество Христово без концерта „Слава в'вишних Богу“ от Дмитрий Бортнянски, любими са и неговите незабравими „Дева днес“ (на бъл-

гарски разпев), „Херувимска песен № 7“, „Достойно ест“, „Под твою милост“ и всеизвестното „Многолетие малое“. В българския военен ритуал е включена мелодията на химна „Коль славен“ от Бортнянски по текст на Херасков. На Пасха задължително слушаме „Ангел вопиаше“ от Макаров, „Сей нареченный и святой день“ от Сергей Дегтярьов, на Петдесетница „Преславная днес“ също от Дегтярьов, популярното „Свете тихий“ (на киевски напев) и пр.

Световноизвестният руски бас Фьодор Шалапин нарича българския музиковед, композитор, педагог и диригент Петър Динев (1889-1980) „човек-богатство“. Възпитани във вяра, благочестие, трудолюбие и църковност, нашите музикоучители и творци със своите богати дарования са обогатили православната ни музикална скровищница с драгоцени трудове, плод на особено възвишено вдъхновение. Така в смирение и благодарност към Бога, от Който е всеки съвършен дар, Добри Христов, слушайки своето произведение „Велико славословие“, си казал: „Добри, не си ти неговият автор. Ти си бил само послушно перо на Светия Дух, записал си онова, което в своите духовни съзрения си доловил от небесната музика на ангелите.“

Посветили живота си на свещената песен, която има небесен произход и небесна цел, творците на тези духовни хармонии желаели да ги съпровождат по пътя им от земния свят към небесните простори. В едно руско списание от 1900 г. се разказва за композитора Бортнянски, че като почувствал приближаването на смъртта, повикал вкъщи хористите от Петербургската придворна певческа капела, на която бил директор, и от леглото си ги помолил да запеят неговия концерт №33 „Вскую прискорбна еси душе моя и вскую смущаеши мя“. Диригентът искал да застане пред хористите, но Бортнянски го спрял: „Нека пеят сами“, казал той. Певците запели. „По-тихо, по-тихо, идете в другата стая“, отново ги спрял Бортнянски. Пеенето на концерта продължило в съседната стая, а в същото време умирали неговият автор. Когато замлъкнали и последните тонове, Бортнянски вече не бил между живите.

Академично слово, произнесено в аулата на СУ „Св. Климент Охридски“ на 2 декември 2008 г.

„Св. Кирил, Св. Методий и Св. Иван Рилски“. Стенопис в черквата „Св. Четиридесет мъченици“ – с. Лева река, Трънско (XVI-XVII в.). Изследвана от доц. д-р Димитрина Джонова

Очакване на чудеса

Киевската светица Димитра – българка от Силистра

През м. юни т. г. по молба на Доростолския митрополит Иларион в град Силистра бяха донесени от Свето-Веденския манастир в Киев чудотворните икони „Ефеска Света Богородица“, „Богородица Услишительница“ и „Богородица Тихфинска“.

Манастирът е основан през 1810 г. от преп. Димитра Киевска – българка, родена в Силистра. Тя е почитана като светица в Русия и Украйна, а в края на миналата година бе канонизирана. Житието ѝ разказва, че на младини е била милосърдна сестра по бойните полета, а в края на живота си е основала Веденската женска религиозна община „Въведение Богородично“, където е приютила 33 вдовици.

Минавайки пътем през Несебър, мощите на преподобна Димитра Киевска бяха донесени от Украйна за поклонение в родния ѝ град, където бяха изложени няколко дни в силистренската катедрална черква „Св. Апостоли Петър и Павел“.

От Украйна пристигна също ковчеже с мощите на осем светици, които също вършели чудеса.

Сетне трите икони заедно с чудотворната икона „Св. Богородица Треручица“ от Троянския манастир пристигнаха в Русе по молба на Негово Високопреосвещенство Русенския митрополит Неофит.

Стотици русенци се стекоха в катедралния храм „Св. Троица“ да се помят на чудотворните икони.

В. „Монитор“, бр. 3640, 21 септември 2009 г.

Стотици русенци чакат да видят чудотворните икони в храма „Св. Троица“

Снимка Жанета Йорданова

Ръкотворно чудо

Руският Север и България: черквата „Преп. Иван Рилски“ в Архангелск

Проф. Игор Калиганов

Култът към преподобния Иван Рилски – небесния покровител на България, се разпространява на руска земя още в XIV в. през периода на Второто българско царство. В продължение на шест века славата на Рилския светец се разширява с всяка нова епоха. В различни кътчета на страната нараства броят на преписите от агиографските съчинения, посветени на рилския светител. На Московския църковен събор през 1547 г. Иван Рилски е провъзгласен за всеруски светец, неговото житие и служби са включени в руските старопечатни пролози и минеи, в негова чест са рисувани руски икони, издигани са храмове и са създавани нови варианти на нотирани песнопения в негова чест.

Разпространението на култа към Иван Рилски се изучава до неотдавна, но процесът е далече от своя завършек – неизвестни или малкоизвестни факти за почитането на българския светец в Русия изникват непрестанно. Специалистите до неотдавна не са и подозирали, например, за съществуването на църква в чест на преп. Св. Иван Рилски в Архангелск, построена през 1896 г. Тя е истинско ръкотворно чудо: дървена, без нито един пирон, с подобен на шатра покрив, издържана в стила на ярославските старинни постройки от XVII век, тя прилича на руска къщичка от приказките и напомня знаменитата църква „Св. Николай“ в София (Руската църква). Построена е от местните архангелски майстори, които са продължители на славните традиции на дедите си. Още през 1586 г., веднага след появяването на Архангелск на картата, пристигналият в новия град френски търговец Жан Соваж се е възхищавал от изкуството на руските дърводелци, които не използвали нито пирони, нито скоби, а работели само с брадви. По думите на търговеца, „*нито един архитект не би го направил по-добре*“.

Църквата на Св. Иван Рилски е интересна и с това, че е била издигната на Соломбалската крайбрежна улица над огромния залив-пристанище, побиращ до хиляда кораба едновременно. През XIX век улицата става официалното лице на града. Там са се намирали обществените здания, важни не само за местните, но и за пристигналите чуждестранни гости: митницата, английското консулство, лоцманската кантора и др. И църквата „Св. Иван Рилски“ се превръща в неин композиционен център. Тя се е набивала в очите на пристигналите в Архангелск моряци чужденци, възбуждала е тяхното любопитство, карала ги е да се интересуват от храма.

Авторът е преподавател по стара българска литература в Московския държавен университет „Михаил Ломоносов“, преподава също в Академията за славянска култура, носител е на орден „Стара планина“ за приноси изследвания в областта на българистиката и славистиката.

Строителството на църквата „Св. Иван Рилски“ в далечния руски Север в края на XIX в. не е било случайно. Интересът в руското общество към всичко българско значително нараства след края на освободителната за България Руско-турска война от 1877–1878 г. Появата на тази църква именно в Архангелск не е било каприз на някой местен велможа. По-скоро тя е била построена с усилията на известния проповедник Йоан Кронщадски (1829–1908), който се е ползвал в Русия с неоспорим авторитет и по-късно е бил обявен за светец. Йоан е роден в руския Север, като малък се е намирал на косъм от смъртта и поради това спешно е бил кръстен от родителите си. Това става на 19 октомври – деня на Св. Иван Рилски. След това Йоан Кронщадски започва да почита светеца като свой небесен покровител, постоянно му е отправял молитви и е съдействал за построяването на няколко храма в негова чест. Това са параклисът в Николаевския катедрален храм в родния му град Сура (1891), в Самарския Кръстовъздвиженски катедрален храм (1898) и в Санкт-Петербургския женски Ивановски манастир (1900). Вероятно не без участието на Йоан Кронщадски се е появил параклисът на Св. Иван Рилски и в Санкт-Петербургската градска църква на олонецкия Задне-Никифоровски манастир (1903). Негов пръв настоятел е бил иеромонах Геннадий, близък приятел на Йоан Кронщадски, придружавал го е в неговите пътувания и е присъствал на освещаването на Сурския параклис в чест на българския светец.

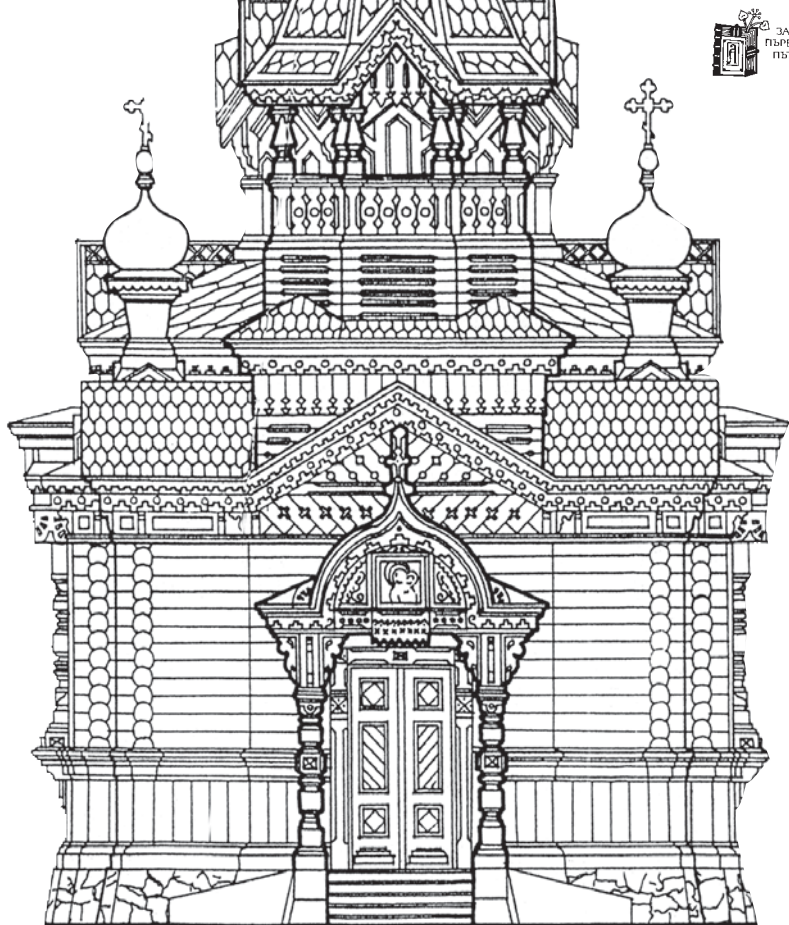
Издигането на църква в чест на

В Св. Йоановския манастир в Санкт Петербург, открит неотдавна за богослужения, е изобразен върху мозайка Св. Иван Рилски като покровител на Св. Йоан Кронщадски, чийто патрон е рилският светец.

преп. Иван Рилски в Архангелск очевидно също е било подпомогнато от усилията на Йоан Кронщадски. Като косвено доказателство за това може да приемем факта, че на освещаването на Николаевския катедрален храм в Сура са присъствали Архангелският и Холмогорски епископ Александър, архангелският губернатор княз Н. Д. Голицин и архангелският градоначалник С. Д. Лемяхов. Не е изключено именно тогава Йоан Кронщадски да е внушил на светската и църковната архангелска администрация идеята за построяването на величествен храм в чест на небесния патрон на България.

Трябва да благодарим на съдбата, че архангелският храм „Св. Иван Рилски“ не е изчезнал безследно и след болшевишките „безбожнически петилетки“. В архивите са се запазили чертежи, които позволяват неговата реконструкция. Рисунката, даваща представа как е изглеждала църквата в Архангелск в чест на българския светец, неотдавна беше публикувана от местния краевед Ю. А. Барашков.

Скица на разрушената черква „Св. Иван Рилски“ в Архангелск

ЗА ПЪРВЫЙ РАЗ

Св. Иван Рилски във Ватикана

В личния параклис на папа Йоан Павел II

Да, скъпи братя и сестри, Източното монашество, заедно със Западното, представлява един голям дар за цялата Църква ...

Великият монах и западен мистик Гийом от Сен Тиери нарича вашия опит, подхранвал и обогатявал монашеския живот в католическия Запад, „светлина, идваща от Изтока“. Заедно с него много западни духовни личности допринесоха за достойно оценяване на източната монашеска духовност. Щастлив съм, че днес мога да присъединя гласа си към този изключителен хор, признавайки валидността на пътя, водещ към святостта, установен в писанията и живота на много наши монаси, които са ни оставили ценни примери на цялостно отдаване на Господ Иисус Христос. Св. Йоан Рилски, когото пожелах да бъде изобразен редом с други източни и западни светци на мозайките в параклиса Redemptoris Mater в Апостолическия Ватикански дворец, и на когото този манастир е постоянен свидетел, вслушвайки се в думите на Христос, Който му заповядал да се откаже от всички свои блага и да ги раздаде на бедните, се отрече от всичко заради безценната перла на Евангелието, като се подложи на обучение в училището на светите аскети, за да придобие изкуството на духовната борба.

Из словото, произнесено от папа Йоан Павел II на 25 май 2002 г. в Рилския манастир

Отец Матей – българският Леонардо. Худ. Калин Николов

С Ронкали на латински

Бяхме две момичета по на 19 години. Учехме в Първа софийска гимназия на ул. „Врабча“. От едната страна на улицата беше нашето училище, а от другата – резиденцията на папския нунций монсиньор Анджело Ронкали.

Двете с моята приятелка Верка често се разхождахме край високата ограда на резиденцията. Един ден видяхме зад нея, под сянката на дърветата, един мъж – строен, красив, облечен с дреха до земята, с кепе на главата, сериозен, със строго изражение на лицето. Не помня кой заговори пръв, но се запознахме и почнахме общ разговор. Той продължи сетне през всяко голямо междучасие. Верка говореше на италиански – тя го изучаваше частно в училището „Опера Италиана про Ориенте“ до паметника на Левски. Аз разговарях на френски и латински. Говорехме за литература, за художество, за поезия.

Разбрахме, че монсиньор Ронкали е завършил юриспруденция в Женева. Когато аз допусках грешки при рецитирането на Овидий, той ме поправяше. Имаше приятен, мек глас, говореше спокойно и никога не повишаваше глас, дори когато спорехме с него, а не бяхме прави.

Двете една през друга му задавахме въпроси за какво ли не. И той на всичките отговаряше. Нито в науката, нито в изкуството имаше нещо, което той да не знае. Все едно, че слушахме лекции при високоерудирани професори.

Монсиньор Ронкали ни разясняваше отликите между източноправославната и католическата религия. Един ден той ни каза:

„В цял свят Бог е един, а народите го наричат различно. Това е силата, която владее света. Човек може да падне на колене сам в полето и да се моли така, както се моли в най-голямата черква. Човек може да коленичи в каквото и да е храм и да говори с Бога на собствения си език – Бог ще го разбере.“

Верка записа да следва романска филология, а аз класическа филология, история и археология в Софийския университет – може би под влияние на монсиньор Ронкали.

След много години разбрахме, че същият монсиньор Ронкали е избран за папа под името Йоан XXIII – водач на целия католически свят. Сетне видяхме и портрета му – на осемдесет години, понапъгнал. И пак вдъхваше дълбоко уважение.

Неотдавна новият апостолически нунций с пристигането си в София бе изразил силната си изненада, че в България се изучава латински език. Знае ли Светият престол къде именно праща своя посланик?!

Латински се изучава у нас много отдавна. Всеки гимназиален випуск имаше по един класически клас, няколко полукласически и реални класове. В класическите класове се учеше и старогръцки, в полукласическите – латински (без старогръцки), а в реалните те не се изучаваха. Имаше много добри учители. На мен в гимназията латински ми е преподавал Христо Кодов, който сетне стана професор и беше певец в храма „Св. Александър Невски“. По литература ми е преподавала г-ца Анастасия Балабанова.

Ронкали имаше широко сърце и много широк поглед за всичко. Считаше, че всички хора са братя и не трябва да има дълбока пропаст между отделните религии – всеки човек ги възприема с усета на сърцето си и с широтата на душата си и пред Бога всички са равни.

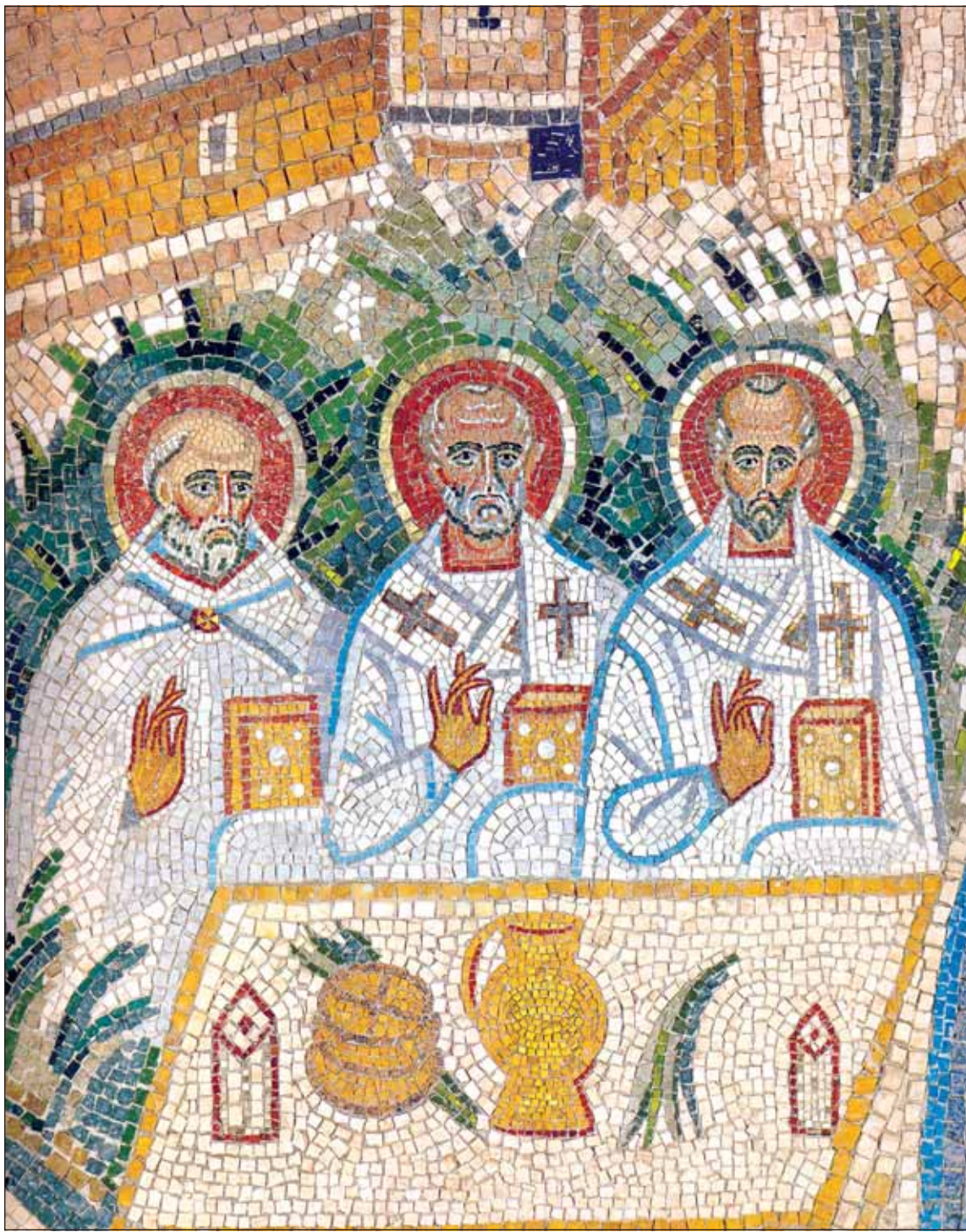
Когато двете с Верка разговаряхме с него, ние няхаме чувство за малочисленост. Не се чувствахме равни на него, а се държахме като с уважаван учител. Просто разговаряхме и се радвахме, че можем да научим нещо ново.

Милка Райчева

След 540 г. немалка частица от мощите на небесния закрилник на българския народ Св. Иван Рилски бяха отново пренесени в старата столица Търново. Пред много богомолци Великотърновският митрополит Григорий отслужи литургия в катедралния храм „Рождество на Пресвета Богородица“. Предвижда се след време мощите да бъдат вложени в престола на храм, посветен на Рилския светилник. На 19 октомври т.г. мощите бяха пренесени и в едноименния храм в кв. „Бичкия“ – Габрово, където митрополит Григорий също отслужи св. литургия.

За празника на Перник епископ Евлогий, игумен на Рилския манастир, донесе в града на миньорите частица от мощите на светеца.

От официалния сайт на Българска патриаршия в Интернет

Мозайката с образа на Св. Иван Рилски (вдясно).
Предоставена от Посолството на Светия престол в България

Стените в частния параклис „Майката на Изкупителя“ в резиденцията на папата във Ватикана са покрити с мозайка. Тази, която е срещу входа, се нарича „Небесният Ерусалим“. В левия горен ъгъл са изобразени основоположници на монашеството – Св. Доминик, Св. Пахомий и Св. Иван Рилски.

Мозайките са сътворени по времето на папа Йоан Павел II, който има желание да отдаде заслужена почит и на източните, и на западните свети люде чрез изкуството. Известно е, че през 1995 г. във връзка с 50-годишнината от неговото ръкополагане като свещеник,

кардинали му подаряват известна сума. Папата се обръща за съвет към кардинал Томаш Шпидлик от Моравия, чех по националност, който става вдъхновител на идеята, осъществена от Марко Иван Рупник, роден в Задлог, Словения. Като голям художник и организатор, Рупник привлича художници от Централна Европа и Русия.

Мозайката, за която на ръка са нарязани в размери от 2 мм до 25 см хиляди късчета старинни керемиди, събрани са разноцветни речни камъчета, мидени черупки, поръчани са малки златни кубчета, представя в целия параклис на

обща площ от 600 кв. м. връзката между Цариград и Рим. Работата започва през 1996 г. и завършва след година и половина.

Параклисът е осветен на 14 ноември 1999 година. Образът на Св. Иван Рилски е дело на руския художник Александър Корнухов.

„Светлината на вярата идва от Изток“.

Папа Йоан Павел II

Похвално слово за Словото

Старинният театър представя драма-ритуал на Радко Радков във Ватикана

През 1978 г., в навечерието на 1300-годишнината от основаването на Аспарухова България, по идея на Людмила Живкова към Комитета по култура е основан Старинен театър. През м. юни с.г. той представя за първи път в Криптата на храм-паметника „Св. Александър Невски“ с много голям успех нарочно написаната за него литургичната драма-ритуал „Похвално слово за Словото“ от Радко Радков със сюжет от посещението на Константин-Кирил Философ и Методий в Рим.

Ролите изпълняват: Константин-Кирил Философ – Илия Караиванов; Методий – Кирил Янев; Папата – Димитър Милев; Триезичната ерес – Цветана Дякова; Премъдростта – Меди Димитрова-Вуцова; Цар Борис I – Любен Чаталалов; Кирил (дете) – Ерофим Христов; Методий (дете) – Ивайло Попов. Режисьор-постановчик Александър Попов; Сценография Нено Гюлев; Костюми Венера Наследникова; Пластика Асен Гаврилов. Хор-камерен ансамбъл „Йоан Кукузел Ангелогласния“. Худ. рък. Димитър Димитров. Музикално оформление Юлия Христова. Помощник-режисьор Георги Везев.

Още същата година на 24 май, по случай празника на Светата двоица, драмата е показана по покана на Ватикана в базиликата „Сан Джорджо ин Велабро“ на римския форум. Тя предизвиква оживление сред ватиканското духовенство и италианската публика. На следващата година също по покана на Ватикана Старинният театър има турне в базиликите на Рим, Неапол, Сполето, Асизи и американската черква в Париж.

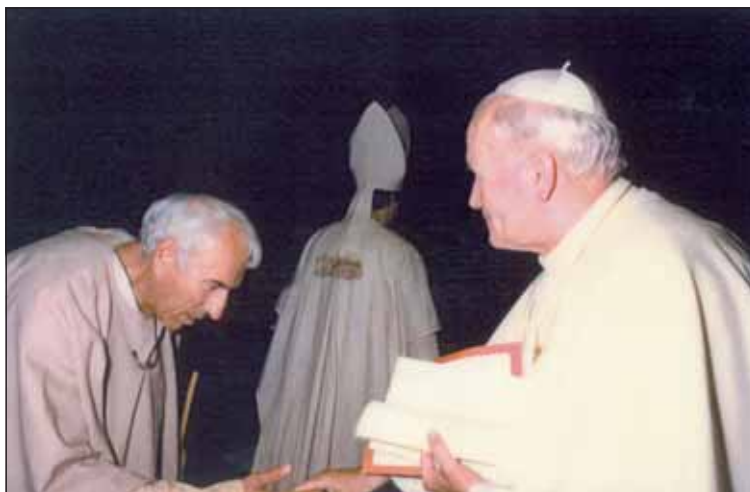
На 12 октомври 1985 г. във Ватикана е свикано тържествено заседание по повод 5-та годишнина от провъзгласяването за вечни времена на Св. Св. Кирил и Методий за съпокровители на Европа редом със Св. Бенедикт Нурсийски. Спектакълът „Похвално слово за Словото“ е представен в залата „Папа Павел VI“ пред папата, всички кардинали, духовни князе, владци от целия католически свят и 8-хилядна космополитна публика. Драмата е играна на български език със симултанен превод на италиански.

Главата на Римокатолическата църква е силно впечатлен от действото. Когато авторът заговоря с него на латински език, той остава изненадан – уверен бил, че е видял творба на неизвестен средновековен писател, а не на негов съвременник. По същото време тече съдебен процес над Сергей Антонов, обвинен, че е замесен в опит за покушение над папата. Радко Радков, вземайки благослов от папата, изрича: „Свети отче! Освободете моя сънародник – той е невинен...“ Изявлението на папата, с което Светият отец осъжда антихуманните методи на италианското правосъдие, е разгласно нашироко от тамошните медии.

Единственото по рода си събитие във Ватикана е документирано на филмова лента от кинорежисьорката Елена Панайотова.

Папа Йоан Павел II наблюдава българската драма, Ватикана, 12 октомври 1985 г.

Артистът Кирил Янев получава благословение от папата

Артистката Меди Димитрова подарява копие от пиесата на папата

Радко Радков (31.01.1940-01.09.2009)

Роден в старата столица Търново, приел своето кръщение в историческия Дряновски манастир, прекарал детството и юношеството си в старинния квартал на Габрово Бичкинята, завършил Духовната семинария „Св. Иван Рилски“ и класическа филология в Св. Климентовия университет, Радко Радков сътвори – по шекспировски – неповторимите „Византийски запови“, заслужили авторитетни оценки като единствени по рода си за славянските литератури, поредица драми, посветени на Цар Симеон Велики, Патриарх Евтимий Търновски, Балдуин Фландърски, „Всенаходно бдение за Апостола Левски“, като по изключение два пъти бе награден с престижната френска награда „Солензара“ и стана Кавалер на френската култура.

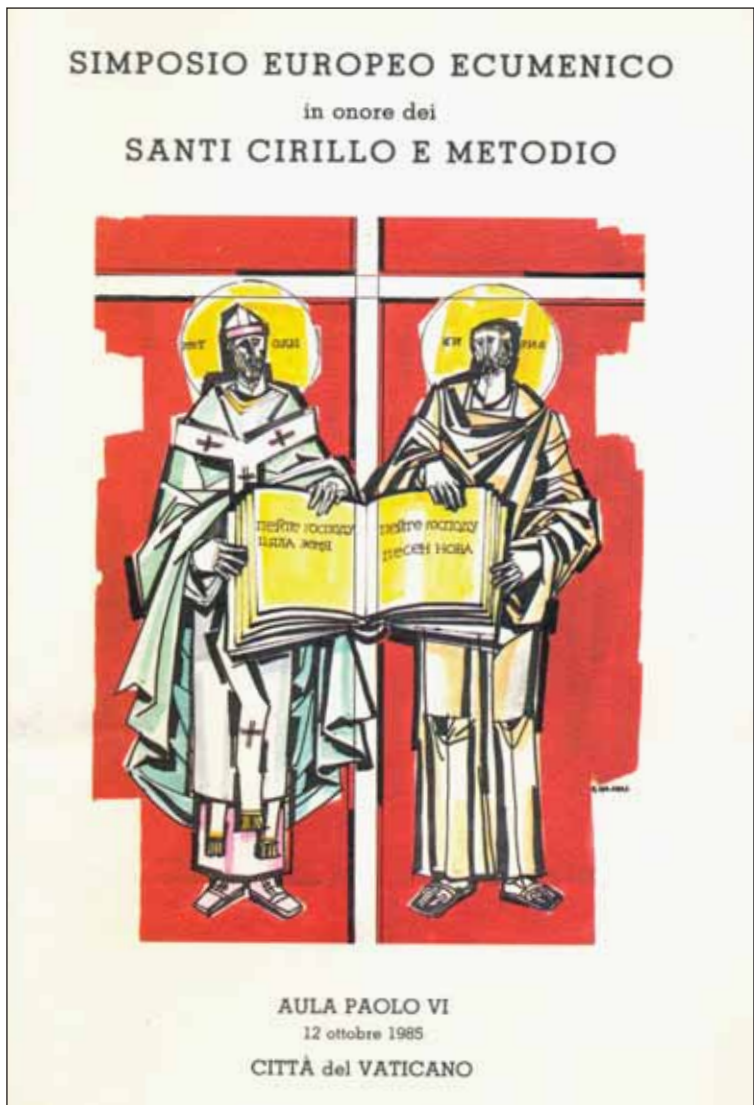
Достойно ест! Вечная память!

„За буквите – О писменехъ“

През 2006 г. под папския олтар на римската базилика „Св. Павел“ извън градските стени бе открит саркофаг на ап. Павел, който стана обект на пълно научно изследване.

В римските катакомби от IV век бе открито най-древното засега изображение на ап. Павел като мъж със заострена брада и светложълт нимб.

В. „Осерваторе романо“, 28 юни 2009 г.

Програмата на Европейския екуменически симпозиум, посветен на Св. Св. Кирил и Методий

Радко Радков

Букви-семена

ПРЕМЪДРОСТТА:

– Голи са без книги всички народи,
Готови за плена на вечната мъка!

БОРИС:

– Пряжде убо словене не имяхон книгъ.
Изпървом славяните нямаха книги.

ПРЕМЪДРОСТТА:

– Изпървом славяните нямаха книги.

И бяха принудени да пишат с черти и резки.

В началото беше Словото. И Словото бе у Бога и Бог беше Словото. То бе в началото у Бога. Всичко чрез Него стана и без Него не стана нито едно от онова, което е станало. В него имаше живот и животът беше светлина за човеците. И светлината в мрака свети и мракът я не обзе.

КИРИЛ:

– Забрави Константинопол, мраморите на Магнавър за една камбания, скрита като жилка в лавър, в камъка на планината. Нека твоят небосклон бъде храмовият купел в манастира Полихрон. Нека вятър от Егея, на маслинов лист засвирил, да развява твойто расо. Ти приемаш име Кирил, Константине Философе. Вече пачият писец ще изписва твой образ с ореола на светец. И от твоята килия, пътят, който в рая води, ще премине през земите на славянските народи и ще пръсне твойта шепа букви като семена. Ала подвигът започва от велика тишина. От лика изпит на поста, от труда, от манастира, който сред асми и вятър зазвучава като лира в силните ръце на ангел. Трябва! Напусни света, за да бъдеш вечно в него, за да вдъхнеш на пръста дух на разум и на слово. Забрави, че си магистър на науките и слушай как шуми потокът бистър с твойта кръв съзвучен, с пулса на славянския ти глас. Получавай втори поглед от свещения екстаз, за да виждаш над нещата. Угълби се в Полихрон, слей се с восьчните капки върху книги и икони. Вземай образ на апостол, застани до своя брат!

БОРИС:

– Вам се пада свят за нива!

ПРЕМЪДРОСТТА:

– Вам се пада свят за нива! Приемете този свят.

КИРИЛ:

– Княже на моя народ, приеми този дар, буквите на вашия език, подобър и по-почтен от всякакво злато и сребро, и от скъпоценен камък, и от нетрайно богатство. Стани с него да утвърдиш бързо делото и от все сърце да подириш Бога! Подтикни всички да се не леният, а да поемат истинския път, та и ти с подвига си, след като си ги научил да познават съвършенството, да получиш заради него наградата си в този и в бъдещия живот! Отсега и докрай да оставиш на идещите поколения своя помен.

Из „Похвално слово за Словото“

Lectori benevolo salutem*

Дипломацията – древна наука и висше изкуство. Кръгла маса „Ролята на папската дипломация в съвременния свят“

На снимката (отляво надясно): Н.пр. посланикът на Италия Стефано Бенацо, д-р Луиджи Акатоли, Соломон Паси, проф. д.ик.н. Стоян Денчев, проф. Масимо де Лаурентис, Кирил Карталов

Най-престижното издание на издателство „За буквите – О писменехъ“ засега е книгата „Папска дипломация. Светият престол в международните отношения през понтификата на Йоан Павел II“ с автор Кирил Карталов.

На 26 май 2009 г. по покана на Посланика на Италия Негово Превъзходителство Стефано Бенацо и Апостолическия нунций в Република България Негово Превъзходителство Монсиньор Януш Боланек книгата беше представена пред отбрана публика на кръгла маса във Военния клуб на София на тема „Ролята на папската дипломация в съвременния свят“. Тя бе открита от директора на издателство „За буквите – О писменехъ“ доц. д-р Бонка Хинкова. Модератор на дискусиата беше проф. д.ик.н. Стоян Денчев. В нея взеха участие световноизвестният професор по история на международните отношения и институции Масимо де Леонардис – директор на Департамента по политически науки в Миланския католически университет, д-р Соломон Паси, оглавяващ Комисията по външна политика при XXXX Народно събрание, италианският журналист ватиканист от в. „Кориере дела Сера“ д-р Луиджи Акатоли, посланици на чужди държави.

Светият синод на Българската православна църква бе представен от Видинския митрополит Дометиян, ректора на Софийската духовна семинария Велички епископ Сионий, духовници.

Прочетено бе специално писмо от Секретариата на Светия престол.

Събитието бе организирано от Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии, Посолството на Италия, Апостолическата нунциатура, Италианския културен институт и фирма „СП Консулт“.

Кирил Карталов е завършил Католическия университет в Милано през 2008 г. Неговата дипломна работа е написана на италиански

*„Привет на благословения читател“ (лат.)

Посланик Стефано Бенацо разговаря с Апостолическия нунций

Фрагмент от фреската на Перуджино „Предаване на ключовете“ (1482), отпечатана на корицата на книгата

език и излиза първо в превод на български, като се подготвя и издание в Италия. Авторът е асистент по политология в СВУБИТ.

Книгата представя основни познания за Римокатолическата църква, за Светия престол, за Държавата Ватикански град, християнската традиция на Европа главно чрез делото на първия папа

славянин в историята Йоан Павел II, за дипломацията като наука и изкуство.

Предвижда се книгата да бъде представена в Рим по повод 19 години от установяването на дипломатически отношения България – Светия престол. Подготвя се и италианско издание на книгата.

Ватиканска книга с кирилица (1545)

Морал и вяра

Международен университетски форум в Рим „Евангелие и култура“

Идеята за „нов хуманизъм“ (uno nuevo umanesimo) е съкровено дело на кардинал Йозеф Ратцингер и настоящ папа Бенедикт XVI. С факта, че Негово Светейшество е изтъкнат учен и философ, християнският свят, а и цялото човечество, имат един изключителен шанс за рационално осмисляне и практическо преодоляване на последствията от глобалната морална, екологична, икономическа и социална криза.

В няколко международни университетски форуми от 2005 г. насам бяха изложени и дискутирани основните тези и постулати на тази екуменическа доктрина. Последният от тях на тема „Евангелие и култура“ се проведе от 12 до 15 март 2009 г. в Рим и беше посветен на юбилея на Свети първоапостол Павел.

В пленарните доклади и изказвания на кардиналите Тарчисо Бертоне, Джанфранко Раваси и Жан-Луи Брюге се очертаха и развиха насоките на тази нова философска система и метод за осмисляне на света и проблемите на съвременната човешка цивилизация: с извода, че настоящата глобална криза е резултат от липсата на морал и вяра, предизвикана от дехуманизацията в резултат на безразсъдния технически прогрес, изразявана в правилото „Науката е всичко, а религията е нищо“.

Приемайки безрезервно всички положителни постижения на науката и техниката, християнството призовава те да бъдат прилагани в светлината на Светото Писание и апостолските послания, както и на предхристиянските морални добродетели и етични норми. Тук важи максимата „Прогресът е относителен, а вярата в доброто е абсолютна“.

Изходът е в приемането на нов хуманистичен ред, при който различните религиозни системи, вътре и вън от тях, ще си сътрудничат и обогатяват взаимно в името на духовното спасение и физическото оцеляване на човешкия род. Науката трябва да е поне толкова самокритична към себе си в морален план, колкото е вярата в духовните си измерения. Или, както е казано в сборника с афоризми на Франсоа Рабле: „Наука без съвест е гибел за душата“ („Science sans conscience n'est que ruine de l'âme“).

Благовестието на Зороастър, Буда, Христос и Мохамед, основано на извечните човешки ценности и добродетели, е единственият спасителен път за хората като праведни индивиди и като благочестива съборна общност.

Изтъкнатата теза прозвуча особено проникателно най-вече в доклада на Ноел Шет – професор по индийска философия и религия и ректор на Католическия университет в Пуне (Индия), защитил докторат в Харвардския университет и водещ днес специалист по синкретизъм на християнството със зороастризма, хиндуизма, будизма и джайнизма.

Проф. д.п.н. Александра Куманова,
ст.н.с. д-р Никола Казански

Акад. Александър Теодоров-Балан
Последен портрет, рисуван от натура през 1958 г.,
от Петър Вълчев по инициатива на Борис Десев, преподавател
в Държавния библиотекарски институт. Съхранява се в СВУБИТ

Александър Стоянов Теодоров-Балан е роден на 27 октомври 1859 г. в с. Кубей, недалеч от Болград. Прадедите му са изселници от Сливенско по време на Руско-турската война от 1828-1829 година.

След завършване на Болградската гимназия (1878) Балан идва в България и става чиновник в Софийския апелативен съд. На следващата година с малкото спестени пари от чиновничеството заминава да следва славянска филология в Пражкия университет. Завършва висшето си образование през 1884 г. следедногодишна специализация в Лайпциг, с докторат на тема „За звука „ъ“ в новобългарския език“. След завръщането си в родината първо е гимназиален учител, една година поддиректор на Народната библиотека в София, а през 1888 г. става преподавател във Висшия педагогически курс за подготовка на гимназиални учители, преобразуван в 1889 г. във Висше училище, а от 1902 г. – в Университет „Св. Климент Охридски“. През 1889 г. Балан е избран за първи негов ректор. По-късно е избран още два пъти – през 1896/1897 и 1902/1903. Два пъти е и декан на Историко-филологическия факултет. С малки прекъсвания Балан е професор в Софийския университет до 1934 г., когато се пенсионира, както сам отбелязва, „по пределна възраст“.

Езиковедът

Със страстната си любов към българския език Балан е закърмен, както сам признава, от своя учител Васил Д. Стоянов още като ученик в Болградската гимназия. И му служи вярно, всеотдайно и непримиримо до края на живота си. Според проф. Венче Попова „фокусът, в който се събират най-ярко силите на Александър Теодоров като общественик и научен работник, е проблемът за устройството на българския правопис“. Като началник на средното образование в Министерството на просвещението, още през 1888 г. Балан

съставя първата у нас правописна инструкция, целяща да сложи край на ширещата се отпреди Освобождението правописна пъстрота. По-късно той или е член на някоя от правописните комисии, или е обществен коректор на несполучливите решения, взети от тях.

Балан е първият, който прави опит да осмисли взаимовръзките между старобългарския и новобългарския език. Задълбочавайки научните си интереси в тази насока, пише историческата си студия „Към историята на българския език. Български книжовен език и правопис“ (1890), в която пръв разграничава три правописни школи от началото на XIX век.

Балан е и авторът на първия научно издържан учебник по български език за средните училища – „Българска граматика за долните класове на средните училища“ (1899). Венец на неуморната му дейност в тази насока е „Нова българска граматика за всякого“ (1954) – написана, когато е на 95 години. Може да се каже, че тя е завършекът на неговата 75-годишна научна и книжовна дейност.

Ратувайки за чист български език, Балан е сред най-активните словотворци на своето време. Веднага обаче трябва да се отбележи, че той съвсем не е така краен, както обикновено се мисли. Като езиковед той има ясна представа за свое и чуждо в езика. Акад. Балан направо заявява: „Заблуда е, че чуждите думи в един език го правят несвой, ненароден, та трябва да се гонят. Во всякой език са чуждите думи естествена последица от културно общуване с други народи“ (Стойков, Стойко. „Академик Александър Теодоров-Балан и българският език“). Освен за научно издържана граматика, за словно богатство и добре уреден правопис, неуморният езиковед ратува с не по-малко усърдие и за общонародна езикова култура. Той пръв разработва теоретичните ос-

„Учих се, за да зная и да умея. Учих се не да съм учен, а да бъда учител.“

нови на този нов научно-приложен клон на българското езикознание. Балановите приноси обаче нямат „затворен“, кабинетен характер. За да огласи проблемите на езика и правописа сред най-широката читателска публика, сред народа като цяло, той публикува десетки статии във вестниците „Мир“, „Зора“, „Пряпорец“, в сп. „Слънце“, на което е един от редакторите, в сп. „Родна реч“ – учредено от него, проф. Стефан Младенов и проф. Беньо Цонев – да служи за утвърждаването на правилна българска реч. Както е видно, Балан работи по всички направления за устройството на българския книжовен език и публикациите му в областта на езикознанието, по мое мнение, могат да се систематизират в следните тематични групи: Същност, история и философия на българския език; Граматика на българския език; Правописни реформи; Лексикология на българския език; Езиково обучение и езикова култура. Така съм ги систематизирала, ползвайки се от консултацията на покойната проф. Елена Георгиева, в моя непубликувана библиография на тема „Езиковедът Балан“.

Литературоведът

Наред с езиковедската си дейност академикът отделя време и на литературознанието. И тъй като в началото на века българските учени са все още малко на брой, не е учудващо, че младият университетски преподавател съчетава и развива с еднакъв успех двете основни направления на филологическата наука. През 1896 г. Балан публикува първата научна история на нашата литература – „Българска литература“, в която проследява нейното развитие от IX в. до 90-те години на XIX в. Интересно е да се отбележи, че той, изявен езиковед, е титуляр на Катедрата по българска и славянски литератури за един твърде дълъг период – от 1893 до 1934 г., когато поради преклонна старост напуска университета.

„Българска литература“ е един от значимите Баланови приноси в областта на литературознанието. В нея той прави първата периодизация на нашата литература и много правилно, според акад. Петър Динеков, разрешава въпроса за водораздела между старата и новата литература, определяйки за такъв втората половина на XVIII век.

В литературоведското наследство на Балан важно място заема темата за делото на славянските равноапостоли Кирил и Методий и за Климент Охридски. Не е подминато и делото на първите възрожденски книжовници – Паисий Хилендарски и Софроний Врачански. Първите научно издържани издания на „История славяноболгарская“ са негово дело. Балан е инициаторът и за тържественото отбелязване на стогодишнината на българската печатна книга, за което специално прави научното си изследване „Софроний Врачански. За

Одухотворител

Не учен, а учител

Доц. д-р Донка Правдомирова

стогодишнината на новата българска печатна книга (1806 – 1906)“. На „стогодишницата“ Балан посвещава и фундаменталния си библиографски труд – репертоара „Български книгопис за сто години. 1806–1905“.

Както изтъква Петър Динеков, акад. Балан проявява и непрекъснат интерес към българската литература след Освобождението. Той пише статии и критични отзиви за отделни произведения на Алеко Константинов, Кирил Христов, Цанко Церковски, Константин Величков и др. Централно място всред следосвобожденските писатели заема Иван Вазов. Тъкмо в годините, в които българските индивидуалисти и „естети“ водят най-ожесточена и безогледна борба срещу Вазов и отричат цялото му творчество, академик Балан предприема едно голямо дело – пише първата монография за народния поет в нашата литература (над 300 печатни страници) и я обнародва на части в „Периодическо списание“ през 1900–1905 г. под заглавие „Преглед на поетичната творба на Вазов“.

Библиографът

Запознал се като студент в Прага с „Книгопис на новобългарската книжнина. 1806–1877“ на Константин Иречек, Балан осъзнава важната културно-историческа функция на библиографията и разбира, „че без книгопис изобщо не е възможен никакъв критичен поглед въз движението, характера и степенята на духовната култура у един народ“. Затова още в Прага започва да събира „книгописно градиво“ за продължението на Иречеквата библиография. През 1954 г., когато българската общественост чества най-тържествено 95-годишнината от рождението му, в приветствието си, поднесено от името на Българския библиографски институт, проф. Тодор Боров – директор на института, обобщава по следния начин приносите на Балан към българската библиография:

„Ние високо ценим огромните Ви заслуги за разволя на българската библиография. Вие пръв измежду нашите културни дейци още през 1885 г. повдигнахте въпрос за изграждане на библиографска информация в България, за поставянето ѝ в услуга на младата българска наука. И не само очертахте пътя на българската библиография, Вие сам пристъпихте към осъществяване на най-трудните задачи. Тъй се родиха Вашите значителни приноси, венец на които бе „Български книгопис за сто години. 1806–1905“. Вие написахте и изчерпателна история на българската библиография. Ваше дело бе и първото българско библиографско списание „Книгописец“, започнато в 1904 г. Пак Вие бяхте измежду първите, когато в 1918 г. се направи опит да се основе в България библиографски институт.“ (Сборник в чест на Александър Теодоров-Балана. С., 1955, с. 45–46).

Видно е, че Балан е автор на ред пионерски начинания не само в областта на езикознанието и литературознанието, но и в областта на библиографията.

Обобщението на проф. Тодор Боров бих разширила с малко по-

Доц. д-р Донка Правдомирова

вече конкретика от гледна точка на съвременната библиографска наука. От 1885 г., когато публично встъпва на библиографското прище и прави първия след Освобождението опит за поддържане на текуща национална библиография на страниците на сп. „Периодическо списание“ (1885, кн. 16), Балан постепенно се утвърждава като духовен лидер на целия библиографски процес. Всички негови начинания са насочени към европеизиране и модернизиране на отечествената библиография. Няколко десетилетия наред, до 1918 г., той поддържа жив интереса към библиографията и привлича като свои „сътрудници, съдейници и последователи“, по сполучливия израз на проф. Ани Гергова, финансиста Юрдан Иванов, автор на първия репертоар на възрожденския периодичен печат, Стоян Аргиров, Никола Начов, Стефан С. Бобчев, Георги Фичев.

Балан е първият теоретик на библиографията в България; през 1905 г. пише първата обширна история на отечествената библиография – студията „Книгописният труд у българите“; през 1904 г. заедно с учителя Николай Николаев основава първото библиографско списание – сп. „Книгописец“. Всъщност той е родоначалник на библиографската наука у нас. През 1918 г. основава институция за библиографска дейност – Български библиографски институт, който поради липсата на финансови средства остава само проект. Изявявал се не само като библиограф практик, но и като теоретик и организатор, Балан съдейства за развитието на основните направления и страни на библиографията и тъкмо тази негова многостранна дейност дава основание да се приеме от съвременната библиографска наука като патриарх на българската модерна библиография.

Авторът е преподавател в катедра „Библиотечно-информационни науки“ на СВУБИТ.

Думи, изковани от Балан:
възглед, гледище, заплаха,
общуване, предимство, преход, поява, становище, съгласие, творба, украса, усет, хижа

Първобудител

Културната политика на министър Стоян Омарчевски и Денят на народните будители

Проф. д.ф.н. Мария Младенова

Големият политик, общественик, културен деец и реформатор на българското образование Стоян Омарчевски е роден на 23.12.1885 г. в Нова Загора, където през 1908 г. завършва гимназия. Сред съучениците му са бъдещият академик Петко Стайнов и големият български художник проф. Димитър Пюдженов.

През 1905 г. едва двадесетгодишен става член на БЗНС, а през 1908 г. става член на първата студентска земеделска група заедно със Спас Дупаринов, Петър Янев и Александър Оббов. Завършва философия и педагогика (1912) и право (1917) в Софийския университет. Известно време учителства в Белградчик и Видин. От 1909 г. сътрудничи на в. „Земеделско знаме“, а от 1927 до 1934 г. е негов главен редактор. От 1913 до 1941 г., с прекъсвания от 1924 до 1926 и от 1935 до 1937 е депутат от Видин и Враца в Народното събрание. Умира внезапно на 10.03.1941 г. в кабинета си, работейки над нов проектозакон за построяването на сграда на Народната опера, която много преди това е направил държавна институция. Ненадейната смърт го грабва от поста председател на парламентарната комисия по въпросите на образованието и просветата.

За краткия период на своето управление правителството на БЗНС и лично Стоян Омарчевски, който застава зад идеите на Читалищния съюз за създаване на библиотечно и читалищно законодателство, прави опит да реши част от проблемите на библиотеките, приемайки два важни за тях закона. Полезни за архива на българската книжнина и за комплектуването на фондовете на народните библиотеки в София и Пловдив са направените изменения и допълнения в съществуващия „Закон за депозиране на печатни и литографни произведения в народните библиотеки“, приет от НС на 12.XI.1920 г.

В същото заседание на НС и на същата дата е приет и „Закон за учредяване на достъпни народни библиотеки“. В мотивите, с които го защитава, министър Омарчевски прави компетентен исторически преглед на постиженията и съвременните успехи на библиотеките в развитите западни страни, като изтъква, че те са резултат от действието на специално библиотечно законодателство.

В блестящата си парламентарна реч той припомня ролята на българските читалища в борбите за национална и църковна независимост преди Освобождението, като с много факти разкрива мизерното им съществуване в съвременните условия и апелира пред депутатите за по-достойната им финансова подкрепа от държавата.

Омарчевски настоятелно призовава депутатите да проявят разбиране към потребностите на читалищните библиотеки, като ги подпомогнат осезателно, за да могат те действително да изпълнят мисията си на истински просветни ин-

Стоян Омарчевски

ституции. Той завършва речта си с думите: „Нека покриме страната си с тях. Народът ще ни благодари един ден за тази предвидливост. А резултатите от тяхното положително въздействие върху народа ни в скоро време ще оправдаят всички разходи и грижи, които сме изживили за тях.“

Липсата на каквато и да е система в страната за професионална подготовка на библиотекари естествено води до факта, че в българските библиотеки от края на XIX век до средата на 40-те години на XX век, а и значително по-късно, попадат често случайни хора, които не са в състояние да поставят работата в тях върху научна основа и не могат да осъществят социалните им функции.

Едва по време на управлението на земеделското правителство и с личната подкрепа на министъра на просветното ведомство Стоян Омарчевски става възможно да се постави началото на първите курсове за подготовка на библиотекари – главно за работещите в читалищните и училищните библиотеки.

В доклад до Министерския съвет (№ 11739 от 15 май 1923 г.) Стоян Омарчевски излага редица съкрушителни аргументи за състоянието на библиотечната професия в страната. Като отбелязва, че у нас има около 800 публични (читалищни) библиотеки, подчертава, че в „страната има само 5-6 подготвени лица за уредници на библиотеките“, поради което преобладаващата част от работещите в тях „нямат елементарни познания върху науката библиотекостроение. А знайно е, че както училището иска своя подготвен учител, така и библиотеката се старае да се сдобие със свой подготвен персонал. На Запад и в Америка има специални училища и факултети при университетите по библиотекостроение. У нас обаче досега, в това отношение няма нищо наредено.“

Благодарение на Стоян Омарчевски се поставя и началото на библиотечната квалификация в България. До края на 30-те години на XX век в курсовете на ВЧС и МНП, които са единствената форма за подготовка на библиотекари у нас, се подготвят около 550 човека.

Правителството на БЗНС увели-

чава значително и средствата в бюджета на Народната библиотека по параграфа за закупуване на книги. От 15 000 лв. до 1919 г., през 1920 г. те нарастват на 200 000 лв., а през следващата 1921 г. – на 400 000 лв.

На 13.XI.1920 г. министър Стоян Омарчевски защитава законопроектите и успешно прокара още три важни за българската книжовност закона: Закон за детската литература, Закон за поощрение на родната литература и изкуство и Закон за авторското право. Законът за детската литература е само една страничка, но благодарение на него тя е освободена от данъци и се насърчава издаването на полезни и възпитателни книги за най-малките в „изящна външност“. Съгласно чл. 9 на Закона за поощрение на родната литература, МНП е натоварено да издава с добро оформление отбрани произведения на български автори, които всяка година раздава като подаръци на отличилите се ученици от всички училища в страната. Тези издания, които са библиофилски, не са пускани в продажба на книжния пазар.

Между изданията, осъществени по идея на Омарчевски, са и пълните съчинения на Иван Вазов в 28 тома, реализирани от големия български издател Александър Паскалев. Субсидирани от МНП, те се продават на много ниски цени и стигат и до най-затънтените села в страната. В началото на 1921 г. Омарчевски възстановява и официалния орган на МНП, създаденото от К. Величков сп. „Училищен преглед“, престанало да излиза от 1915 г., поради избухването на Първата световна война. Този закон е първият след Освобождението, с който се въвеждат ежегодни държавни награди за оригинални творчески постижения в областта на всички видове изкуства.

В годините от 1920 до 1923 г. са публикувани и описите на славянските ръкописи и на старопечатните български книги, притежавани в народните библиотеки в София и Пловдив. Изработени от учените Беньо Цонев и Валерий Погорелов, те са отпечатани с финансовата подкрепа на земеделското правителство и за дълги години остават едни от най-значителните паметници на българската книжнина.

Така със своята многостранна народополезна дейност Стоян Омарчевски, чийто девиз в живота е *работата и служенето на Отечеството*, в житейския му път – *правдата, идеал – възвишението и доброто*, успешно работи за изграждането на държавнически, национални, нравствени и културни добродетели сред учащите се, учителството и гражданството. Достойните му дела, посветени на Отечеството, дават основание да бъде заслужено в редиците на големите българи.

Авторът е главен секретар по научно-следователската дейност и развитие на академичния състав в СБУИТ.

Окръжно № 17743 на Министерството на народното просвещение, 28 юли 1922 г.

„До преди войната образованието и възпитанието в нашите училища бе насочено към едно планомерно и системно развитие сред учащата се младеж на национални и отечествени добродетели, от една страна, и на граждански и културни, от друга. Любов и почит към старинно българското, благоговение пред дейците и строителите на нашето национално дело, старание и съревнование към доброто и хубавото, увлечение в идеалното – бяха мили, симпатични явления, които със своята същност трогваха и правеха живота приятен, съдържателен и високо смислен. Тия добродетели, насаждани в душите на поколенията в продължение на цели десетилетия, бидоха основно разклатени от отрицателните резултати на войните преди всичко в самото общество, а от там и отражението на отрицателни прояви сред учащата се младеж. Последната се увлече от всекидневното, забавителното и лекото в живота; волност, безгрижие и лекомислие обладаха душата ѝ, и лека-полека тя се отдалечи от ценното и съществено в живота и миналото. А в полумрака на нашето минало се откриват големите фигури на редица велики българи, които с неobiкновенено увлечение и с една завидна самопожертвувателност са служили на своя народ, които не са пожалили ни сили, ни младост, за да положат основите на нашия културен и политически живот. От Паисия насам до наши дни се редят светлите и лъчезарни образи на големи културно-обществени дейци, далечни и близки строители на съвременна България. Софроний Врачански, д-р Петър Берон, Неофит Бозвели, Неофит Рилски, братя Миладинови, Сава Раковски, Любен Каравелов, Христо Ботев, Левски, Караджата, П. Р. Славеиков, Иван Вазов и мнозина още големи и малки строители на нашето възраждане и освобождение, както и големите фигури на политико-обществени и културни дейци след Освобождението са завеличили на поколенията своите несъкрушими, светли дела, които трябва да се сочат като примери, като образци на бляскаво изпълнен отечествен и национален, културен и граждански дълг. Стореното от тях ни удивлява, трогва, възнася; то окриля нашия дух; то му дава полети и творчество; то говори на сърцето и душата със силата и блясъка на идеала, с обаянието на обикновеното.

Нима трябва да забравим всичко това? Нима трябва да снемем поглед от това минало, в което имаме толкова светли образи, които като факли вечно осветяват нашия живот, та да се отдадем на един безцелен и безидеен живот? Напротив, първата наша грижа е да обгърнем погледа на нашата младеж към всичко ценно и светло от нашето минало и да я приобичим към това минало, за да почерпи тя от него бодрост и упование, сила и импулс към дейност и творчество. Нашата младеж трябва да знае, че животът само тогава е ценен, когато е вдъхновен от идейност, от стремеж; само тогава животът е съдържателен и смислен, когато е обзет от идеализъм, когато душите и сърцата трептят за хубавото, националното, идеалното, а това е вложено в образите и творенията на всички ония наши дейци, които будиха нашия народ в дните на неговото робство, които го водиха към просвета и национална свобода през епохата на възраждането и които му създадоха вечни културни ценности през неговия свободен живот.

За да се възбуди, следователно, у нашата учаща се младеж и изобщо в младите наши поколения здрав, дълбок, смислен интерес към дейците на нашето минало, към просветните, политическите и културните дейци на нашия национален живот – интерес, който за сега се засяга случайно, било само от учителите по история и български език, било от отделни обществени дейци, Министерството на народното просвещение определя деня 1 ноември, деня на св. Йоана Рилски за празник на българските будители, за празник, да го наречем, на големите българи, който да се превърне в култ на българския народен гений: отдавайки почит към паметта на народните будители. Нека по-често си спомняме техните имена и техните дела, нека по-често посочваме техните стремежи, та да можем и по-дълбоко да разберем, че има нещо в нашата страна, в нашия народ, което е карало толкова българи да умират за него, че думата отечество не е само понятие без стойност, а че има в него нещо, което заслужава всички наши жертви и усилия. Да направим делото на нашите бащи и деди наша гордост и наша амбиция! По отношение на това, как да се организира празникът, предоставя се пълна свобода на учителските съвети, които все пак трябва да имат предвид: 1) на тоя празник трябва да се дава по възможност по-тържествен характер, за да може да се повлияе в горния смисъл на младежта и гражданството, така че празника да не остане само училищен, но и да стане общо национален в истинския смисъл на думата, и 2) празникът да се урежда с оглед на местните събития и местните дейци, като на последните се отдава нужната почит, нужното внимание за наизидание, подем и вдъхновение на поколенията.

Министър: Ст. Омарчевски (подпис)

Нестинарството – Ж

Експедиции в Странджа – Древен Иран – Санкт Петербург –

Изследване на информационната карта на трансмисиите на култура в нестинарската обредност като открита информационна среда на култовите практики и вярвания, установими в музейте на Централна и Източна Турция (истор.: Северна Месопотамия)*

Проф. д.ик.н. Стоян Денчев, проф. д.педаг.н. Александра Куманова, ст.н.с. д-р Никола Казански, Николай Василев

Във връзка с широкомащабната програма на СВУБИТ като методологичен център на информатизацията в България с помощта на консолидиране на усилията на учени от целия спектър на знанието от научните институции у нас

и в чужбина бе командирован екип в Турция за периода 28.05–5.06.2009 г. с цел изясняване на класификационната основа на интелектуалния конструкт, необходим за систематизацията и осмислянето на събирания документален и фотографски материал по нестинарската феноменология, от чиято обработка зависи синергетичното ниво на моделиране на:

1. историографията на изследването; 2. обработката на първичните документи; 3. подготовката на масива с цел да се изгради традиционна библиотека по проблематиката и неин вторичнодокументален свод с принадлежащото му справочно-информационно обезпечение; 4. изграждането на електронен сайт по третираните въпроси; 5. създаването на обобщаваща фотомонография (на български, руски, английски, персийски език).

Обезпеченият интензивен ход на комплексните проучвания по обширната проблематика на това изследване ни отвежда към плодотворния цивилизационен триъгъл-

ник на Месопотамия, с който са свързани корените на нестинарската феноменология.

В района на Северна Месопотамия – днешна

Централна и Източна Турция – се намират музеи, които никога не са били изследвани в занимаващия ни контекст. В историографията отсъства дия за третиране на съхраняваните в тях артефакти в контекста с изследваната информационна карта на трансмисиите на култура в нестинарската обредност като открита информационна среда на култовите практики и вярвания.

Нашата експедиция протече по набелязани в София маршрути:

- Анкара (Ankara): Музей на анатолийските цивилизации (Museum of the Anatolian Civilizations) (Хетската империя – първата индоевропейска /арийска/ цивилизация, Фригийското царство /фригийците са тракийско племе от Балканите/, Понтийското царство на Митридат „дарен от бог Митра“ [Ил. 1] и други); Хатушаш-Богазкьой (Hattusas/Bogazköy) (столицата на Хетската империя и на ранното Фригийско царство);

- Кападокия: Каратепа-Асланташ (Karatepe-Aslantaş) (хетски град с лъвовете на бог Митра – Митраистичният лъв, намерен в Българските земи, е съотносим с образците от

Малаязийския регион); Кастабала-Хиерополис (Hierapolis-Kastabala) (Храма на богиня Кибела – Артемида [Ил. 2] /нейните жрици са танцували свещени танци върху жарава/); Музей на Адана по култови практики, свързани с огнени ритуали (Hataу Museum);

- Антакия (Хатай) (Antakya-Hataу): Археологически музей на Хатай (Hataу Archeological Museum) (най-запазените римски мозайки, изобразяващи храмови тайнства, чиито модели /образци/ очевидно са пренесени от Древна Персия: храмови тайнства на огнени церемонии в чест на бог Митра);

- Истанбул (Istanbul): Археологически музей на Истанбул (Istanbul Archeological Museum); Музея на мозайките в Големия императорски дворец (Museum of Mosaics of the Great Imperial Palace); Църквата „Св. Св. Константин и Елена“.

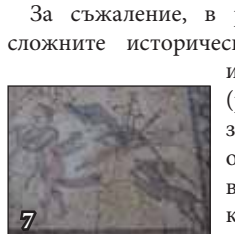
На средата на пътя между Тронът на Соломон (Takht-o-Soleiman) (Иран) и Странджа планина се намира най-западната част на иранското културно и цивилизационно пространство (VI в. пр.н.е. – XI в.), съвпадащо донякъде с историческата област на Северна Месопотамия (North Mesopotamia) и Кападокия (Cappadocia).

Името Кападокия (Cappadocia) идва от персийски език и означава буквално „страната на красивите коне“.

Посочените области (Северна Месопотамия и Кападокия) се намират на територията на днешна Централна и Източна Турция – областта Анатолия (Anatolia) (бълг.: Анадола); тждественият за обозначаването на Анатолийския ареал топоним „Мала Азия“ битова в европейската терминология и просторечие; исторически и днес научно правилно е използването на топонима „Анатолия“).

За съжаление, в резултат на сложните исторически събития и процеси (римско, византийско и отоманско владичество, които силно видоизменят и в крайна

сметка разрушават зороастрийското духовно пространство), при проведените теренни проучвания се установяват малко, най-вече откъслечни отгласи от древните зороастрийски обичаи в областта Анатолия.

Местният краевед Мустафа Уйсун (Mustafa Uysun) [Ил. 3] споделя, че неговата баба и дядо изрично са му забранявали като малък да гаси жарава, защото тя е творение на велик свещен дух, който обитава в нея. По негово мнение това вярване, свързано с огъня, не произхожда от мюсюлманската религия, а има преки корени в зороастризма.

Изказаното твърдение е в съответствие с известната постановка, според която зороастризмът – под една или друга форма, особено в симбиозата му с митраизма – е съществувал дълго време след приемането на исляма в Иран (след падането на Сасанидската империя през 648 г.).

В допълнение към свидетелството на Мустафа Уйсун идва и мнението на местния любител на старината Бекир Байъндър (Bekir Bayindir) [Ил. 4], според когото както в целия зороастрийски изток (Средна Азия, Иран и Северна

Месопотамия), така и тук, в Кападокия, се е запазил известният празник навруз (ноуруз), наречен на турски „хъдърлез (едерлез)“ (Hidirlez), а на Балканите – Гергьовден (6 май), през нощта на който се палят големи огньове и се прескача през жаравата.

Някои артефакти, които намираме в Музея на анатолийските цивилизации (Анкара) – най-големият и без аналог в света специализиран музей в Анкара, ни насочват към трудно уловими на пръв поглед връзки между арийския култ [Ил. 5] на Великата майка на боговете Кибела и зороастрийските огнени ритуали. Разбира се, макар и редки, податките за симбиозата между култа към богиня Кибела и зороастризма в митраистки вариант са от изключително значение за статуса на съвременното сравнително културознание, израстващо върху почвата на историографията като сравнителна научно-познавателна информационна цялост.

Като започнем от малко известното сведение на първия велик географ и познавач на старите цивилизации Страбон (Strabo, 63 г. пр. Хр. – ок. 24 г. сл. Хр.), който е родом от областта Понт, намираща се на северозапад от Кападокия – град Амасия (Amasya), че в най-значимия храм на богиня Кибела, намиращ се до днешния град Хатай (Hataу) в Югоизточна Турция, жриците на Кибела са танцували боси върху жарава по време на тайни церемонии, както и като преминем през полумитичните сведения за подобни ритуали, идващи от матриархата – от мистериалните

практики на амазонките (те също са от района на Анатолия), мистериите на светилището на Великите богове на остров Самотраки, прочутите Елевзински мистерии, ритуалите на вакханките, водени от бог Дионис, донесени от него именно от Анатолия, не е трудно да се предположи, че, вероятно, сложната култова обредност е получила разпространение и в района на Странджа – най-западната част на Древна Персия, най-северната част на Древен Египет.

Тук е мястото да припомним накратко за специфичното историческо развитие на района на Странджа. Този район е бил почти винаги запазван от бурите на историята поради стечение на различни обстоятелства. Бидейки най-крайната територия на Древен Египет и Персия, и въпреки че впоследствие се е намирала срав-

„Вяра е жива представа на онова, за което се надяваме, и разкриване на онова, що се не вижда“

Евр. (11: 1)

нително близо до столицата на Византийската империя Константинопол, в Странджа не е имало големи сражения и опустошения, отгук не са минавали и стратегически пътища.

Именно в този район са се намирали и някои от най-изолираните манастири – като легендарната Парория (вероятно в долината на реките Заберска и Казански дол), където се практикува светогорската исихаст-

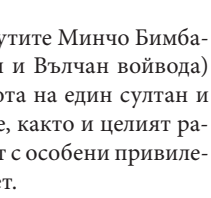
ка традиция: най-мистичното течение в източното православие, в което откриваме определени следи от зороастризма.

В описваната връзка трябва да се изтъкне, че неслучайно има данни за запазване на нестинарството по изключение (в сравнение с останалите ереси) още от времето на император Константин Велики след въвеждането на християнството за официална религия (IV в.).

По времето на Първото и Второто българско царство има основание да се смята, че бива използван възприетият от Персия чрез нестинарите календар, който става държавен (вж: Анчо Калоянов).

В изключително сложния период на османското владичество върху земите на Балканския полуостров именно Странджа отново остава изолирана и запазена от посегателства от всякакъв род. За това допринася фактът, че тя е била със статут на лично султанско владение. Освен това членове на българския странджански род Бимбелови от село Факция (сред които са прочутите Минчо Бимбелов Страшний и Вълчан войвода) спасяват живота на един султан и поради това те, както и целият район, се ползват с особени привилегии и имунитет.

Свидетелствата говорят, че нестинарският обичай е бил запазен в автентичния си вид до Междусъюзническата война (1913 г.). Извършената размяна на население

1. Бог Митра – скулптура
2. Богиня Кибела – каменна статуетка
3. Мустафа Уйсун – местен краевед (Кападокия)
4. Бекир Байъндър – любител на старината (Кападокия)
5. Арийско изображение на слънчевия диск – владетелски регали
6. Арийско соларно символно изображение на лъва
7. Арийско соларно символно изображение на вълка
8. Богиня Кибела – скулптура (теракота)
9. Бог Митра – обелиск (гранит)
10. Танцуваща жрица върху жарава в Храма на богиня Кибела – бронзова статуетка
- 11 (а-б). Молитвената поза (оранта) в ритуала на християните – култови образци
12. Сакралната поза – послание на нестинарския танц в с. Българи в Странджа – кадри от научно-документалния филм „Ритъмът на времето“

Живата старина

Танц в огнения кръг – Централна и Източна Турция (Кападокия)

между България и Гърция след 1913 г. довежда до прехвърляне на гръцките нестинари в Северна Гърция (Беломорска Тракия – с. Анаестинариос (Anestinaris), където нестинарският ритуал се извършва и до днес. Очевидно е, че не националността е била определяща за участниците в обряда, което ясно говори за неговия изключително древен произход.

Известно е, че жителите на българските и гръцките нестинарски села са представлявали една особена затворена общност, като са се женели помежду си и са говорили равностойно и на двата (български и гръцки) езика.

В тази връзка е забележително скорошното свидетелство (от 2008 г., излъчено по Българската национална телевизия) на един възрастен местен жител от района на с. Анаестинари, който е българо-мохамеданин, и на отправения му въпрос „Какви са твоите съседи?“ отговаря: „Има християни, мюсюлмани и нестинари“...

Според направените специално за целите на настоящото изследване лингвистични проучвания на морфологичната структура на неетимологизираната в нито едно универсално и отраслово българско енциклопедично издание дума „нестинар“ от литературния критик Николай Василев в съществителното име „нестинар“ посочените културни пластове са преплетени – и този феномен е фиксиран от българския език.

Следи от културния синкретизъм на нестинарството могат да бъдат открити в предания, песни, игри, танци, сред които са и рудиментите от нестинарската обредност (нестинар: *през гр.*: en nestia – „в огнището“, „в огъня“; човек, който играе бос върху жарава, етимологията може да бъде обяснена и *през бълг.* – не (частица за отрицание) + стин (коренна морфема) + ар (словообразуващ суфикс) = „не“ [частица за отрицание] + „стин“ [вероятно става дума за изпадане на представката „из“, характерно за говорите в Странджа, което означава, че може би става дума за глагола „изстина“, съхранен в тази дума само чрез корена си „стин“) + „ар“ [словообразува-

ща наставка, с която се означава *занятие*] = нестинар: човек, *занимаващ* се с нещо горещо, но все още *неизстинало*; по аналогия – човек на огъня; огнен човек; човек на жарта, жаравата, чието *занятие* е *неизстиналият* огън; човек, чието *занятие* е да преминава през огъня, за да се роди отново; човек, чието *занятие* е да се обжарва, пречиства; по аналогия – обжарващ, пречистващ се човек...; оттук: нестинарска обредност = обжарваща, пречистваща обредност).

В Музея на анатолийските цивилизации в Анкара, в скалните храмове и гробниците на Кападокия, в Музея на античните мозайки в Хатай и в Археологическия музей на Истанбул и в други музеи и светилища проследяваме развитието на култовете на Великата майка на боговете Кибела и бог Митра (известен в региона още и като „Мраморния мъж“ (Marble Man)) през хилядолетията по време на Хетската империя (Hittite Empire), държавата Урарту (Urartu), Фригийското царство (Phrygia), Персия (Persia), елинистичните държави (Hellenistic states) и особено на царството Понт (Pontus) (300 г. пр.н.е. – 64 г. сл.н.е.).

И двата култа (към Великата майка на боговете Кибела и бог Митра) са съпровождали неизменно от арийските соларни символи на лъва [Ил. 6] и понякога на вълка [Ил. 7] – две лъвици при Кибела [Ил. 8] и един лъв при Митра [Ил. 9].

Следва да се изтъкне, че и двата култа, които са имали за цел постигането на безсмъртието на човека чрез духовно пречистване, са официално възприети в Римската империя – първият след отблъскването на Ханибал (Hannibal /202 г. пр.н.е./), а вторият постепенно прониква главно в римската войска след нейните поражения от партите (персийците) (ок. 100 г. пр.н.е.).

Освен това в Музея на Хатай откриваме миниатюрна статуетка на танцуваща жрица с вдигнати сферично и молитвено ръце [Ил. 10] в характерната поза „оранта“ [Ил. 11 (а-б)] – като при танца върху жарава при нестинарите (!). Тя е от района на известния храм на Великата майка на боговете Кибела в Хиераполис-Кастабала (Hierapolis-Kastabala) (в района на Хатай), където Страбон локализира извършването на огнената мистерия. Именно тази поза е сърцевината на сакралното послание на нестинарския танц в с. Българи в Странджа [Ил. 12].

(Следва)

* Докладвано на Заседание на Научния съвет на СВУБИТ на 29.06.2009 г.

Танц в огнения кръг

Проф. д-р ист.н. Валерия Фол

На IV редовна сесия на Междуправителствения комитет на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство в Абу Даби, Обединените арабски емирства, нестинарството бе включено в представителния списък с нематериалното културно наследство на човечеството. Целта е максималното съхранение и предаване на тази хилядолетна традиция на следващите поколения.

Преди век и половина се появяват първите съобщения за тайнствени хора от Странджа планина, повечето жени, които с икони в ръце славят Св. Св. Константин и Елена, като тъпчат с боси крака пламтяща жарава. Пророчествата, изречени в огъня, са думи на Светока, Великия баща, както наричат Св. Константин, и винаги се сбъдват. Когато учените проявяват интерес към нестинарите, обредът вече е едnodневен и обредният календар е разпокъсан спомен за преживяването от предците. До наши дни е достигнала почти цялата структура на древния мистериален обред и свещените инструментални мелодии.

Рано сутринта в неделята преди деня на Св. Св. Константин и Елена от свещените постройки (конаците) на светците в селата Българи, Кости, Кондолово, Сливарово и Граматиково и до днес потеглят тържествени шествия, водени от викилина (ръководител на нестинарското религиозно общество), музикантите със свещения тъпан и гайда, момчета с иконите, нестинарките и нестинарите, вярващите, всички, които носят имената Константин и Елена. Специално за празника от Гърция пристигат и потомците на изселените в началото на XX в. гръцки нестинари. На Голямата аязма всяко село има свой свещен извор и специална дървена конструкция, наричана одърче, на която поставят иконите, хлябове, цветя, предаваните по наследство червени нестинарски кърпи. Водата на изворчетата е най-лековита на този ден, докосването до иконите – също. Местността Голямата аязма е вярвана като Родината, откъдето произхождат и българските, и гръцките нестинари. Ако „Светока отвори пътя“ на някой нестинар и нестинарка, те играят в огъня.

Днес в огнения кръг се играе вечерта в деня на Светите равноапостоли Константин и Елена в с. Българи, понякога и в с. Кости. Все още се спазва известната ни от литературата и от направени преди повече от двадесетина години анкети последователност на обряда. Рано сутринта иконите се пренасят от църквата в конака, където ги подготвят за празника – „къпят“

ги и ги „обличат“ с празничните „ризи“ (червени калъфи) и украси. Принасят се обещаните курбани. Ако жертвените животни са повече, част от месото се готви, друга част се раздава сурово. И до ден днешен понякога жертвопринасят бик. От конака шествие като описаното по-горе отива на аязмото

светците. Вечерта шествието се отправя към разстланата в кръг жарава. Нестинарите играят в огъня със или без икони. Преди и след огнения танц шествието обикаля по три пъти огнения кръг. На общото хоро накрая могат да се хванат всички. Цял ден музикантите свирят свещените нестинарски

Нестинар от с. Българи играе в жаравата в неделята преди празника на Св. Св. Константин и Елена в мест. Голямата аязма

Момиче от с. Граматиково с нестинарската икона на селото

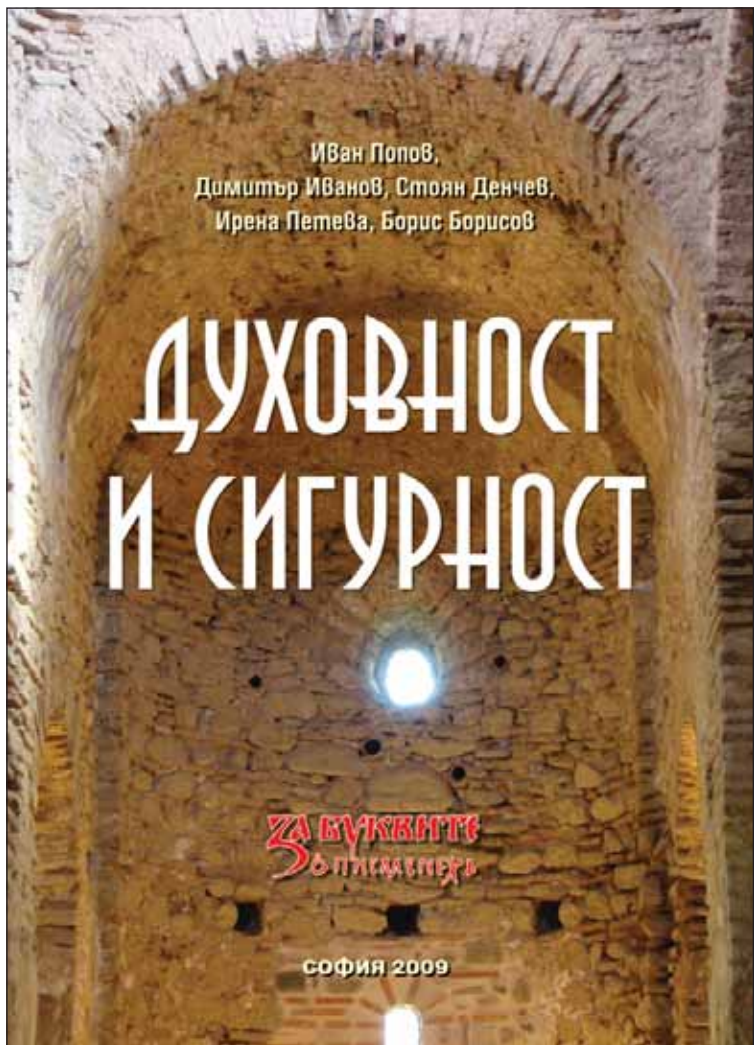
на Св. Константин, където викилинът поръсва с вода иконите и всички дошли. Вярващите палят свещи и оставят хлябове на столнината при извора. Понякога на това място семейства, получили изцеление от водата на светеца, дават курбан и раздават месото сурово на присъстващите. След връщането на иконите в конака цял ден хората се стичат в свещената постройка, палят свещи и оставят дарове на

мелодии – когато шествието се отправя към конака, извора и огъня, се свири „На тръгване“, когато се извършват жертвоприношенията – „На борба“. „В огъня“ е мелодията, на която танцуват нестинарите, а хорото се вие по мелодията „Около огъня“. И българските, и гръцките нестинари – всеки на своя език – пеят песента за „Свети Костадинчо“.

Корените на нестинарската обредност се губят далеч в хилядолетията преди Христа. Това е времето, когато култът към Бога Слънце е вече трайно установен и проекцията му върху земята е осмислена като свещен огън с кръгла форма. Слънцебогът е син на Великата богиня-майка и равнопоставен ней. Масовата мистериална обредност на траките в чест на равнопоставените богове от района на Бизантион (Константинопол, дн. Истанбул), наричана нестинарство, е християнизирана и вярващите са разпознали в образите на Св. Константин и майка му Св. Елена своите стари богове. Старото население, елинизирано и славянизирано през вековете, предава на своите потомци дълга ежегодно да хармонизират ритъма на човешкия живот с космическия.

Снимките към статията са на проф. Валерия Фол – преподавател в катедрата „Културно-историческо наследство“ на СВУБИТ.

Нова книга на издателство „За буквите – О писменехъ“

Стари традиции и нови реалности

Читалище „Интеркултура – XXI век“

В чест на 150-годишнината от създаването на българските читалища група ентузиастични създадоха ново читалище „Интеркултура – XXI век“. То има за цел да проучва българския принос в настъпващата глобална интеркултура, в която достигнатите постижения стават анонимни за човечеството, ако предварително не е заявен техният създател в национален план. С това то се родее с първите български читалища от Възраждането.

Началната ни инициатива беше проведената през 2008 г. в столицата научна конференция „Приносът на българската култура за интеркултурата на XXI век“. В нея участваха с доклади по различни теми учени от Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, от Българската академия на науките и чуждестранни учени от Германия, Русия и други страни. Идеята е тя да се провежда периодично. Читалището се насочи към проекти – в Европейския съюз и на други страни, с които имаме межкултурни отношения. За Годишната на Русия в България и Годишната на България в Русия кандидатстваме с проект в руски фонд, който също е одобрен. Започната е работа по съвместен проект с френска неправителствена организация в официални връзки с ООН и ЮНЕСКО с Конгреса на народите в Париж. В разглежданата от проекта тема „Приносът на Балканите за демокрацията“ ще бъде представен и българският принос, започвайки от времето на траките и завършвайки до наши дни. Предстои балканска интерлингвистична среща с българска неправителствена организация и международна организация в официални връзки с ЮНЕСКО и ООН с център в Холандия. Представители на читалището са сред инициаторите на Общобългарския парламент при Организация на обединените българи. Читалището подпомага с гастроли на чужди артисти други читалища. За да се осигури това материално, провеждаме курсове с кандидат-гимназисти, което съвпада с читалищните традиции.

Читалището е отворено към различни неправителствени организации у нас и в чужбина, свързани с межкултурните взаимоотношения с различни страни в разнообразни области, показващи българския принос както в другите страни, така и към бъдещата глобална интеркултура, в която той да бъде ясно очертан. Наистина този принос не е малък и за неговото изясняване могат да допринесат най-много българските читалища, които чрез своята дейност съхраняват паметта за миналото на народа ни вече повече от век и половина.

В навечерието на Кирило-Методиевския празник от 20 до 22 май 2009 г. се състоя втора научна конференция на тема „България и Русия – в миналото, настоящето и бъдещето“ с участието на български и руски учени.

E-mail за връзка: centroespero@abv.bg

Проф. Димитър Папазов
Заместник-председател на читалище „Интеркултура – XXI век“

Незабравени ноти

Време е и Дико-Илиевите хора да поемат нагоре по Дунава към Европа

Цвети Радева

Дунавското хоро отколе се възприема като всепризнат български химн-образец на нашето културно наследство, който пресича паралели и меридиани, като държи българите ръка за ръка, сърце до сърце, като ги свързва през разстояния и време. Звучали са подобни ритми и преди да ги сътвори по своему самобитният гений Дико Илиев, а сетне мнозина ги възприемат като народно творение. Заслужава наистина да се изследват тези движения във фолклора – от народно към лично творчество и обратно като рядък пример за „авторски фолклор“.

Повече от четири десетилетия капитан Дико Илиев ръководи гарнизонния оркестър в Оряхово. Никой не се обръща по чин към него, а само с „Бай Дико“. И няма човек – стар или млад – да не знае поне Дунавското му хоро. Знае се, че го е създал при стените на тукашната крепост „Камъка“, където би следвало да се постави паметен знак. Негови са думите: „Най-обичам да гледам как го играят на мегдана моми и момци, с алено мушкато закичени – това цвете най-много му прилича“.

Дойде му времето: в края на тазгодишния август под названието „Алено мушкато“ бе поставено начало на международен фестивал на духовата музика с конкурсен характер.

Целият град бе преобразен с въодушевление от местните хора. Дойдоха гости от цялата страна: духови оркестри от Ловеч и Севлиево, танцови трупи, детски състави, мажоретки, гости от Румъния и Украйна. Младежи от Ботевград по ноти, донесени отвъд Атлантика, свириха редом с Диковите хора композиции на Арета Франклин и Шакира. Традиционните ритми се обогатиха със съвременни мелодии, обичани от поколението „Интернет“.

Основното в подготовката бе няколкогодишното издирване на неизвестни записи на мелодии от Дико Илиев. Най-много допринесоха за това журналистката Цветана Маркова, автор на книгата „Дунавско хоро, закичено с червено мушкато“, претърпяла вече няколко издания, Хризантема Рашева – секретарката на читалище „Надежда“, и Кузман Кузманов, диригент на духовия оркестър в града. Българското национално радио, което осигури цялостна медийна подкрепа на фестивала, издаде компакт-диск със запис на 14 непознати хора, маршове и танга, заслужаващи да бъдат съхранявани в Златния фонд.

Гостенин на фестивала от Тракия сподели всред необичайното оживление от песни и игри:

„С нашия фолклор ние отдавна сме си в Европа. Време е и Дико-Илиевите ритми да поемат нагоре по Дунава, към родината на Моцарт и Штраус. Така ще се приобичим още по-близо към останалите европейци. И на всеки българин-гурбетчия ще му трепне сърцето, като ги чуе.“

Състав „Изворче“ от оряховски девойчета

Барелеф на Дико Илиев
върху фасадата
на читалище „Надежда“Кметът Георги Пенков
преобрази града за фестивала

Дефилира духов оркестър

Играят украински танцьори

Казват тукашни хора, че самият Дунав забавя движението си, като минава тъдъва – да се порадва на Дунавското хоро...

Вторият международен фестивал на духовите оркестри ще бъде отново в Оряхово през следващата 2010 г., на 17 и 18 септември.

Да си помагаме!

Фестивал „Български срещи“ в Крим

Симферопол, Коктебел, Ялта. От пратеника на в. „За буквите – О писменехъ“ Станини Дешева

Три дни, от 25 до 27 септември 2009 г., Симферопол (столица на Автономна република Крим), Севастопол, Ялта, Алушта, Коктебел, Бахчисарай бяха огласени от български песни, свирни, хора. Фолклорният танцов ансамбъл „Искър“ към дома на културата „Искър“, София, и читалище „Св. Иван Рилски“, село Герман, Софийско, предаваха международния облик на фестивала „Български срещи“.

Този фестивал има дълга история. Тя започва от 1991 г., когато завърналите се от депортация българи и придошлите в началото на 90-те години от Бесарабия и Таврия (Молдова и Украйна) се събират в град Керч. Те разговарят, пеят и плачат, играят хора и ръченици, припомнят си позабравени традиции. Толкова им харесва, че всяка година правят български срещи, като редуват градовете Севастопол, Нижнегорск, Коктебел, Алушта, Судак, Симферопол, Киринички, Ялта, Стари Крим, Бахчисарай. През 1994 г. се появява Кримското републиканско българско дружество „Паисий Хилендарски“ (със седалище в Симферопол), а от 2005 г. българските срещи стават международни. Наши домакини са Асоциацията на българите в Украйна (със седалище в Одеса) и Кримското републиканско българско дружество „Паисий Хилендарски“. Фолклорният танцов ансамбъл „Искър“ показва своето изкуство на симферополска, севастополска, ялтенска сцена пред пъстра публика (в Ялта живеят люде от 120-125 националности) и певчески и танцови състави от Молдова и Украйна.

„Българи, да си помагаме!“ – пише на поканата за откриването на Третия международен фестивал „Български срещи“ на 25 септември 2009 г. в Руския академичен драматичен театър „Максим Горьки“ в Симферопол. Залата е многонационална, но преобладаващо българска. Зад кулисите, както се полага, ръководителите на съставите дават последни препоръки. Надежда Колева, ръководител на нашите „искърци“, изглежда спокойна. Танците, постановка на Никола и Надя Колеви, са изпипани до последно. Ръкопляскания и три биса след шопския вихър са награ-

да, признание, радост, гордост за 16-17-годишните хоротропци, за техните ръководители, за България.

По време на фестивала имаше среща на участниците с извънредния и пълномощен посланик на Република България в Украйна Димитър Владимиров, с Райна Манджукова, председател на Държавната агенция за българите в чужбина, с президента на Асоциацията на българите в Украйна Антон Киссе, с председателя на дружество „Паисий Хилендарски“ Иван Абажер. Много емоционално беше представянето на книгата „Българите в Крим“ от проф. Иваницка Георгиева и Красимир Стоилов от Софийския университет „Св. Климент Охридски“. В Ливадийския дворец в Ялта бъдещите читатели се срещнаха и с книгата на В. Митков „Голгофа болгар Таврии: анатомия репресий (20-40 годов XX века) – „Голготата на българите в Таврия: анатомия на репресиите (20-40-те години на XX век)“. Изложбата на невероятния български художник от Измаил Александър Кара също беше в Ливадийския дворец. Имаше и футболни състезания и много, много, разговори, разменени адреси, усмивки, прегръдки ... Не мога да не спомена Анна Зеленина от Федосия и Галина Попова от Симферопол. Две възрастни жени,

изстрадали живота на българите в Крим. Галина е запазили майчината българска премяна, вече дарена на Етнографския музей в Симферопол, и още помни и пее българските стари песни, Анна е един от основните информатори на Иваницка Георгиева. Без озлобление, без ненавист те разказват и пеят, за да се знае, за да остане. До тях поставям Нели Златова от Камчик. Нисичка, закръглена, вече пенсионерка, но с невероятен глас. Носията ѝ е яркочервена рокля от домашно тъкан, останал от баба ѝ плат. И престилка от онова време. Пее песни „на собат“, т.е. на трапеза, бавни, дълги, цели истории. За принос в културата на Украйна Нели Златова от Камчик (сега Заря) е отличена със златен орден трета степен лично от президента Ющенко.

Ден трети, 27 септември. След концерти на участниците в Коктебел, Севастопол, Бахчисарай, Алушта – галаконцерт в зала „Юбилейна“ в Ялта. В края на музикално-танцовия маратон – приветствия и отличия. След блестящото им представяне нашите танцьори от ансамбъл „Искър“ получават първа награда.

Вековните кипариси край пътя Ялта – Симферопол ни изпращат: „Довиждане. До следващия фестивал през 2011 година“.

Говори Райна Манджукова – председател на Държавната агенция за българите в чужбина

Рис. Спасена Илиева, 14 години, Лондон

Роден или майчин език?

На 30 и 31 юни 2009 г. в Националния исторически музей се проведе Втората конференция на младата и много дейна Асоциация на българските училища зад граница. Присъстваха 135 души, от които 62 учители от 43 български училища в 23 държави. Гости на събитието бяха министърът на образованието, младежта и науката Йорданка Фандъкова, министърът без портфейл ст.н.с. Божидар Димитров, народният представител Георги Пирински, председателят на Държавната агенция за българите в чужбина Димитър Димитров, г-н Кривошійски от екипа на вицепрезидента Ангел Марин, педагози, журналисти, книгоиздатели.

В приветствието си министър Божидар Димитров направи паралел между възрожденските училища у нас и българските училища зад граница: „Над 1500 училища бяха организирани в България без грош помощ от държавния бюджет на Османската империя. По това време в огромната Руска империя има 1248, във Великобритания 1500. Това е една от причините световната общественост да застане зад България през 1876 г. след Априлското въстание, а не само пролятата кръв.“

Министър Йорданка Фандъкова подчерта: „Необходими са законови промени, необходимо е всяко дете, което желае, да изучава български език, така че, когато се върне в България, да може директно да влезе в класната стая без процедури, без приравнителни изпити.“

Депутатът Георги Пирински обърна внимание на програмата „Роден език и култура зад граница“, въведена през миналата учебна година, която „има значение колкото за българите, живеещи зад граница, толкова и за нас, за българското общество в страната, защото това е част от един процес на възстановяване на самочувствието ни на народ и страна, която носи култура със свои неповторими измерения, със свой принос в човешката цивилизация.“

Какви са болките и желанията на българските учители в чужбина? Още първите изказвания поставиха въпроса за създаване на публичен обществено-държавен регистър на българските училища в чужбина, създаването на специализирани учебници, включително и дигитални, включването на българския език в матуритетните изпити на първо време в страните от Европейския съюз като един от механизмите срещу асимилационните процеси. Освен това матурата по български език ще даде възможност на нашите ученици да се върнат в България и да продължат образованието си във висши училища. Всичко това може да се осъществи чрез сключване на двустранни правителствени споразумения с държавите, в които има компактни български общности. И д-р Ирина Владикова – директор на българското училище „Св. Кирил и Методий“ във Виена, и Снежана Мечева – директор на българското училище в Лондон, и Боянка Иванова – директор на едно от българските училища в Чикаго „Джон Атанасов“, споделиха, че решаването на проблемите не търпи отлагане. Докато училищата в България намаляват, в чужбина българските училища се увеличават. Те са жалоните, които в съвременния свят определят границите на българското културно пространство. Това предполага да се осигуряват учители по роден език, да се повишава тяхната квалификация.

Според ст.н.с. д-р Боян Кулов – председател на Асоциацията на българските училища в чужбина, в MOMH трябва да се създаде специална дирекция за училищата зад граница заради специфичните им нужди, да изработи законен статут и нормативно да уреди всички форми на обучение по български език, история, география и култура на България, да узакони и усъвършенства програмата „Роден език и култура зад граница“.

Играят „хоротропците“ от ансамбъла „Искър“

Българско присъствие

По следите на българската духовност в Одринска Тракия

Пламен Крайски – сдружение „Кръг Будител“

В българския език думата „свсед“ има един-единствен синоним – „комишия“. За малката, но важна портичка, която е свързвала два съседски двора обаче има само една дума – „комишулук“. Свикнали сме да казваме: „Имам си комишулук“. И през тази порта сме общували със съседите било за добра дума, било за щипка сол.

Асоциацията за комишулука беше предизвикана у мен при откриването на Българския образователно-информационен център в Тракийския университет в Одрин. За себе си го нарекох

българската читалня

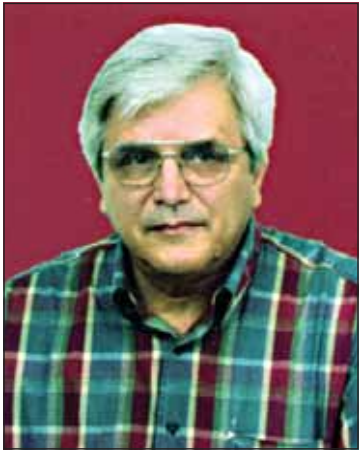
Идеята за изучаване на български език е колкото спонтанна, толкова и добре премислена. Нейни инициатори през 2004 г. са проф. Стоян Денчев, ректор на Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии, и Минчо Спасов, тогава областен управител на Ямбол. Тя съвпада и с намеренията на проф. Енвер Дуран, ректор на Тракийския университет в Одрин-учебно заведение с относително кратка история, но с огромен авторитет и сериозни амбиции. Днес за едно място за обучение по български език тук има 25 кандидата.

В изграждането на центъра основна роля има СВУБИТ, но това става не без помощта на генералното консулство на България в Одрин и спонсорството на две турски фирми. В просторната зала традиционните мебели съжителстват с инсталирана видеосистема и компютри с включен Интернет. Едва ли някой би си представял преди време, че стените на един турски университет ще приемат портретите на Христо Ботев, Иван Вазов, Петко и Пенчо Славейкови, Пейо Яворов, Елин Пелин, д-р Кръстьо Кръстев. Книжните стелажи пазят томове на наши класици, както и голямо количество научна литература за историята и културата на България. Сред тях е Вазовият роман „Под игото“. Чрез Сдружение „Кръг Будител“ бяха дарени близо 200 тома от Националния исторически музей, от Националния литературен музей, от Института по фолклор при БАН, от фондация „Блага Димитрова“ и от телевизионното предаване „Сите българе заедно“. Дарение направи и Йордан Василев – книги от личната библиотека на Блага Димитрова. Любопитство привлича и пълното течение на сп. „Будител“.

Дори в кратка разходка из Одрин се усеща

българското присъствие

тук. Предишният сокак, към църквата „Св. Георги“, вече е асфалтиран и носи името улица „Св. Георги“. Тя води в махалата „Барутлук“, населена до началото на XX в. с българи. Църквата беше възстановена със средства на българското правителство и осветена наново през 2004 г. Тя е изградена през 1880 г. и представлява просторна, трикорабна базилика. Разрешение за строежа ѝ дава султан Абдул Хамид II, а съдействие оказва местният валия Рауф паша.

Пламен Крайски

Днес грижата за българските културни и исторически паметници се осъществява благодарение на Програмата за опазване на културното наследство, подписана от правителствата на България и Турция.

След възстановяването на храма в него работи и българско читалище с библиотека. На един от етажите е разположена етнографска сбирка, подарена и подредена от Националния исторически музей.

Не е трудно да се открие и българската православна църква „Св. Св. Константин и Елена“ в кв. „Абдурахман“, махала „Узункалдъръм“ в югоизточната част на Одрин. Тя е построена през 1869 г. от българския строител Костадин Казаков (Костадин Казака) само за осем месеца. Толкова са били необходими и на арх. Васил Китов и строителната фирма на арх. Али Ерол от Одрин да я възстановят през 2008 г. Сега тя е място на поклонение, на сватби и кръщенета на специално идващите тук наследници на изселените тракийски българи, като посетителите в последно време са се увеличили с около 40 процента. Освен тях и в двете църкви по празници идват и гърци от селата на западния бряг на Марица.

Още един български знак

в Одринска Тракия привлече вниманието ни. Благодарение на находчиви студентски наблюдения стигнахме и до една великолепна сграда в Къркларели, както днес се нарича Лозенград. Това е родното място на първия български екзарх Антим I и на мнозина други културно-просветни и революционни дейци. Дори и на Вазовия герой Бойчо Огнянов от „Под игото“. Тук е един от центровете на Илинденско-Преображенското въстание. Градът е свързан и с успешните бойни действия на българската армия през Балканската война. Както разказва историята, кавалерията ни е „минала в галоп и продължила за Люлебургас“. Тогава се създава и временно управление, като губернатор е ген. Георги Вазов, брат на народния поет Иван Вазов.

В кв. Яйлата, където са запазени много старинни къщи, погледът ни спира една великолепна фасада на двуетажна сграда с ренесансови архитектурни елементи. Входът ѝ е бил затворен с масивна двукрила дървена врата, а от двата кръгли прозореца вътре пестеливо е про-

никвала светлината. Вторият етаж е осветяван от пет прозореца, вписани в арка, носена от елегантни колони. Над тях има още един кръгъл прозорец.

Духовната и политическата еманация на българите през XIX в. в пределите на Османската империя, стремежът към самостоятелна църква и остроо противопоставяне на тази идея от страна на Цариградската патриаршия и Русия кара група дейтели да търсят църковна независимост в лоното на католическия Рим. Така на 2 април 1861 г. в Сикстинската капела папа Пий IX ръкополага за епископ на Католическата църква от източен обред архимандрит Йосиф Соколски. За епископски център е избран Одрин. Вероятно тогава, за да се противопоставят на гръцкото духовенство, тукашните българи започват и строежа на тази сграда. Така нареченото униатско движение няма успех, особено след 1870 г., когато е учредена Българската екзархия.

Сред жителите на града тя е известна като „Българската църква“. Някои обаче изказват и съмнения, като определят сградата и като винарна, и като молитвен дом. Всичко това се допълва и от факта, че входът е от източната страна, а не от западната, както е по православния канон. На всичко отгоре сградата е и двуетажна и поне в момента не се очертава абсида. Почти бяхме налегнати от разочарованията, когато се установи, че над западния прозорец са изписани инициалите на Христос – ХС. Прозорецът е увенчан от декоративна украса, изработена от вертикално поставени малки тухли. В най-високата точка на арката украсата прекъсва и именно тук е поставен божият инициал.

По спомените на редица български свещеници, родени в района, успяхме да установим наличието на три български църкви в Лозенград. Тези сведения се потвърдиха и от архива на Българската екзархия. Стана ясно, че катедралната църква „Св. Спиридон“ се е намирала в центъра на града и е просъществувала най-дълго, вероятно до 50-те години на XX в. Другата църква – „Св. Атанас“, е разрушена рано, може би след Балканската война. Така във фокуса на предварителното проучване попадна третата църква – „Св. Никола“, която се е намирала в махалата „Св. Никола“. В града е имало и три училища – две начални и едно класно (прогимназия). За подпомагането на едното от тях – „Преображение“, открито през 1882 г., е разиграна дори лотария с първа награда от 500 гроша.

Теренът, върху който е изградена църквата „Св. Никола“, е дарен със султански ферман и е повече от 2,5 дка. Самата постройка е заемала 455 кв. м, а в останалата част от двора е започнат строеж и на нова голяма църква от дялан камък. На първия етаж се е намирал молитвеният дом. По тясна дървена стълба се е стигало до втория етаж, където е имало две класни стаи и една стая за учителите.

Другият великолепно запазен документ е книгата за приходите и разходите на църквата. В нея свещениците са отбелязвали всички приходи от продажбата на свещи и от даренията и как са изразходвани те.

След Балканската война българското население е прогонено бавно и мъчително от Кърк Клеши („Четиридесет църкви“ – тогавашното турско име на Лозенград). Изселени са и хората от околните села. Имуществото е разпределено сред живеещите там и новозаселилите се турци. Българските църкви и училища обаче са запазени и те продължават да служат на малкото останали нашенци. За кратък период от време по силата на Ньойския договор Одринска Тракия е под гръцка власт. При оттегляне на гръцките войски след 1922 г. и изселването на гръцкото население имуществото на българските църкви и училища е разграбено от гърците. Специална комисия от свещеници ни е оставила ценен документ, който свидетелства за това. В протокол са описани всички църковни и училищни вещи, които са били откраднати – икони, кръстове, книги, столове и какво ли още не. През следващите години продължават да функционират катедралната църква „Св. Спиридон“ и църквата „Св. Никола“. Запазено е и едно от училищата.

По последни данни, открити в българските архиви, имотът с църквата „Св. Никола“ е отнет през зимата на 1935 г. Запазени са разписки, които свидетелстват

за платените от архиерейския наместник йеромонах Висарион пари по пренасянето на църковното имущество. Тогава е открадната и камбаната на църквата, която турската полиция упорито издирва. Това са и последните дни на един център на българската духовност в Лозенград.

Днес градът се развива бързо и успешно. Ако попиташ някой жител от бившия Бургаски окръг къде се пазува най-евтино, той ще ти отговори „в Лозенград“. И това не е случайно, защото от нашата граница при Малко Търново до магистралата Одрин–Истанбул е изграден великолепен път.

Впечатленията, които донесоха проф. Стоян Денчев и арх. Васил Китов от срещите си с кмета на Къркларели, са обнадеждаващи. Изразена е готовността им за съдействие при цялостното изучаване на този паметник и неговото възстановяване.

Сдружение „Кръг Будител“ и Съюзът на народните читалища вече направиха аргументирано предложение до министъра на културата Вежди Рашидов и до министър проф. Божидар Димитров да се направи необходимото за възстановяването на църквата „Св. Никола“ и българското училище.

Предстояща е и реставрацията на нашия метох в Истанбул, а стана известно, че истанбулската управа е дала разрешение да се работи и по ремонта на църквата ни „Св. Стефан“.

Тяга към духовното

Учреден е Съюз на балканските библиотеки

Учредителите на Съюза на балканските библиотеки

На 29 юли 2009 г. в гр. Одрин, Турция се проведе учредително събрание на Съюза на балканските библиотеки. Присъстваха представители от Турция, България, Сърбия, Босна и Херцеговина, Косово и Румъния. Представители от българска страна бяха ст. ас. Пламена Златкова, ас. Белла Тетевенска, ас. Елена Игнатова и Борис Борисов.

С мнозинство за председател на Управителния съвет беше избран Ендер Биляр – Директор на библиотеката на Тракийския университет. Бяха избрани и останалите членове на Управителния съвет: Сали Башота (Турция) и Гилда Драганеску (Румъния) – вицепрезиденти; Мюса Йонсел (Турция) – счетоводител; Тугба Каратепе (Турция) – генерален секретар; Еница Цюник (Босна и Херцеговина) и Анна Ангелова (Директор на Университетска библиотека на

Софийски университет „Св. Климент Охридски“). За председател на Контролния съвет беше избрана проф. Иванка Янкова – Завеждащ катедра „Библиотечен мениджмънт“ в Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии и председател на Асоциацията на университетските библиотеки в България.

За Почетен председател на Съюза на балканските библиотеки беше избран проф. д.к.н. Стоян Денчев – Ректор на СВУБИТ и председател на Съюза на народните читалища в България.

Подписано беше споразумение за сътрудничество между библиотеката на Тракийския университет, представлявана от Ендер Биляр, и Библиотечно-информационния център в СВУБИТ, представляван от ас. Елена Игнатова.

Със слънце в душата

Атанас Смирнов – духовен покровител,
поет, читалищен деец, общественик

„На Атанас Смирнов,
поета и човека,
превърнал Дряново в Мека.“
Радой Ралин

И поради това обстоятелство Атанас Смирнов е обречен на щастлив живот. Предопределението не се сбъдва напълно – отнета му е възможността да пътува и да се радва на широкия свят, но стократно му е дадена сила и мъдрост да устоява на житейските вихрушки. Роден е да бъде център на духовен живот, да бъде приятел, съдник, съветник. Уединението му е чуждо, а е било така необходимо за собствената му работа. Много хора – ученици, поети и белег ристи, вестникари, читатели – от сутрин до вечер минават през кабинета му в читалището или през гостолюбния му дом. Телефонистките в пощата са се шегували, че благодарение на бай Атанас изпълняват месечния си план, откликвайки често-често на поръчките му за разговори със София, Пловдив, Щръклево, Шумен, Габрово... Огромните коже-

ни чанти на раздавачите са били препълнени с писма и картички от България и от чужбина – понякога адресирани само – „Дряново. За писателя Атанас Смирнов“.

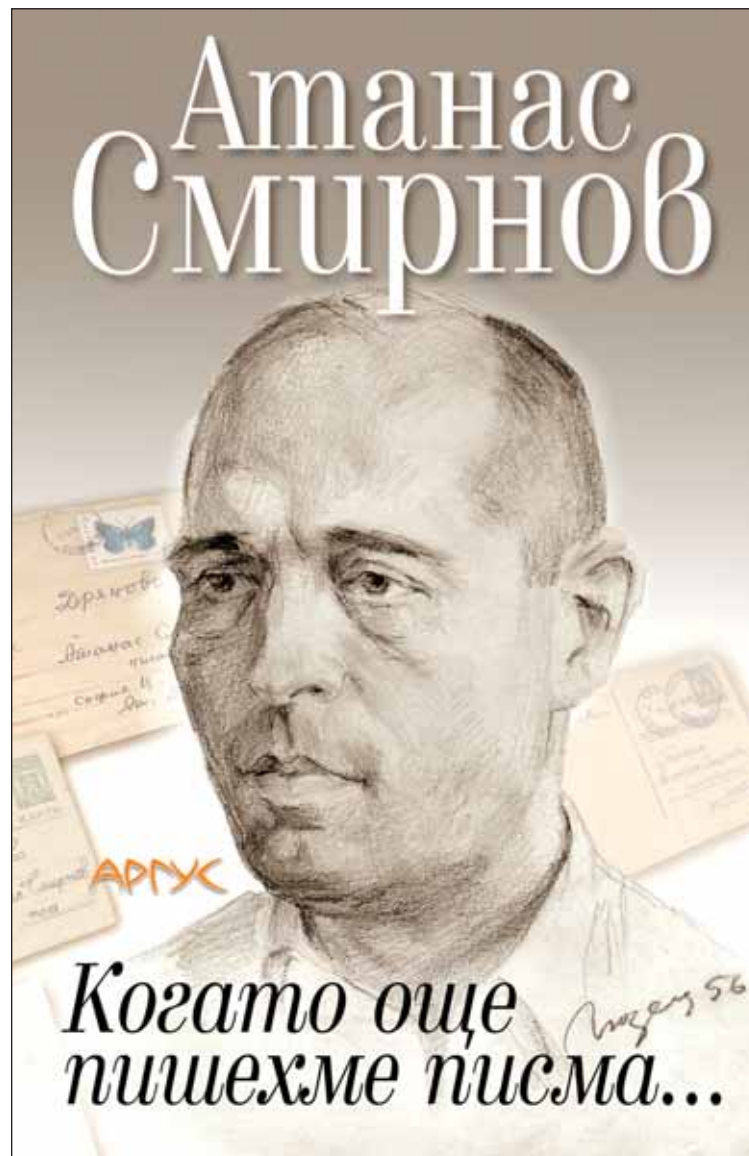
Писмата, публикувани в книгата „Когато още пишехме писма...“ (заглавието е колективен труд на класиците Марко Ганчев и Георги Мишев), са малка част от съхранените в Националния литературен музей, в Държавния архив и в частни сбирки. Представяват не само свидетелства за междуличностни отношения, а са и илюстрация за духа на епохата, на прелома между две епохи. Те са интелектуален портрет на Атанас Смирнов – поетът, който във времето на духовна оскъдица мисли с главата си и, опирайки се единствено на собствената си съвест, прави опити да преодолява ограниченията на казионното мислене, на скования консерватизъм. Времето, когато комсомол се пише с главна буква, а Университет – с малка. Но приемаме, че това е само външен белег на лоялност към системата, защото в средата на 40-те години,

спасявайки интелигенцията на Дряново от т.нар. Народен съд, той се подчинява на законите на човеколюбието. А това са годините на партийните обсеждания и наказания, на принудителните изселвания, когато с половин дума от по-високо място Смирнов е можел да остане без дом, без работа.

На 5 септември 2009 г. се навършиха 100 години от рождението на поета от Дряново. Обикновено юбилеите са повод за равностетка. И на проява на конюнктура. Равностетката: малко по обем, но запомнящо се лично творчество (нерядко цитирано даже в интернетското пространство); хиляди страници преводи от руски език; десетки кръжочници, много от които са свързали завинаги съдбата си с литературата; прекрасно сплотено семейство; много верни приятели. Конюнктурата – мерило за собственото ни достойнство и памет.

Роден в неделя – призван да носи слънцето в душата си.

Румяна Пенчева

Корица на книгата на Атанас Смирнов „Когато още пишехме писма...“

Писма на български писатели до Атанас Смирнов и на Атанас Смирнов до сина му. Румяна Пенчева – съставителство, послеслов, пояснителни бележки и животопис. Стефан Смирнов – предговор и редакция. Никола Гюзелев – портрет. Димитър Стоянов-Димо – корица. Издателство „Аргус“, 2009 г.

Познато и непознато

Алманах „Родно Лудогорие“

В ръцете на читателите е книга, събрала труд, порив, издирвания на цял един живот. Където и да е бил, с каквото и да се е занимавал, Борис Илиев никога не е престава да открива, да осмисля и подрежда историята, полята, горите, реките, светите места на своето родно Лудогорие.

Всъщност алманахът е енциклопедия, в която не само нещо и изчерпателно, но и с много обич авторът-съставител е намерил най-точното и вярно място на всеки кът, важен факт или човек от огромния свят на този интересен край.

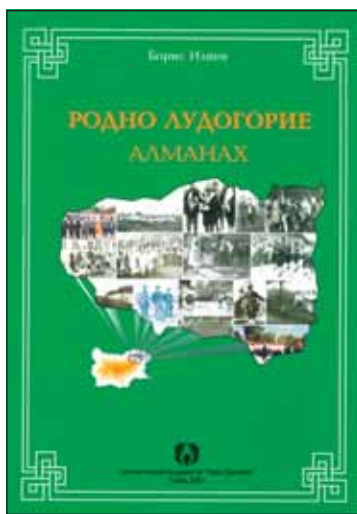
Борис Илиев е роден през 1927 г. в с. Свещари, Исперихска община, известно с неотдавна откритите тракийски гробници. Юрист по образование, родолюбец по призвание, той е автор на повече от 30 книги и пиеси. Основател е заедно с още верни на родния край хора на културно-просветното дружество „Родно Лудогорие“ и е негов председател от създаването му през 1990 г до днес. Негова е идеята за походите „По стъпките на четата на Таньо войвода“ (от 30 май до 2 юни) и „По пътя на Бедреднин“.

„Лудогорието е географска област в Република България със смесено население – предимно от българи и турци, със специфични проблеми, породени от тоя факт. Битуването на българите и турците тука е от шестстотин години и то е преминавало ту в добросъседство, ту в противопоставяне и изолация, без особен стремеж за взаимно опознаване, което би ги направило по-близки и по-приемливи един за друг“, пише авторът,

поемайки тежката задача да отдаде заслуженото уважение и знание и за едните, и за другите.

В своя предговор докторът на географските науки проф. Николай Мичев изтъква: „Борис Илиев е третият автор след В. Маринов и В. Дойков, който се заема с цялостно изследване на Лудогорието и първият (подчертано от нас), който описва Северното Лудогорие и определя границите му с Дунавското побережие и Добруджа. В този смисъл той завършва започнатото от Васил Маринов дело и има свой значителен принос в изследването на областта“.

„Където минеш, сей! Все някой ще пожъне.“ – изповядва в едно свое стихотворение Борис Илиев. Предстои богата жътва от посято в алманах „Родно Лудогорие“, защото, както пише Али Рафиев:

Корица на алманаха

„Такава книга е потребна за Лудогорието“.

Добавяме: и за всички нас.

Каменни надписи (IX – X в.)

„Дойдох в понеделник по пладне. И възлязох на черквата. И написах.“

„Боже, чрез твоето име, спаси ме, чрез твоята сила съди ме. Климент папа Римски.“

Надписи в черквата на манастира край гара Равна, Провадийско.
(Става дума за третия римски папа, чийто култ е наложен в България от първите ученици на Кирил и Методий.)

„Господи, помилуй твоя раб презвитер Йоан и твоя раб Тома, които построиха църквата на името на Св. Власий. Амин.“

„Гроб съм на раба Божия Тудора. От този камък (...) до стената има (...) лакти.“

„Грешният Ян писа, когато лежа в тъмница.“

„Писа дякон Илия.“

„Аз, Мартин писах.“

„Ян направи този кръст.“

„Лолин прешлен.“

С емблемата „Аргус“

Първото в света специализирано издателство „Аргус“ се появява през 1922 година. Тогава писателите Светослав Минков и Владимир Полянов успяват да издадат шест книги в поредица, озаглавена „Галерия на фантастите“. Техен избор са емблематичните за епохата на модернизма и „диабололизма“ автори като Едгар Алан По, Ханс-Хайнц Еверс, Джек Лондон и Станислав Пшибишевски.

С емблемата „Аргус“ тогава излиза и първата българска книга фантастика – сборникът с разкази на Светослав Минков „Синята хризантема“. Корицата е дело на художника Иван Милев. Следва сборникът „Ужасът“ с разкази на Еверс, преведени от Владимир Полянов, а сетне и сборникът „Смърт“ с разкази на Владимир Полянов, отново с корица на Иван Милев. Самородният талант на един от знаковите представители на сецесиона в българската живопис се вписва плътено в полиграфическото оформление на изданията, което продължава и по-късно.

За съжаление издателите мислят малко за някакъв търговски успех и „Аргус“ скоро фалира.

Седем десетилетия по-късно издателство „Аргус“ се появява отново, като отваря нова страница в летописа на българската книгоиздаване. И благодари на своите първооснователи с предстоящото документално издание, посветено на Светослав Минков – писателя, общественика и дипломата. Книгата представя непубликувани до момента архиви и документи за живота и творчеството на автора, трасирал модерния път на съвременната българска литература.

Марина Миланова

„Българинът върху хляб и книга не стъпва“

Из писмо на възрожденския писател Илия Р. Блъсков до Юрий Венелин от 1834 г.

Трендафил Акациев

Авторски фолклор

Под измисленото име Трендафил Акациев са писали следните поети:

Александър Миланов, Анибал Радичев, Антони Вергиев, Атанас Мочуров, Ваньо Вълчев, Васил Сотиров, Васил Станилов, Веселин Станев, Велин Георгиев, Владимир Божилов-Перси, Георги Ведроденски-Мортус, Гео Донев, Георги Ивчев, Григор Ленков, Григор Чернев, Даки Стоев, Димитър Арабаджиев, Димитър Донев, Димитър Керелезов, Димитър Езекиев, Димитър Павлов, Димитър Радичев, Емил Стоев, Живко Сотиров, Иван Бабуков, Иван Баджев, Иван Жеглов, Иван Жуков, Иван Дончев, Иван Николов, Исак Бераха, Йордан Янев, Йордан Янков, Кирил Гончев, Любомир Трайков, Манол Манов, Марин Цаков, Матейко Матейкин, Матей Шопкин, Недялко Йорданов, Никола Джоков, Николай Кънчев, Панайот Гелев, Петко Братинов, Петър Лозанов, Петър Караангов, Радослав Дръндаров, Симеон Маринов, Слави Нечков, Спас Антонов, Станко Гугуланов, Стойчо Банчев, Стойчо Стойчев, Тодор Климентов, Фирко Банковски, Христо Банковски, Янко Димов.

Не е известен друг случай толкова много автори да пишат под един псевдоним.

Избрани творби от Акациев

В библиотеката

Тъй както кротко съм седал
в ръка с тритомник от Стендал,
не щеш ли, някакъв абдал
откраднал моя ляв сандал.

И ни видял,
и ни разбрал
кой от краката ми е крал,
с един сандал
съм се прибрал...

Какъв скандал!
Какъв скандал!

Любовта на книжарката

За мен си ти роман
без празни страници,
затуй и любовта ми
няма граници.

За мен си нова
дефицитна книга –
затуй сега
цената ти се вдига!

За мен си лампа
със висок волтаж
и в случая
не мисля за тираж...

Затуй те възприемам
за другар,
о, мой почти
единствен екземпляр!

Монолог на книжния рафт

Тежи ми многотомното ти име.
Но аз напрягам дървени плещи.
Макар че книгите са умножими –
един-единствен си оставаш ти.

Узряват плодовете ти активно,
отделят се от теб вегетативно...
Дори и да опишеш космонавта,
мисли за мен,

за мен –
за рафта!

Една паница свобода

Какъв позор,
какъв позор!
Сервирах ми таратор.
И с него бих си хапнал
яко,
но го сервирах
без мляко,
без краставици и вода –
една паница свобода!

Акациевиада

Маститият народен поет Трендафил Акациев и неговото неоценимо дело

Хиляди хора са закърмени с творчеството на Трендафил Акациев. Негови словесни откровения се носят от уста на уста като свеж утринен ветрец от първата му поява в студентския вестник „Трън“ върху стените пред университетската менза, та чак до ден днешен. Един ярък пример на понятието „авторски фолклор“.

Много са версиите за „рождението“ на Трендафил, много са и кандидатите, които искат да го припознаят за своя рожба. Едно е безспорно: над неговата люлка е бабувал Георги Ведроденски-Мортус – поет, журналист, карикатурист. Негова е идеята за вестник „Трън“, негов е и колективният литературен псевдоним. Под звучното име Трендафил Акациев са писали и пишат над 50 поети. Някога те осмиваха тоталитаризма във всичките му уродливи изяви, днес не прощават и на новата уж-демокрация.

Честит юбилей, поете! Да крепне твоето живо слово на многая лета!

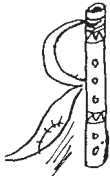
„За буквите – О писменехъ“

Картофът

Картофът е
със шанс злочест
зад Желязната завеса!
Вадят го с ръка
до днес
враговете на прогреса!

А във нашия
соцлагер
ний го вадим
само
с багер!

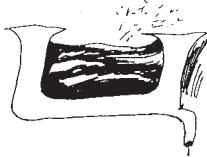
Поколения

Бабо, бабо,
тебе те възпяват слабо.
Всеки вика
мама, мама,
но ако не беше,
бабо, ти –
мама щеше ли
да се роди.

Ех, малко можЕ, ала Е спокойна
– на еврото Е със чЕртичка
двойна!...

Рис. Георги Ведроденски

Митинг

Вчера ходих на митинг.
Не митинг, а боксов ринг.
Стиснаха ме във клещи.
Аз крещя и той крещи.
Станало за съжаление
малко недоразумение –
нещо крайно неприятно –

ний крещели сме обратно.
Господа или другари
ми удариха шамари.
Моят нос почервения,
а окото посиня.
Родино, твой верен син –
ето ме червено-син.

Войник и баба

При войника
спира баба стара
и му вика:
– Баби, на ти трънки, на!
А войникът отговаря:
– Бабината ти трънкина!

Геврек

Животът
нявга бе нелек –
човек
закусваше
със вчерашен геврек.

А днеска
същият човек
закусва си
със утрешен
геврек!

Великото и смешното

Бърнард Шоу (1856-1950)
Английски драматург и публицист
от ирландски произход

Попитали Шоу какво е тесен специалист. Той отговорил: „Тесният специалист е човек, който знае все повече неща за все по-тясна област, сиреч той стига до това, че знае всичко за нищо.“

А какво мисли Шоу за професорите? Той отвръща: „Професорът е човек, който говори, когато другите дремят. Тези, които могат – действат. Тези, които не могат – обучават другите.“

Мъдрецът Шоу заявявал: „Ако аз имам една ябълка и вие имате една ябълка и ние си ги разменим, тогава ще продължим да имаме всеки по една ябълка. Но ако вие имате една идея и аз имам една идея и ако ние обменим идеите си, то всеки от нас ще има по две идеи.“

Ърнест Хемингуей 1899-1961)
Американски писател и журналист

Една журналистка попитала Хемингуей как постига сбитата си форма на писане. „Няма нищо по-просто

– отговорил писателят. – Пиша прав, а после оправям седнал написаното.“

Хайнрих Хайне (1797 – 1856)
Немски поет и публицист

Един приятел попитал Хайне труден ли е, според него, латинският език. Поетът отговорил: „Във всеки случай на римляните не би им оставало време да завладеят света, ако най-напред бяха изучавали латински език.“

Алберт Айнщайн (1879-1955)
Немски физик

Попитали веднъж Айнщайн каква професия би избрал, ако започне живота си отначало. Ученият отговорил: „Ако започнех отначало, бих избрал най-независимата професия – водопроводчик.“ След известно време Айнщайн е избран за почетен член на профсъюза на водопроводчиците.

Из книгата „Анекдоти – от древността до днес“. Съставител Георги Гешеv. Библиотека „ФАКТ“ (1993)

Нова черква „Св. Лазар Български“

Куполът на новата черква в село Дебел дял е издигнат

Св. Лазар Български е един от тъй наречените новомъченици, пострадал заради християнската вяра, последният канонизиран като светец на Българската православна църква.

В неговото родно село Дебел дял, Севлиевско, се изгражда нов храм в негова чест с дарения и труд на местните жители.

Родолюбивото дело може да бъде подкрепено чрез дарителски фонд „Св. Лазар Български – Дебелдялски“ IBAN BG90UBBS81411010124510 BIC UBBSBGSDDBB АД Габрово.

Проф. д-р Илия Конев (6.02.1928 г. – 14. 08.2009 г.)

Изследвайки развитието на българската литература и култура през Възраждането, проф. Илия Конев се съсредоточи върху връзките и взаимодействията с други европейски култури – сръбската, хърватската, румънската, гръцката, руската, украинската, немската. Неговият тритомен капитален труд „Българското Възраждане и Просвещението“ представя българската литература като съставка на общоевропейския културен процес.

Беше деен изследовател, държавник, общественик.
Достойно ест! Вечная память!

„За буквите – О писменехъ“

Красин Кръстев (1950-2009)

Като директор на Издателска къща „Христо Ботев“ Красин Кръстев превърна верността към традицията на поета-революционер в свое творческо верую.

Достойно ест! Вечная память!

„За буквите – О писменехъ“

Оживелите Седмочисленици

През 1940 г. неизвестен дарител предлага да съгради чешма до софийската черква „Св. Седмочисленици“. Поръчват на известния скулптор проф. Иван Лазаров да ги извае в размер, подходящ за вграждане към чешмата. Изборът на скулптора не е случаен. Той проявява интерес и към учителите книжовници, и към почитани от българите светци. Вече е изваял Св. Иван Рилски като строител на Рилския манастир (три 30-сантиметрови фаянсови композиции), Трифон Зарезан, Св. Влас.

Отлети в бронз, Седмочислениците са готови, но чешмата тъй и не е построена. Сега те са в къщата музей „Иван Лазаров“ в София.

Самият скулптор в едно писмо до писателя Владимир Василев пише:
„Образите обаче на моите „Седмочисленици“ нямат аскетичния характер на старата живопис. Те имат плът. Те са реални образи, защото ги вземам от действителността, която ме заобикаля. Благодарение на това получавам онова крайно индивидуализиране на образите, което дава жизнена правда, което се налага преди всичко, защото се изобразяват хора, чиито дела са действителност, а не в областта на легендата. Така, както са действителност и делата на будителите от по-ново време, чиито образи аз създадох. И затова моите „Седмочисленици“ са свързани със старото изкуство чрез пластическата идея, без да бъдат негово копие или продължение.“

Днес оригиналният релеф се съхранява в къщата-музей „Иван Лазаров“ на бул. „Васил Левски“ в София.

Старата идея да се съгради чешма с образите на Св. Седмочисленици при едноименната черква би могла да се осъществи в наши дни.

Станини Дешева

Графичните елементи са на Иван Кьосев от художественото оформление на книгата на Емилиян Станев „Антихрист“. Издателска къща „Ведрина“, София (1994).

Юбилейна пощенска емисия, отпечатана от Пощата на Франция, и представена в Музея на Френския монетен двор в Париж на рождения ден на Жан-Клод и Христо (Христо Явашев) – 13 юни 2009 г.

В. „100 вести“ (Габрово), бр. 140, 24 юни 2009 г.

Консултанти
Петрана Колева
Петко Тотев
Христо Медникаров

Документация
Йордан Ценов

Изданието има общокултурен характер и авторите следва да избягват преки политически внушения и коментари. Неподписаните материали в броя са редакционни.

Авторите носят отговорност за своите публикации.

**Благославяйте, а не кълнете!
И поправяйте – ще ви бъдем благодарни...**

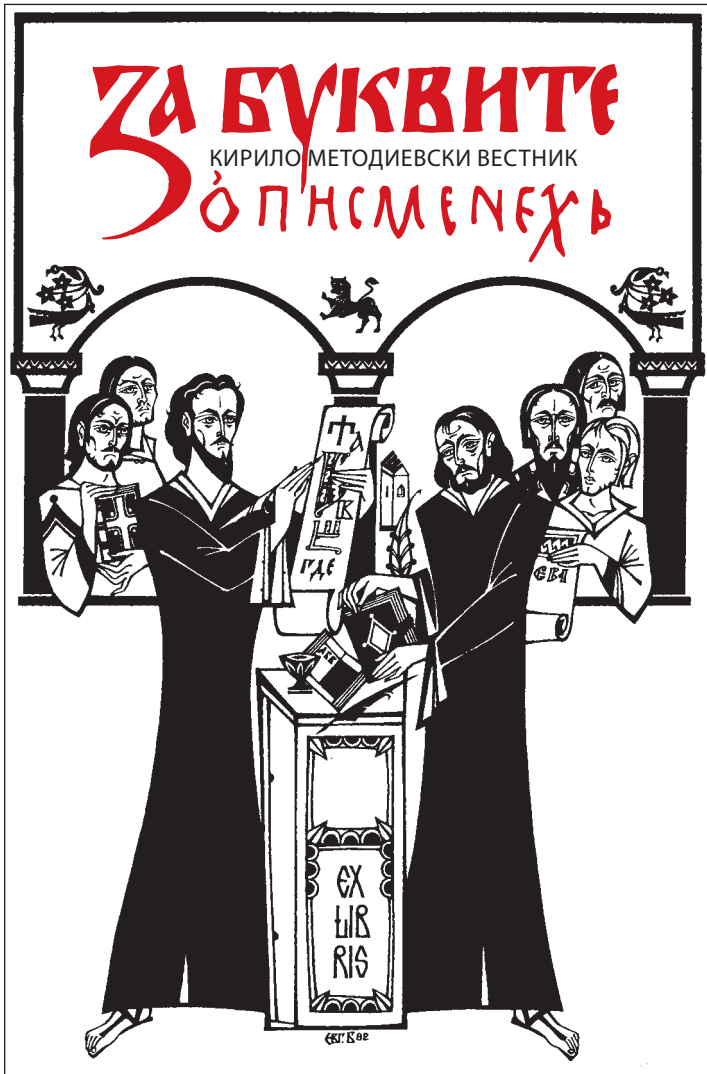
Броят е приключен редакционно на 22 октомври 2009 г.

„Нам ни трябва не скитосване, а вяра.“

Йоан Екзарх Български
„Шестоднев“ (X в.)

До 22 октомври 2009 г. – сайта на в. „За буквите – О писменехъ“ – www.zabukvite.org са погледнати 27 577 пъти от страна на и чужбина

ISSN 1312-3785

Излиза от 1979 година.

Бр. 31/ ноември 2009 г.

Основател на изданието
ВЕСЕЛИН ЙОСИФОВ

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН КОМИТЕТ

Председател
СТОЯН ДЕНЧЕВ

Главен редактор
ИЛИЯ ПЕХЛИВАНОВ

Съредактори
РУМЯН СЛАВОВ, СТАНИНИ ДЕШЕВА

Художник
КАЛИН НИКОЛОВ

Графично оформление
КИРИЛ ИВАНОВ

ДЖУЗЕПЕ ДЕЛ'АГАТА, ЕМИЛИЕ БЛАХОВА, ТАМАРА БЪРТЪН, ТОМАС БЪЛЪР, ЕКХАРТ ВАЙЕР, РАДОСЛАВ ВЕЧЕРКА, МАРЧЕЛО ГАРДЗАНИТИ, ДИМИТРИОС ГОНИС, ВАСИЛ ГЮЗЕЛЕВ, ДЖОРДЖО ДЗИФЕР, АКСИНИЯ ДЖУРОВА, НИКОЛА ГЮЗЕЛЕВ, БОЖИДАР ДИМИТРОВ, ИВАН ДОБРЕВ, НЕВЯНА ДОНЧЕВА-ПАНАЙОТОВА, АНТОН ДОНЧЕВ, РУМЯНА ЗЛАТАНОВА, БИСЕРА ЙОСИФОВА, ИГОР КАЛИГАНОВ, КАЛИНА КАНЕВА, ИВАН КОЛЕВ, ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ, МЕРСИЯ МАКДЕРМОТ, РОЛАНД МАРТИ, ПРЕДРАГ МАТЕИЧ, ФЛОРИАН МЕСНЕР, ХАЙНЦ МИКЛАС, МАРИЯ МЛАДЕНОВА, Смоленски епископ НЕСТОР, СВЕТЛИНА НИКОЛОВА, КОНСТАНТИНОС НИХОРИТИС, РУМЯНА ПАВЛОВА, ИВАНКА ПАВЛОВА, ИРЕНА ПЕТЕВА, РИКАРДО ПИКИО, ДМИТРИЙ ПОЛИВАННИЙ, ГЕОРГИ ПОПОВ, МАРИЯ ПОПОВА, ЦВЕТИ РАДЕВА, НОРБЕРТ РАНДОВ, ВАЛЕНТИН РАСПУТИН, ЮРИЙ РОСТОВЦЕВ, ДЖУН-ИЧИ САТО, МАРИНА СМОЛЯНИНОВА, ЙОАНИС ТАРНАНИДИС, ХРИСТО ТЕМЕЛСКИ, ФРАНСИС ТОМСЪН, ГЕРГИНА ТОНЧЕВА, ПЕТКО ТОТЕВ, ИМРЕ ТОТ, АНАТОЛИЙ ТУРИЛОВ, ХИЛДЕ ФАЙ, УИЛЯМ ФЕДЕР, ИВО ХАДЖИМИШЕВ, КРИСТИАН ХАНИК, ПЕТЕР ШРАЙНЕР

Коректор
Светла Девкова

Сканиране и графична обработка на илюстрациите
Белла Тетевенска

Съдейници
Евгения Василева, Георги Василев, Събка Богданова, Добри Бояджиев, Мила Вачева, Илия Велев, Петя Величкова, Пламен Георгиев, Калин Димитров, Радион Доков, Цанко Жинков, Петко Златев, Борис Иванов, Иван Иванов, Доли Йорданова, Нина Киселкова, Вела Лазарова, Олга Лебедева, Вана Минчева, Маргарита Мишева, Недко Недков, Десислава Петкова, Златин Петров, Николай Петров, Иван Петков, Милка Пузел, Олга Пърличева, Елизабет Спасова, Тервел Стилинов, Искрен Стоянов, Антоанета Сырневска, Иван Тодоров, Цветан Томчев, Надежда Ушева, Мариана Фъркова, Валия Чрънкина, Савина Цонева, Иван Шишков, Екатерина Шопова

ИЗДАТЕЛСТВО „ЗА БУКВИТЕ – О ПИСМЕНЕХЪ“
www.svubit.org, www.zabukvite.org

Директор
БОНКА ХИНКОВА

Секретар
Евгения Василева
Тел. 970 85 89

София, 1784, бул. „Цариградско шосе“ № 119
e-mail: info@zabukvite.org

Печатница **ДЕМАКС**

Директор Марин Несторов

Изгрели като светлина

„Св. Седмочисленици“ (Св. Кирил, Св. Методий, Св. Климент, Св. Наум, Св. Ангеларий, Св. Сава, Св. Горазд). Бронзов релеф от проф. Иван Лазаров (1940). Съхранява се в къщата музей „Иван Лазаров“ в София

С хвалебни песни да увенчаем славните Седмочисленици Кирил и Методий, Климент и Наум, Сава, Горазд и Ангеларий, изгрели като светлина и благовестили Триединния Бог. Вие, непоклатими стълбове и Боговдъхновени поборници за нашата реч, прогонили езическото бесовско учение, моlette се на Христа Бога да утвърди нашата Църква и да дарува на душите ни велика милост.

Тропар, Глас Първи

Седмичката е сакрално или вълшебно число в много религии, митологии, окултни и мистични учения. Според различните вярвания то представя хармонията, реда в универсума, неговата цялостност, която се осъществява в завършеността на природния цикъл. Още при първите опити за астрономически наблюдения древните са забелязали 7-те небесни тела: Слънце, Луна, Марс, Меркурий, Юпитер, Венера, Сатурн. В много културни традиции те се използват и като названия на имена на дните от седмицата, а в мистиката се свързват със седемте планетарни Духа. В основата на замисъла на твърде популярния в древността лунен календар – един от основните символи на космическия ред, в който месецът е от 128 дни, лежат седемдневните фази на Луната. Според шумеро-акадските митологически представи универсумът се дели на 7 части, Дървото на живота е със седем клона. Среща се в епоса за Гилгамеш, както и в някои угаритски текстове. Числото е сакрално и за древните евреи – Бог си почиства от сътворението на света на 7-ия ден, те отбелязват 7 свещени празника, сватбата, траурът и празничните трапези траят по 7 дена, робите израилтяни на всяка седма година трябвало да бъдат освобождавани и пр. В други вярвания седмицата е олицетворение на познанието и интелектуалната мощ. То е свещено число, свързано с различни божества – древноегипетския бог Озирис, древноиранския бог на Слънцето Митра, старогръцкия Аполон, римския Марс, както и на Буда.

Паметта на Св. Климент се празнува на 25 ноември.

Св. Наум се чества на 20 юни и на 23 декември. През 2010 година се навършват 1100 г. от неговата кончина.

Всички Св. Седмочисленици се почитат на 27 юли, в деня на Св. Пантелеймон, когато е починал Св. Климент. Тогава е и храмовият празник на историческата Боянска черква, която е под закрилата на ЮНЕСКО.

Училище „Св. Седмочисленици“ създава в Търговище Петко Рачов Славейков (днес в неговата сграда се помещава Градският исторически музей).

Народно читалище „Св. Седмочисленици“ е основано през Възраждането в Самоков.

Иван Вазов

„Опълченците на Шипка“ (1883)

И сладката радост
до крак да измрът
пред цяла Вселена
на тоз славен рът...

Знамето с образите на Иверската Св. Богородица и Св. Св. Кирил и Методий се появи отново на Орлово гнездо

Сто и две години след съдбоносните боеве на връх „Св. Никола“ (наричан днес връх Шипка) хора от цялата страна, и много деца, изкачиха пешком хилядата каменни стъпала от подножието на върха до най-високата точка на Паметника на свободата, наричан „Българският Хеопс“.

Великотърновският митрополит Григорий в присъствието на военния министър Николай Младенов, кмета на Община Габрово Томислав Дончев, представители на Националния парк-музей „Шипка-Бузлуджа“, дипломати и общественици, освети ново копие на Самарското знаме. То е изработено от семейство Милица и Людмила Станенкови и Ивона Пенчева от София за Националното дружество „Традиция“.

Представена бе възстановка на драматичните боеве с участието на групи от Стара Загора, Шумен, Разград и десетина други български градове под ръководството на полк. Джумалиев. На най-изявените от тях бяха дадени почетни грамоти.

„Не към върха – към себе си се изкачваме...“ – сподели младо семейство, което заведе 6-годишния си син и до Орлово гнездо.

Снимките направи специално за този брой Борислав Николов заедно със своя син Явор

Момент от възстановката на битката

Георги Константинов

Балада за низшите чиновове

Те не знаеха френски. Не танцуваха полка.
Бяха слушали само тръбата на полка.
И не бяха облечени в празнични кители.
Даже чаша шампанско не бяха опитали.
С преброени сухари в окопа закусваха
и със мокри шинели в атака се впускаха-
неизвестни, безбройни, от Бога забравени,
те вървяха след своите майори прославени,
за да свършат на подвига черната работа.
Те не търсеха славата. Искяха правдата.
И за тях не достигаха златните ордени.
А оловни куришуми посрещаха гордо те.
И потъваха в ниви и храсти капинови –
към смъртта се издигаха низшите чиновове.
И макар че не бяха от графски фамилии,
най-високи са техните братски могили.

(1977)